

JO. GOTL. HEINECCII,

JURISCONSULTI ET ANTECESSORIS,

E L E M E N T A

PHILOSOPHIAE

RATIONALIS,

Ex Principiis admodum evidentibus justo
dine adornata.

Praemissa est

HISTORIA PHILOSOPHICA.

E D I N B U R G I:

Apud G. HAMILTON & J. BALFOUR.
ACADEMIÆ TYPOGRAPHOS.

—
M,DCC,LVI.

310001148 IT000

1. *Chlorophytum comosum* (L.) Willd. (Liliaceae)

1. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

LECTORI CANDIDO

S. P. D.

JO. GOTL. HEINECCIUS.

QUAMvis et ab adolescentia disciplinis illis, quae partem hominis praestantissimam perficiunt, veramque rerum diuinarum ac humanarum notitiam ex ipsa recta ratione derivant, magnopere me delectari meminerim, et postea ita Deo visum furerit, ut publicum earum tradendarum munus in illustri Fridericiana mihi longe clementissime demandaretur: non tamen praesagivit umquam animus, fore, ut post tot eximios philosophos aliquid hujus generis in lucem emitterem, aut compendiorum, quorum ipsa fere copia inopes reddimur, numerum a me amplificandum existimarem. Cum aliae enim rationes, tum vel maxime ea de re cogitare me vetuit partim juris docendi dicundique perpetuus labor, qui extremis annis, dum Halae vixi, me sibi totum vindicavit, partim munus Antecessoris, in illustri Franequerana ab illustrissimis Frisiae Ordinibus mihi praeter omnem spem atque exspectationem

tionem conditionibus satis splendidis liberaliter decretum, in quo de priscis illis amoribus meis, id est, de philosophia, paullo minus, quam antehac, sollicitus, tempus tere omne, quod a publicis privatisque lectionibus vacuum habui illustrandae juris prudentiae, variisque libellis juridicis scribendis consecravi. Quin ut fatear, quod res est, numquam fortassis me ad pristina illa philosophiae studia ita totum retulisse, ut aliis viam, qua ad sapientiam itur, docendo scribendoque monstrare constituerem, si meo res actae essent arbitrio. Noveram sane, quam periculose hoc saeculo sit, vacare philosophiae, et quid rectae rationi conveniat repugnetve, libero a praejudicatis opinionibus animo investigare. Non ignorabam, quantis plerumque oditis, quot convictionis, quin et structis infidiis non numquam, res geratur, ubi quis ab alterius opinione suam se-jungit sententiam. Denique ipsa me docuerat experientia, si in ullo disciplinarum genere, in philosophiae sane studio, ubi minime oportebat, quam maxime regnare auctoritatis humanae praejudicium, et studiosam juventutem magis plerumque, qua itur, quam, qua eundum est, ire. Habent fere saecula singula certam philosophandi methodum, quae aliquamdiu sola publici saporis esse solet, adolescentibusque tantisper ad palatum est, dum aliis quidam philosophus non sine strepitu in scenam prodeat. Fuit, quando homines furfure scholastico pascebantur, sibique videbantur

videbantur in coelo versari, si dè haecceitatibus, quidditatibus, futuritionibus, individuationibus, et mille nūgis metaphysicis, multa, nec sibi nec aliis intellecta, proferre, syllogismos in qualibet figura et modo tornare, eosdem ad primam reducere, regulas ex locorum dialecticorum armario depromptas, tamquam tela, vibrare, sophismatibus puerilibus etiam in re seria iudere, ludentesque his crepundiis formaliter in ruborem dare didicissent. Fuit, quando evilescere haec sacra, et sapientiae studiosi rebus aliis, puta, illis primi, secundi, tertii elementi particulis, illis coeli vorticibus, impressa illa mentibus mortali- um entis perfectissimi idea, sibi denique in planetas degenerantibus, et mechanicis rerum o- mnium caussis unice delectari, et haec similiaque adeo pro Sibyllae foliis habere coeperunt, ut non philosophus, sed rerum omnium ignarus, vide- retur, qui mentem in glandula pineali delitesce- re, Cartesiumque solum sapere, negare ausus ef- fet. Mirabatur tum orbis litterarius, se ex Ari- stotelico tam cito factum esse Cartesianum: sed multo magis paullo post mirabatur, quum alibi philosophiam corpuscularem et atomisticam, alibi novum genus philosophandi ex Kabbala, scholae Pythagoricae et Platonismi principiis con- flatum, invalescere animadverteret. Quo ob- scurior, magisque a sensu communis remota erat haec philosophia, quo plura, eaque horribilia mysteria promittere videbatur: eo magis ali- quamdiu

quamdiu placebat ingenii novaturientibus, donec alii occuparent cathedras, qui vel in nullius verba magistri jurantes genus philosophandi ἐκλεκτικὸν commendarent, vel juvenes a pulvere et radio excitatos ad profundorem metaphysicam et philosophiam mathematicam revocarent, et non nisi sublimiores istas speculationes, quas LEIBNITIO, NEWTONO, aliisque magnis ingenii debemus, philosophematum nomine dignas arbitrarentur. Ita semper evenit philosophiae, scientiarum pulcherrimae, quod solet formae vestimentorum, qui singulis non dicam saeculis, sed lustris immutatur. Quemadmodum enim jam longiores tunicae placent, jam breviores: modo angustiores manicae, mox prolixiores oculis blandiuntur, nihil ut nobis magis ridiculum videatur effigie, hominem pro superioris saeculi genio quam splendidissime vestitum oculis nostris subjiciente: ita et philosophia alio tempore alia ad palatum est, ut viro, philosophorum recentissimorum imbuto principiis, non minus ridiculae videantur veterum meditationes, quam nobis majorum nostrorum habitus videtur. Et erit tamen, nisi fallimur, tempus, quando et horum luminibus officient alii, non multo post μετὰ πολλῆς φαντασίας in hoc theatrum prodituri. Rerum enim omnium, heus, quaedam vicissitudo est, nec ita profecto se habent studia mortaliuum, ut una eademque res diu admodum placere possit. Quod adolescens ex praceptor me

me audire memini, veteranis philosophis idem plerumque fatum incumbere, quod sartoribus, novissimè vestimentorum formae ignaris: id verum esse plerique cum taedio ac dolore experti sunt. Haec itaque omnia quo saepius mecum, adhibita in concilium ratione, agitavi, lector candide, eo beatiores semper illos credidi, qui, alio honesto vitae genere delecto, Deo reique publicae serviunt, et naufragia ista ex littore spectantes, sibi, non aliis, philosophantur. Ac proinde ex eo tempore, quo docere juris prudentiam, et negotiosum istud de jure respondendi munus pro virili studi ornare, eam mihi ipse legem dixeram, ut mihi philosopharer, nec tam aliorum, quam meis usibus, meditationes meas destinarem, tantoque magis hoc instituto meo delectatum fateor, quanto jucundius erat, extra horrida ista, nullosque triumphos habitura, philosophorum bella, ac veluti extra teli jactum positum, solida tamen, quae ex sapientiae studio, percipitur, voluptate quotidie perfrui.

Enimvero philosophantem ita, et secum habitantem in cathedram philosophicam me iterum retraxit rerum omnium arbiter, Deus, voluitque, ut, quemadmodum olim Halae; ita jam in hac illustri Viadrina, hasce disciplinas una cum juris prudentia traderem, et eas quidem potissimum, quae intellectum ad investigandam dijudicandamque veritatem; voluntatem ad virtutem atque honestatem instituunt, et quas omnium

nnium primas ac praecipuas olim judicabat Socrates, dum et differendo homines ad comprehendendam veritatem perducere conabatur, et philosophiam ipsam, a monstris et otiosis speculationibus perpurgatam, devocabat e coelo, collocabat in urbibus, et in domos etiam introducebatur, jubebatque de bonis et realis, et justis iustisque, quaerere. Quamvis autem huc evocatus nescio qua futuri praesensione ominarer, non aequa omnibus gratiam fore hanc muneric utriusque conjunctionem, idque augurium me non per omnia fefeller videatur: divinae tamen voluntati parere nihilo minus decrevi, nec tantum, invidiam veritus, despondi, sed novam mihi hanc palaestram fore statui, in qua, quantum in philosophia profecerim, quantum invidia et bile flavescentium hominum voculas contemnere, ferocissimum quemque humanitate, modestia, officiis, emollire, amicos veros fide atque obsequiis retinere, moresque pro virili omnibus probare bona fide didicerim, periculum fieri oporteat. Hinc divino fretus auxilio, quod mihi a tot annis numquam defuit, praelectiones meas, non juridicas tantum, sed et philosophicas, non sine quadam fiducia auspicatus, luculenter intellecti, me spe mea non esse deceptum. Vidi enim, quod praefiscini dixerim, erectioris indolis juvenes, qui antea philosophiam tamquam infructuosum et inamoenum studium adsperrabantur, catervatim ad has acroases confluere, et jam persentis-

cere

cere paullatim, quam praeclarum sit, rectam rationem perficere, et in investiganda dijudicandaque veritate exercere ingenium. Ne autem studiosae juventutis utilitati ulla in re deesse viderer, essentque, quae in preelectionibus meis ob oculos haberent: ELEMENTA haec PHILOSOPHIAE RATIONALIS typis exscribi passus sum, in quibus, quid praestiterim, paucis, si operam deris, monebo.

In PHILOSOPHIA RATIONALI, seu logica, id egi, ut praecepta omnia ad finem, quem in invenienda, dijudicanda, communicandaque cum aliis veritate consistere, omnes omnino fatentur, unice referrem. Itaque non solam artem syllogisticam, non solam differendi disputandi facultatem, ad quam plerique libelli logicorum comparati sunt, mihi tradendam credidi, sed praecipue, quo ordine, quaue methodo progreendiendum sit omnibus, qui veritatem reperire, eamque a falso discernere cupiunt, perspicue monstravi. Hinc, explicatis intellectus operationibus, perutilem de ideis doctrinam accurate exposui, ostendique, quomodo quilibet, comparatis sibi claris, distinctis, atque adaequatis ideis, definitiones ac divisiones rite formare, ex earum comparatione varias propositiones, axiomata, postulata, theorematha, problemata, corollaria elicere, ratiocinationes sine erroris periculo nester, experiencing denique, meditando, legendo, disputando, docendoque veritatem tum reperire,

b

tum

tum cum aliis communicare quam facillime pos-
sit. Non displicebunt, uti opinor, quae de his
omnibus, nec non de veritatis certae ac probabi-
lis discrimine, de variis verisimilitudinis gradi-
bus, de ordine in meditatione, lectione librorum,
et disputationibus observando, de interpretatione
porro, aliisque capitibus scitu necessariis, non
minus, quam jucundis, passim differui. Quos
aliquando duces sequutus sim, (neque enim me
puduit, ab aliis bene animadversa in sistema
meum recipere,) ingenue fassus sum in scholiis,
quae paragraphis plerisque subjunxi. In iisdem
praecepta ipsa non paucis, iisque perspicuis, et
petitis ex universa philosophiae exemplis illustra-
vi. Quid enim absurdius aut tediosius est, quam
perpetuo ingeminare illa vulgaria : *Petrus cur-
rit, homo est animal*, et similia, sine quibus haec
sacra sibi non constare, existimarent veteres ?

Tametsi autem id praecipue consilium cepi-
sem, ut *philosophiae rationalis* prima elementa
adornarem : praemittendam tamen putavi epi-
tomen **HISTORIAE PHILOSOPHICAE** brevissimam,
quia illius plane ignaros esse non debere censeo,
qui, philosophiae se dare constituerint. Et qui
fieri quaeſo posset, ut quis methodo philosopha-
di eclectica recte utatur, qui, quid a philosophis
inventum praeceptumque sit, prorsus ignorat ?
Et quo pacto is doctrinas philosophorum cum
rectae

rectae rationis principiis contendet, qui, quid illi statuerint, et cur eas sententias adoptarint, scit juxta cum ignarissimis? Ut jam non dicam, quam admirabilis utilitas ex hujus historiae intelligentia cum ad alias disciplinas, tum ad juris prudentiam, quae ex stoicorum principiis paene tota conflata est, redundet? Quantumvis autem in adornanda hac historia brevitati studuerim: non tamen reliqui quidquam putavi faciendum, ut, quae in ea tradidi, omnia ex genuinis fontibus probarem, ipsosque auctorum libros, eorumque capita diligenter adscriberem.

Unum addo, me, quamvis doctrinas, in hoc opusculo explicatas, non nisi matura praevia cogitatione animo conceperim, non tamen iis elaborandis tantum vel temporis, vel diligentiae, impendere potuisse, quantum vel optabam ego, vel res ipsa a me flagitabat. Quum enim haec elementa praelectionibus meis servire vellem: contigit saepe numero, ut vix quaedam in schedules conjecerim, quum ea sibi statim submittenda esse urgerent opera, ceu fieri solet in vita hac negotiosa, quam in academiis vivimus. Elegantiora itaque atque uberiora omnia haberet, si limam adhibere, et singula semel iterumque expolire licuisset. Sed id quidem mihi jam non licuit per temporis angustiam, molemque occupationum, quae haec scribenti quotidie incubuit. Si quid igitur accuratius dicendum fuisse judicaveris: facile me tibi adsentiente habebis, at
ages

ages tamen, quod aequitate tua erit dignissimum, si in opusculo paene extemporario non omnia ad vivum refecaris. Non haec scripsi, ut ulli mortalium inferrem injuriam. Neminem, quod quidem sciam, momordi, nemini bellum indixi, cum nullo omnino viro docto contendi immodestius, etiam ubi me dissentire ipsa veritas coëgit. Quare nullam virtutis atque aequitatis rationem habuisse videretur, quisquis mecum in arenam descendere, et de doctrinis meis mecum digladiari vellet. Si cui tantum oçji fuerit, ut calatum stringat: at mihi non erit, ut respondeam iis, qui in mustaceo laureolam quaerunt, aliorumque famam arrodendo sibi famam comparare student. Non horum hominum judicio stat caditque existimatio boni viri, nec multum gloriae sibi parare solent, qui maledicendo docent, se nec sentire bene, nec dicere didicisse. Tu vale, lector candide, et, si tibi hoc studium meum non plane displicuerit, alteram quoque horum philosophematum partem, quae **Jus NATURALE** et **PRUDENTIAM CIVILEM** complectetur, a me exspecta. *Francofurti juxta Viadrum, ipsis Idib. Mart. M, DCC, XXVIII.*

M O N I T U M.

In allegationibus usi sumus brevitate: binc litera (H) denotat historiam philosophicam, (L) philosophicam rationalem seu Logicam.

HISTORIA PHILOSOPHICA.

CAPUT I.

DE PHILOSOPHIA GENERATIM.

§ I.

PHILOSOPHIA, cuius praecipuas partes veluti *Quid in nucleo exhibere constituimus, est cognitio *) philosophi et boni, ex recta ratione derivata, et ad phia? veram hominis felicitatem comparata.*

*) *Quum vero scire vel cognoscere, quod recte animadvertis Aristot. Post. analyt. l. 2. 1. sit causam, propter quam res est, eamdem esse rei causam, nec posse eam aliter se habere, cognoscere; facile patet, non hic intelligi scientiam vulgarem, sed ἀναρματικὴν et solidam.*

§ II.

Recta ratio nobis est facultas ratiocinandi, id est, Quid recta rationes alias ex aliis per necessariam concludendi rationem †) elicendi.

†) *Quamvis autem semper bene ratiocinetur recta ratio, nisi praejudicatae opiniones ipsi veluti te- nebras offundant: non tamen semper ratiocinatur ex principiis certis atque evidenter, sed saepius hypothesin adsumere cogitur. Quia itaque principium certae atque apodicticae; hypothesis probabilis cognitionis fundamentum est: utriusque cognitio- nis species in philosophia occurtere omnino oportet.*

A

§ III.

§ III.

Philoso-
phia est
dogma-
tica, non
sceptica.

Nec tra-
ditio-
naria,
scriptu-
raria,
sectaria.

Ex quo facile patet, philosophiam SCEPTICAM, quia nihil cognosci posse profitetur, philosophiae nomen haud mereri, (§ I.) sed DOGMATICAM.

§ IV.

Nec obscurum est, id vocabulum attribuendum non esse scientiae veri et boni, quam vel a majoribus per manus traditam accepimus, vel ex scriptura sacra hausimus, vel ex docti cuiusdam praeceptis repetimus. Unde exsulat philosophia TRADITIONARIA, SCRIPTURARIA, SECTARIA, quum nulla harum ex recta ratione derivetur. (§ II.)

*) Omnia enim harum principium cognoscendi est auctoritas vel *majorum*, qua praecipue barbari nitebantur, vel *scripturae sacrae*, ex qua Jo. Amos COMENIUS aliique recentioris aevi scriptores philosophari coeperunt, vel *unius hominis*, quae sectariis pro oraculo est.

§ V.

Falsae
philoso-
phiae di-
vizio-
nes.

Hinc divisiones philosophiae, quas vulgo adferunt, pleraque absonae sunt ac minus accuratae. Quamvis enim aliam dicant VERAM, aliam FALSAM; aliam SCEPTICAM, aliam DOGMATICAM; aliam denique ELECTICAM, aliam SECTARIAM: falsam tamen nec non scepticam et sectariam non magis accurate dixeris philosophiam, quam statuam hominem (§ III. IV.)

§ VI.

Finis
philoso-
phiae.

Quum porro ad veram hominis felicitatem comparata sit philosophia, (§ I.) talisque sit finis, qualia sunt media: consequens est, (i) ut ultra peram philosophentur, qui de sempiterna felicitate consequenda praecepta, ex recta ratione deprompta, pollicentur.

licentur. (2) Ut subtiliores speculationes tanto minus ad sapientiae studium pertineant, quanto minus conjunctae sunt cum vera hominis felicitate*.)

*) Hinc merito cordatioribus vaporant scholastici doctores ob speculationes de rebus, quae vel humana ratione indagari nequeunt, vel saltim nihil faciunt ad generis humani felicitatem. Vid. **AD TRIBECHOV.** *de Doctor. scholast.* Cap. iv. p. 65. sequ.

§. VII.

Quia denique philosophia in veri et boni cognitione consistit: (§ I.) ea philosophiae pars, quae instrumentem *ad veri cognitionem praeparat*, **INSTRUMENTALIS**; quae eamdem cognitione illa *imbuit*, **THEORETICA**; quae denique illam *ad verum bonum perducit*, **PRACTICA** solet adpellari. *)

Divisio
in instru-
menta-
lem,
theore-
ticam, et
practi-
cam.

*) Primam veteres *λογικὴν*, alteram *φυσικὴν*, tertiam *ηθικὴν* vel *πολιτικὴν* adpellabant, vocibus his in latiore significatione acceptis.

§. VIII.

THEORETICA, quum mentem cognitione veri imbuat, (§ VII.) aut in veritates *de Deo, spiritibus, et ente* inquirit, aut, quid circa *rerum naturalium causas* verum sit, indagat. Priore casu **METAPHYSICES**; posteriore **PHYSICES** nomine venit.

Theore-
tice
partes.

§. IX.

Denique quum **PRACTICA** viam ad bonum ostendat: ea, vel quid generatim *bonum*, vel in specie, *practicae. quid justum, honestum, decorum, vel utile* sit, docet. De *bono* in genere **ETHICA**; de *justo, honesto, et decoro* **JUS NATURALE**; de *utili* **POLITICA** et **OECONOMICA** agunt.

§. X.

4. *De Philosophia Traditionaria.*

§ X.

Cur historia philosophica praemittenda?

Quemadmodum igitur tam praeclara est illa cognitio, ut homines eam fere ab ipsis orbis terrarum incunabulis incredibili studio excoluerint: ita operae pretium fuerit, reliquis philosophiae partibus praemittere **HISTORIAM PHILOSOPHICAM**, sed veluti in nucleus, quoad ejus fieri potest, compactam.

C A P U T. II.

DE PHILOSOPHIA TRADITIONARIA.

§ XI.

Philosophia barbarica antiquissima.

Philosophia antiqua vulgo in **BARBARICAM** et **GRAECANICAM** dispescitur. Nam antequam Graeci alicujus nominis esse cooperant: barbaros sibi jam pridem laudem sapientiae incredibilem perisse legimus. *)

*) Negat hoc **DIOCENES LAERT.** I. 1. sed argumentis subletis, et paene puerilibus, ut facile adpareat, cum patriae amore nimio insanivisse.

§ XII.

Eius indeoles.

Vocabant veteres *barbaros*, quicumque Graecae non erant originis, adeoque et Hebraei eo nomine notabantur. Nobis autem tota philosophia barbarica **TRADITIONARIA** dici posse videtur, quum barbari omnes, reliquias sapientiae, a majoribus acceptas, sancte custodierint, easque rursus commendarint posteris.

§ XIII. Quod

§ XIII.

Quod quum naturae philosophiae manifesto ad- An bar-
versetur: facile patet, simplicem tantum et vulga- bari eru-
rem fuisse barbarorum sapientiam, nec parum decipi, diti.
qui sibi inter illos viros subtilitatum studiosos et
veluti polyhistores fingunt.

§ XIV.

Sapientiae studiosissima fuit gens **HEBRAEA**,
inque ea Adamus, Noachus, Moses, Davides, Sa- Sapientia
lomon, alii. Sed eorum tamen sapientia magis in Hebreo-
vera Dei notitia et scientia morum, quam in specula- rum.
tionibus physicis constitisse videtur. †

†) Id quod observandum contra **KIRCHERUM**, **JOANNEM DE PINEDA**, et alios, qui patriarchis eximiam in omni genere eruditionem tribuunt. Multoque magis cavendi, qui suas sententias Mosi aliisque Hebreis adsingunt, quod fecere **EDM. DICKINSONIUS** in *Physica vetere et vera*, *Lond. 1515 CCII. 4. Auctor. Mosis Copernizantis*, et alii.

§ XV.

Quumque Judaei ab aliis gentibus alto fere supercilie despicerentur: parum sane verosimilis est eorum sententia, qui Pythagoram et Platonem Judaeorum scrinia expilasse, quin cum **TERTULLIANO** *Apol. cap. xxvii.* nullum fuisse philosophum existimat, quin de prophetarum fonte potarit. †)

An ab iis
profece-
rint Py-
thagoras
et Plato?

†) Conferendi hoc **JO. CLERIC.** *Epist. crit. vii. Io. ALB. FABRIC.* *Bibl. Graecae, Libr. ii. Cap. xii. § ii. p. 450. Lib. iii. Cap. i. p. 40. NIC. HIER. GUNDLING.* *Hist. Philos. mor. Cap. vii. I. § p. 74. sequ.* qui ad oculum ostenderunt, haec omnia nullo idoneo fundamento nituntur.

§ XVI.

§ XVI.

Sectae
Pharisa-
orum Sad-
ducae-
rum et Es-
senorum.

Maneat ea gentis simplicitas, quoad templum prius stetit. Reversi autem ab exilio Babylonico graecisare coeperunt Hebraei, et philosophiae Graecanicae principia cum antiqua patrum sapientia miscere. Inde natae PHARISAEORUM, SADDUCAEORUM, et ESSENORUM sectae, *) quas ipse JOSEPH *Bell. Jud. Lib. ii. Cap. viii.* ad philosophiam referre videtur.

*) Et Pharisaorum quidem sectam παραπλήσιον τῷ παρ' Ἑλλησι Στοιχῷ λεγομένη, simillimam esse sectae Stoicorum Graecanicae, observat JOSEPH *de vita sua, Tom. ii. Opp. p. 2.* Sadducaeos, Epicuri; Essenos Pythagorae principia adoptasse, res ipsa evincit. Et sane, quum Esseni demum post exsiliū Babylonicum innotuerint: omnino mirandum est, GOODWINUM *de Rit. Hebr. Libr. I. Cap. xii.* et GROTIUM *Part. I. Epist. 552.* non observasse, facilius Essenos a Pythagoraeis, quam Pythagoram ab Essenis proficere potuisse.

§ XVII.

Unde
Cabbala.

Quae mixtura philosophiae Pythagoricae cum Hebraica adhuc in CABBALA supereft; de qua quamvis magnifice permulta praedicent Hebraei: ipsum tamen sistema Cabballistarum plane non Hebraicum, sed vere Pythagorico-Platonicum esse, omnes intelligunt, quos non Hebraeum nomen et rerum obscurissimarum admiratio in transversum rapit.

§ XVIII.

Hodierna
Judaicae
philoso-
phiae fa-
cies.

Hodierni Judaei aut solis vacant studiis Talmudicis, aut, si philosophantur, vel Aristotelis, *) vel Cabballistarum placita sequuntur.

*) Neque enim ulla est temere pars Aristotelicae philosophiae, quam non Arabum exemplo Hebraea veste

veste induerint Judaeorum magistri. Specimen ejus
rei pereruditum dedit JUL. STRUV. in *Diatr. de*
logica Hebraeorum.

§ XIX.

Hebraeis subjungimus AEGYPTIOS, quos tamquam illorum magistros perperam nobis fistunt Jo. MARSHAMUS et Jo. SPENCERUS. Eos quidem sapientiae jam ante Mosis tempora operam dedisse, ex *Aet. VII*, 22. patet: sed ab hac Aegyptiorum sapientia quam diversa fuerit illa Hebraeorum, facile animadvertis, quicumque Mosis et Prophetarum fontes cum HERMETIS, +) HERAPOLLINIS, et JAMBlichI lacunis contenderit.

Sapientia
Aegyptio-
rum.

†) Sunt haec praecipua Aegyptiaca doctrinae monimenta. Quamvis enim HERMES TRISMEGISTUS procul dubio nullus umquam extiterit, et Hermetica, quae tanto numero extant, manifesto multa sublesta, quin et Christiana quedam complectantur: in iis tamen et Ἐρμῆς δόξας, seu Aegyptiaca philosophiae reliquias superesse, recte observant viri docti, BORRICH. *de Herm. Aegypt. sap. p. 83.*

§ XX.

Id constat, eos operam dedisse *geometriae*, aliisque Quas illi mathefeos, tum purae, tum applicatae, partibus, id discipli- quod vel tot obelisci, pyramides, aliaeque moles nas exco- stupendae, satis evincunt. *Theologiam* eorum ac *phi- losophiam* moralem Pythagoricae fuisse simillimam, ex JAMBlichO discimus. Habuere et multas *de rebus naturalibus* traditiones, quas maximo studio occultabant, quarumque reliquias quasdam servat HERAPOLLO in *Hieroglyphicis* a DAVIDE HOES- CHELIO editis *Aug. Vind. CICICLXXXV. 4.*

§ XXI.

§ XXI.

Sapientia
Chaldae-
orum.

CHALDAEOS per omnem vitam philosophati, ait DIOD. SICUL. *Libr. iii. Cap. xxix.* Originem sapientiae suae referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula ejus, quae exstant a GEMISTIO PLETHONE, MICH. PSELLO et FRANC. PATRICIO collecta, non quidem genuina esse, at plura tamen philosophiae Chaldaicae λειψανα compliciti, non abs te censet Jo. ALB. FABRIC. *Bibl. Graec. Libr. i. Cap. xxvii. § x.*

§ XXII.

Eorum
sententia
de rerum
origine.

Ex iis oraculis patet, Chaldaeos diversas rerum emanationes, Deorumque et intelligentiarum ordines statuisse, inter quos et ἀγγελοι occurunt. A Deo aeterno ex eorum sententia emanavit ignis, seu lumen supramundanum infinitum, inde alii ordines rerum ac substantiarum triades variae, quales et Platonici postea somniarunt. +)

† Quare nihil admirandum aut Christianum continet oraculum ZOROASTRIS, v. 5.

Πάντι γαρ ἐν κόσμῳ λάμπει τρίας, ἵς μονὰς ἀρχει.
In toto mundo lucet trinitas, cuius unitas initium est.

Nec non rerum emanationibus adversatur, quod scribit DIOD. SIC. *Libr. II.* Chaldeos mundi naturam aeternam, ac initii expertem statuisse, itemque illud PHILONIS in libro, *Quis rerum caelestium heres.* p. 386. Chaldaeos docuisse, mundum non Dei opus, sed Deum esse.

§ XXIII.

Artes di-
vinatrices

Parum quoque sapientiae minantur somnia eorum astrologica, artes divinatrices, magicae, theurgicae, de quibus fuse STANLEIUS in *Hist. philos. Orient. Sect. ii. Cap. xvii. seqq.* et initatus his mysteriis MARCUS,

Cap. II. *De Philosophia Traditionaria.* 9

MARCUS, monachus Mesopotamenus, cuius *de daemonibus enarrationes* a MIC. PSELLO editas novimus.

§ XXIV.

PERSARUM *Zoroaster* Chaldaico illo aetate inferior et Dario Hystaspis σύγχρονος, gentem, non ignaram veritatum praestantiorum, multis praestigiis ad amplectendam novam et a se inventam philosophiam pellexit, si vera sunt, quae scripsit THOM. HYDE *de Rel. vet. Persar.*

Perficae
philosophiae au-
ctor.

§ XXV.

Philosophiae studio aequa ac sacris apud eos praerant MAGI, de quorum compositis, moribus, scientia astrologica, potentia aulica, multa exstant veterum testimonia quae collegit BARN. BRISS. *de Regno Pers. Libr. ii. § lii. seqq.*

XXVI.

De Deo male sentiebant Persae, duo statuentes Eorum principia contraria, *Horomazen* et *Arimanem*, et inter hos veluti medium et neutrarum partium, *Mithran*. Quae principia etiam in pluribus aliis systematibus pellucent, †) et saecula Christiano tertio *Manichaeismum* pepererunt.. ††)

†) Solide hoc demonstravit V. S. R. JO. CHRISTOPH. WOLFIUS, *in Manichaeismo ante Manichaeos*, BAELIUS in *Dict. Hist. Crit. voce Manicheens.*

††) Vide THODORET. *Haeret. fab. Lib. i. Cap. 19.* EPIPHAN. *Haer. lxvi.*

§ XXVII.

Quin hodienum in Persia supersunt, qui veterem illam magorum philosophiam sequuntur, et a Mahumedianis *Gewrorum* nomine traducuntur.

Magorum
reliquiae.

B

§ XXVIII.

§ XXVIII.

Arabum
magi.

Fuere et ARABIBUS, et in primis SABBAEIS, sui *Magi*, quorum meminit PLIN. *Hist. nat. Lib. xxx. Cap. i.* Quumque Arabia ab Hebraeis subinde vocetur *Oriens*: *Gen. x. 30. xxv. 6, 18. Job. i. 3. Judic. vi. 3.* verosimile admodum est, Arabes fuisse τός μάγος ἀπ' ἀντολῶν, *Mattb. ii. 1.*

§ XXIX.

Eorum
philoso-
phiae in-
doles,

Quamvis ergo vix videatur dubitandum, quin veteres Arabes verae sapientiae non fuerit expertes, idque cum exemplum JOBI, †) tum locus 1. *Rex. x. i.*, satis ostendat: postea tamen in meram superstitionem abiit illa Sabbaeorum philosophia,

†) Addatur FRIDER. SPANH. *Historia Jobi, editio Lugd. Bat. ccccccclxxii, 8.*

§ XXX.

Et detest-
anda su-
persticio.

Praeterquam quod de quaestione: *cur bonis mala eveniant, quum sit providentia?* male philosophentur Jobi amici, *Job. ii. 15. xxiii, 15. seqq.* quos viri docti Sabbaeorum sectae addictos non abs suspicantur, non fuit gens corporum caelestium cultui, et si Arabes et MAIMONIDEM audimus, ritibus, divinae legi magis adversis dedita, quam illa Sabbaeorum. †)

†) Sed quum haec sola Arabum et Rabbinorum auctoritate nitantur, ut recte observavit Jo. CLERIC. in *Indice philol. ad STANLEII Hist. philos. Orient. voce Sabbaei*: facile patet, quam audax sit hypothesis SPENCERI *Libr. ii. de Leg. ritual. et STANLEII Hist. phil. Or. Libr. iii. Cap. v.* rationes legum ritualium divinarum a ritibus Sabbaeorum repetentium.

§ XXXI.

Vicini Persis ex altera parte erant INDI, apud Indorum quos *Brachmanes* et *Germanes* philosophos celebrat philosophi STRABO *Libr. xvi. p. 351.* Et Brachmanes sub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurunt, de quibus praeter PALLADIUM, AMBROSIUM, et ANONIMUM ¹¹⁾ legendi Jo. ALB. FABRICIUS in *Dissert. de Brachmanibus, Hamb. 1715 CCIII, BAE-* LIUS *Dict. hist. et crit. voce Brachmanes, et M. V.* LACROZE *in der Abbildung des Indianischen Chri-* sten-staats, p. 576.

¹¹⁾ Coniunctim hos scriptores de Brachmanibus edidit EDUARD. BISSAEUS 1715 CLXV, 4.

§ XXXII.

Ex Deo hi omnia emanasse, mundumque nihil Eorum aliud, quam Deum extensum esse censem, quo in philo- Deum retracto, extremum diem ad futurum existi- phia. Et mant. Nihil ergo vere et actu exsistere, sapien- temque ab omnibus affectibus vacuum nihil cogi- tare, nihil sentire debere, profitentur. *)

^{*)} Egregie hoc systema exposuerunt CAROLUS le GO- BIEN dans la preface de l'*histoire de l'Edit de l'Empereur de la Chine*, et FRANC. BERNIER dans la suite de ses *Mémoires sur l'Empire du Grand Mogol*, p. 202.

§ XXXIII.

Ex quo simul facile colligas, cur tot dolores in- tolerabiles virtutis caussa ferant sine gemitu, etiam olim mortem nihil fecisse dicantur CLEMENTI ALEXANDRINO *Strom. Libr. iii.* Nec ignotum ex- exemplum Calani, Indi, se ipsum ritu sollemni com- burentis apud ARRIAN. *Expedit. Alex. Libr. vii.* p. 276. sequ. edit. Gronov.

^{αεχησις.}

§ XXXIV.

§ XXXIV.

Sinensium
philoso-
phia.

Simile fere jam ab antiquissimis temporibus fuit SINENSIUM systema. Quamvis enim ea gens se solam sapere, reliquas volitare velut umbras existimet, neque negandum sit, illam componendis moribus multum operae impendere; (vid. LEIBN. *Noviss. Sin. in praef.*) vere tamen Spinozismum redolent arcuonior Sinensium philosophia, nec ab illa ἀπαθείᾳ Indorum alieni sunt stolidi Confucii sectatores. *)

*) Notum est COUPLETIUM *Confucium Sinarum philosophum*, sive *scientiam Sinensem*, Latine edidisse *Paris. CICICLXXXVII, fol.* In eo an tam horribilia sapientiae mysteria latent, nuper adhuc inter viros doctos disputatum.

§ XXXV.

Nec non
aliorum
barba-
rorum.

Celebrantur etiam PHOENICUM Sanchuniathon et Moschus: +) laudantur GALLORUM, GERMANORUMQUE Druides et Bardi, THRACUM Orpheus. Sed ut illorum obscura est philosophandi ratio: ita hujus praeterea, quae ad telestica sacra pertinent, tantum physica quaedam doctrinae, sed paucissimae, supersunt, de systemate plurium mundorum habitabilium, de generatione rerum omnium ex ovo, et similes, de quibus PLUTARCH. *Plac. philos. libr. ii. cap. xiii.* et ESCHENBACH. *in Epigene, p. 95. sequ. et. p. III. sequ.*

† SANCHUNIATHON sive Berytius, sive Tyrius scripsit Φοινικικὰ in quibus multa ad κοσμογονίαν pertinentia, tenui patet ex fragmento apud EUSEB. *lib. i. Praep. evang. p. 31.* Ea se accepisse ait Sanchuniathon a Hierombal, sacerdote Dei Ievo, quem Gedeonem esse, praeter HUETIUM credit BOCHARTUS in *Cbanaan libr. ii. cap. xvii.* qui et totam apud EUSEBIUM fragmentum erudite, uti solet, explicat. At quae de

de Sanchuniathone circumferuntur, omnia pro imposturis venditant Jo. HENR. UR SIN. *de Zoroastre, Hermete et Sanchuniathone, et Henric. Dodwellus in Meth. stud. theol. Act. Vide erud. Lips. Suppl. Tom. ii. p. 512.* De Moscho quoque omnia incertissima, ut nihil agant, qui cum Huetio Mosen cum Moscho confundunt.

C A P U T III.

DE PHILOSOPHIA GRAECANICA.

§ XXXVI.

MAjorem philosophiae studio strepitum dederunt Graeci, qui, quamvis quaedam a barbaris accepterint, hanc tamen laudem sibi habent propriam, quod accuratiore philosophandi ratione usi, solam rectam rationem ducem vel sequuti sint, vel sequi saltim voluerint.

Philoso-
phiae
Graeca-
nicæ in-
doles.

§ XXXVII.

Ceterum Graecorum philosophorum quaedam veluti familiae sunt. Alia enim est philosophia POETICA, alia ITALICA, alia IONICA, alia ELEATICA. Sed ab his *dogmaticis* merito segregandi SCEPTICI vel APORETICI, quemadmodum a *sectariis* ELECTICI, de quibus GOTTER. OLEAR. *Diff. sing. de philos. ecclæt. subjuncta Stanleii Hist. philos. p. 1205. seqq.*

Ejus di-
versæ
familiae.

§ XXXVIII.

POETAS, antiquissimum sapientum genus, primos omnium philosophatos esse, constans opinio est, CIC. *Tuscul. quæst. Libr. i. Cap. i.* Enim vero, queri admodum plerique traditiones de rerum ortu Θεογονίαι suis; præcepta moralia fabulis include-

Philoso-
phia
poëtica.

bant:

bant: ita obscura hodie est hujus philosophiae interpretatio, de qua ne inter ipsos quidem veteres satis constitisse arbitror.*¹) Vid. PLUTARCH *de aud. poet. Tom. ii. Opp. p. 14. sequ.*

* Hinc variae fabulas interpretandi methodi. Alii mera hic deprehendunt mysteria physica, chemica, metaphysica; alii meras historias five sacras, five Phoenicias: alii historiolas nullius momenti, mirabilibus circumstantiis vestitas, alii mere moralia sibi videre videntur. Primi generis interpretationes dabant Platonici, secundi specimen non unum exhibere BOCHARTUS, HUSTIUS, et Jo. CLERICUS, tertium praecipue placuit PALAEPHATO, aliisque scriptoribus *περὶ ἀτίστατον*, de quibus FABRIC. *Bibliotb. Graec. Libr. i. Cap. xxi. sequ.*

§ XXXIX.

Philos.
Italicae
auctor.

ITALICI philosophi originem debent Pythagorae, Samio, quem inter Olymp. xlivi, 4. et lii. 4. natum, eruditus docuerunt GUIL. LLOYDIUS, RICH. BENTLEIUS, et HENR. DODWELLUS. Hic magnus naturae verique auctor, collecta sibi in variis mundi partibus magna doctrinae copia demum circa Olymp. lxvii. 1. in Italiam secessit, et Crotone scholam vel *κοινόβιον* aperuit, ex quo maxima discipulorum cohors prodiit, quorum elenchum alphabeticum FABRIC. *ibid. Libr. ii. Cap. xiii. per-* texuit †.)

†) Inter hos tamen non omnes Πυθαγορικοί, id est, Pythagorae discipuli, sed plures etiam Πυθαγορεῖοι, seu Pythagorae sectatores. De qua distinctione quid sentiendum, disquirit DODWEL. *de aet. Pythag. p. 193.* Praecipui ex Pythagoraeis sunt Archytas Tarentinus, Ocellus, Lucanus, Epicarmus, Hipparchus, Philolaus, Timaeus Locrus, alii.

§ XL.

§ XL.

Vita Pythagorae ex *PORPHYRIO*, *JAMBLI-CHO* et *Anonymo* apud *PHOTIUM*, quos *LUDOL-PHUS KUSTERUS* eleganter recusos dedit; *) historia philosophiae Pythagoricae ex *JO. SCHEFF-FERI* libello egregio de *Philosophia Italica*; ipsa dogmata Pythagorica ex *Fragmentis Pythagoraeorum*, a *THOMA GALE* editis, nec non ex symbolis Pythagoricis, et *Aureis PYTHAGORAE carminibus*, †) eorumque interprete, *HIEROCLE*, petenda est.

Libri
praeci-
pui ad
hanc
philo-
phiam
pertin-
entes.

*) Sed permulta in his vitis ficta videntur, ut sint viri doctissimi, qui vitas philosophorum a Porphyrio, Jamblico, Eunapio, Philostrato, non alio fine scriptas existiment, quam ut heroas suos Servatori nostro opponerent, *FABRIC. Bibl. Graec. Libr. iv. Cap. xxiv. p. 45.*

†) Nec tamen a Pythagora scripta esse haec carmina, inter omnes constat, sed ut *STANLEIO in Pythag. cap. xxi. p. 699.* visum, ab *EPICHARMO*, vel, uti laudatus *FABRICIUS* eruditus suspicatus est, ab *EMPEDOCLE*. Vid. *Bibl. Graec. Libr. ii. Cap. xii. § vi.*

§ XLI.

Quamvis autem Pythagoras, imitatus Aegyptios, in occulto haberet sapientiam suam, *JAMBL. segm. ccxlvi.* et ne ipsos quidem discipulos ad acroases promiscue admitteret: *) satis tamen constat, eum primum geometriam, arithmeticam, musicam, principiu studio excoluisse, easque scientias non uno invento locupletasse, inter quae praeter monochordum est nobile illud et dignum hecatombe theorema de potestate hypothenusae in angulo orthogonio, *LAERT. viii, 12. VITRUV. Architect. ix. 2.*

Pytha-
gorae
discipli-
na et
inventa.

*) Alii erant *esoterici*, alii *exoterici*: alii *mathematici*, alii *acustici* de quibus *JAMBL. Vit. Pyth. segm. 81. et PORPHYR. p. 196.*

§ XLII.

§ XLII.

Ejus doctrinae de philosophia in genere, item que de Deo.

Philosophiam, cuius ipse primum nomen inveniebat, JAMB. *Vit. Pythag.* Cap. xxix. definiebat, quod sit *scientia entium quatenus existunt*, quam definitio nem eruditissime explicat JAC. THOMAS. *Orig. philosoph.* Dividebat illam in THEORETICAM et PRACTICAM, ejusque finem esse dicebat, nihil admirari, PLUTARCH. *de audiendo*, T. ii. p. 44. hujus mentem ex vinculis corporis eruere, atque in libertatem vindicare, PORPHYR. *Vit. Pyth.* p. 201. Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo et Diis, et NATURALIA, de rebus corporeis. Animum per universas mundi partes omnemque naturam diffusam vocabat Deum, eumque unicum insensibilem et intelligibilem, luci et veritati simillimum, quin solum sapientem, statuebat LACTANT. i. 5. PORPHYR. *Vit. Pyth.* p. 198. Et subjiciebat Deos, demonas et heroas, *Aur. Carm.* v. 1. *sequ.* de quorum natura, operationibus, cultu, subtiliter philosophabatur. Vid. HIEROCL. *in Comment. ad Aur. Carm.* v. 1. *seqq.* Quae supra lunam sunt, providentia; res sublunares partim fato, partim fortuna, partim providentia, partim consilio regi statuebat. Quod exemplo illustrat *Anonym. apud Phot. Cod.* 259.

§ XLIII.

Nec non de mundo.

Mundum, quem non tempore, sed cogitatione ortum, nec interitum, dicebat, (STOB. *Ecl. Pbj.* Libr. i. cap. 25. PLUT. *de plac. philos.* ii. 4. et 14. ipse primus *κόσμον* vocabat, STOB. *ibid.* Ejus systema Copernicano plerique simile fuisse existimant, *) STANL. *de doctr. Pythag.* Cap. i. p. 745. seq. Quae autem de harmonia orbium caelestium, suavi et istorum concentu somniavit, legi possunt apud CIC. *in Scip.* et CENSORIN. *de Die nat.* Cap. xiii.

(*) Terram

*) Terram sane immotam non esse, statuit PLUT. in *Numa* p. 67. *Ion.* i. ARIST. *de caelo* *Libr.* ii. *Cap.* xiii. medium autem in mundo locum igni tribuit, quem et Vestam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud poenitendis in dubium vocat EZ. SPANHEMIUS *de Vestis et Pritanib.* *Graec.* apud. GRAEV. *Thesaur.* *Ant. Rom.* *Tom.* v. p. 688. Sane mundum medium terram continere adseverabant Pythagorae. Vid. LAERT. *Libr.* xiii. *segm.* 27. eorumque sistema Ptolemaico haud absimile tradit ANON. apud PHOT. *Cod.* cclix. Quin quum primus omnium Philolaus motum telluris inculcasse dicatur DIOG. LAERTIO *Libr.* viii. *segm.* 85. non video, quomodo id tribui possit Pythagorae. De antithone Pythagorica quid sentiendum sit, jam a JAC. THOMASIO ostensum est.

§ XLIV.

Immaterialia sola vere entia statuebat, adeoque et hominis essentiam in sola mente existimabat positam, quae quum divinae essentiae particula videretur Pythagorae, veram felicitatem in eo ponebat, ut mens ex impedimentis vinculisque suis eximatur, et in libertatem vindicetur,*) PORPHYR. *Vit. Pythag.* p. 201. quo ad illam ὥμοιωσιν τὸν θεόν, in qua vera consistat felicitas, adspiret. Unde gradus illi purgationis, adscensus mentis, quin deificationis, quibus prope similes mysticos postea reperisse, novimus. Quum autem haec omnia sine corporis oppressione fieri non posse crederet: varios commendavit Catores, varios modos in corpus animadvertisendi, de quibus per accurate JO. FR. BUDD. in *Diss. de ἀσκήσει φιλοſ.* § VII. X. XVIII.

Itemque
de anima
et rebus
moralibus.

*) Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis essentiali, sed pro carcere mentis habebat. Unde illa μετεμψύχωσις Pythagorica, de qua LAERT. *Libr.* viii. *segm.* 14.

§ XLV.

Pythagorae
fanaticismus.

Enimvero multa sunt in vita Pythagorae, ex quibus, eum a fanaticismo haud alienum fuisse, patet. **Eo enim merito referas femur aureum, LAERT. viii.** **II. PORPHYR. p. 193. JAMBL. Vit. Pyth. cap. xxviii.** reminiscentiam animae Pythagoricae, **JAMBlich. ibid. cap. xiv.** confabulationes cum brutis, **JAMBlich. ibid. cap. xiii.** quin cum flaviis, **PORPHYR. p. 192.** divinationes denique, quas jactavit, superstitionissimas, per thus, auguria, somnia, numeros, astra, aquam, de quibus fuse **STANL. Part. iii. Sect. iii. Cap. iv. p. 764.**

§ XLVI.

Scholae
Ionicae
auctor
Thales
Milesius.

In eamdem fere aetatem incidit philosophiae IONICAE origo. **THALES enim MILESIUS, a quo eam repetere solent, eumdem Pherecydem Syrium audivisse dicitur, a quo profecerat Pythagoras.** ***) Hic quoque Thales, postquam sapientiae caussa magnam vitae partem peregrinando exegerat, Mileti in patria privatus et caelebs consenuit, LAERT. i. 25.** et tum civium, tum Biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Mysonis et Chilonis suffragiis primum veluti locum inter Graeciae sapientes obtinuit, **LAERT. i. 28. VAL. MAX. iv. 1.**

*) Alium Pherecydem a Pythagora, aliud a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt, LAERT. i. 119. Sed temporum ratio, unum eumdemque ab utroque auditum, satis evincit.

§ XLVII.

Succes-
sio phi-
loso-
phorum
usque ad
Socra-
tem.

Successisse Thaleti in scola Ionica dicitur ANAXIMANDER Milesius, horoscopiorum, sphærae, gnomonis, sciotheris, tabulae geographicæ, obliquitatis Zodiaci, et aequinoctiorum inventor observatorque. **DIOG. LAERT. ii. 1. STRABO Geogr. Libr. i. p. 7. PLIN. Hist. nat. ii. 6.** huic ANAXIMENES,

XIMENES, de quo LAERT. ii. 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, ubi sapientiae studio *Mens* vocari meruerat, Athenis exsulare iussus, Lampsaci decessit, LAERT. ii. 14. Anaxagoram denique ARCHELAUS, solo Socrate discipulo, nobilis exceptit. LAERT. ii. 16. a quo SOCRATE nova ordienda est scholae Ionicae periodus.

§ XLVIII.

Nimirum praeter apophthegmata quaedam et sententias acutiores, quas septem Graeciae sapientibus tribuunt, *) nihil exstat admodum, ex quo hos philosophos philosophiae practicae adpulisse animum, colligere possis.

*) Commendandae de his dictis Jo. FRANC. BUDDEI plenae bonae frugis *Commentationes* quae junctim *Hala*e prodierunt.

An
philoso-
phiae
practi-
cae
studie-
rint?

§ XLIX.

Contra physicae tanto se studio tradebant, ut hinc Eorum *πάτη έξοχην* nomen *physicorum* apud veteres tulerint. Circa principium rerum omnium †) haec schola physi- quam maxime variabat, Thalete omnia derivante ex aqua, PLUT. *Plac. philos.* i. 3. Anaximandro ab infinitate naturae, CIC. *Acad. quaeſt.* iv. 37. Anaximene et Archelao ex aere; PLUTARCH. *ibid. Stob. Ecl. phys. Cap. i. p. 2.* Anaxagora autem principium rerum omnium statuente homoeomerian, id est, unum et multiplex, partes infinitas, similares, contrarias, tactu continuas, se mutuo sustinentes, neque alio contentas, LUCRET. *Libr. i. v. 830. seqq.*

(† Neque tamen ideo pro Atheis habendi. Materiae enim huic eos νῦ, mundi effectorem, junxisse, id est Deum, ex CIC. *de Nat. Deor.* i. 11. et 20. LACTANT. *Inst. div.* i. 5. discimus. Ergo Deus et his erat anima mundi, LAERT. i. 27.

§ L.

§ L.

Quae-
dam eo-
rum do-
ctrinae
et inven-
ta.

In primis notari meretur, quod hi philosophi daemonebus omnia repleverint, STOB. *Ecl. phys.* I. p. 2. quod mentis immortalitatem agnoverint, LAERT. i. 24. CIC. *Tusc. quæst.* I. 16. quod theorematum ac problemata quaedam geometrica repererint, accurate recensita a STANLEIO *Hist. Phil. part.* i. *Cap.* vii. p. 15. quod de phænomenis astrorum, meteoris, aliisque, quae in rerum natura contingunt, quaedam, sollerti ingenio investigarint, quaedam parum callide conjecterint *). Unde et *astrologi* nomen Thaleti tribuit POMP. MELA *Libr.* i. *cap.* xvii.

*) Ejus generis sunt hæc doctrinae Thaletis: Nili exundationem oriri a ventis eteis, LAERT. i. 37. Anaximandri: stellas fixas inferiores esse luna, STOB. *Libr.* i. *Cap.* xxv. p. 53. deficere solem et lunam ea parte solis et lunæ, qua ignis effulget, obturata, PLUTARCH. *de plac. phil.* ii. 24. et similes ipsius Anaxagoræ, qui quum reliquis doctior fuisse dicatur, multa statuit, quae hodie tiro philosophorum rideret. Vid. LAERT. ii. 9.

§ LI.

Socratis
vita.

Sed maximum haec philosophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olymp. lvii. 4. patre Sophronisco lapidario, matre Phænareta, obstetrica, primum patris artificium addiscere, postea philosophari instituit, auditoque Archelao, non quidem scholam aperuit, sed cum amicis domi forisque colloquutus, eos variis interrogationibus convincere, melioresque reddere conatus est, nihil se scire aut simulans, aut existimans serio. Vid. STANLEII *Hist. philos. in Socrate cap.* iv. p. 113. seq. Demum ab Anyto et Melitone accusatus atheismi et corruptae juventutis, cicutam bibit, non sine magno Atheniensium dedecore. Vid. LAERT. ii. 40.

PLA-

PLATONIS et LIBANII *Apologiam Socrat.* XENOPHONT. *Memorab. Socrat.* CARPENTARII *Vit. Socrat.* et libellos similes.

§ LII.

Philosophiam professus, primum sophistis, magna promittentibus, et corvos deludentibus hiantes bellum indixit, LIBAN. *Apol. Tom. i. p. 642.* Deinde philosophiam a larvis, fabulis et superstitionis Deorum cultibus, quibus eam contaminarant Pythagoras et Empedocles, purgare studuit *), PLUTARCH. *de Gen. Socr. p. 580.* Denique, quum physicae illae speculationes, quibus Ionici unice vacaverant, et incertae, et parum utiles illi viderentur, stolidosque eos crederet, qui illa remota adfectantes, humanam negligant: XENOPH. *Memorab. Socr. Libr. i. cap. i.* primus philosophiam a rebus occultis avocavit, et ad vitam communem traduxit, CIC. *Acad. quest. i. 5.*

Quid in
philosophia
emenda-
rit?

*) Alienus ergo Socrates a fanaticismo Pythagorae: (§. XLV.) quamvis, quae de genio suo jaetare solebat, imposturam sapere videantur, quidquid in contrarium disputarit GOTTFRID. OLEAR. in *Diff. de Genio Socr. Lips. 1515CCII. 4.* Nescio, an ubique sui similis fuerit Socrates. Sane quoties de hoc genio paullo accuratius cogito, non mirari admodum soleo illa Timonis apud LAERT. ii. 19.

*Fluxit ab his legumque loquax, lapidumque politor,
Graecorum wates, imposturaeque magister,
Derisor, rhetorique subatticus, et simulator.*

§ LIII.

Praeclare Socrates philosophabatur de Deo, rerum omnium auctore, XENOPH. *Memorab. Socrat. p. 725.* de providentia divina, id. p. 711. et physi- Libr.

Ejus do-
ctrinae

meta-

Libr.

cae.

Libr. iv. p. 800. et de mentis immortalitate, PLAT. in Phaedr. p. 245. At dum apud eumdem PLATONEM in Phaedone, p. 72. sequ. mentem praexistere, et in corpus, tamquam carcerem, illabi credit, eum in Pythagorae castra secessisse, facile patet.

§ LIV.

Philosophia
ejus
moralis.

In primis philosophiam moralem excolebat Socrates, de virtutibusque et vitiis disputabat praeclarus, quamvis has doceri posse, negaret, AESCHIN. *Dialog. i.* Quin et oeconomicam ac civilem prudentiam eum insuper non habuisse, ex XENOPHONTIS *Oeconomico*, et ejusdem *Memorabilibus Socratis* satis adparet.

§ LV.

Unde
illa pe-
tenda?

Nihil scripsisse Socratem, constans est veterum opinio. *) Quidquid ergo de ejus philosophia novimus, illud omne Xenophonti et Aeschini, genuinis ejus discipulis, acceptum ferimus. Plato enim Socrati in dialogis suis quam plurima tribuit, quae illi fortassis in mentem numquam venerant. Id ipse Socrates de Platone conqueritur apud LAERT. iii. 35.

*) Conferenda hic praceptoris optime de me meriti, GOTTFRIDI OLEARII *Schediasma de scriptis Socr. contr. Leon. Allat.* quod habetur in STANLEII. *Hist. philos. Part. iii. Cap. xviii. p. 198.*

§ LVI.

Sectae
novae ex
schola
Socratis
ortae.

Praecipui tamen ex ejus discipulis, qui ipsi novas veluti familias condiderant, sunt *Aristippus*, sectae CYRENAICAE; *Phaedo*, ELIACAE; *Euclides*, MEGARICAE; *Plato*, ACADEMICAE, *Antisthenes* denique CYNICAE auctores atque antesignani.

§ LVII.

§ LVII.

CYRENAICAM sectam condidit ARISTIPPUS Cyrenaeus, Socratis discipulus, sed magistro minus probatus, LAERT. ii. 65. 80. XENOPH. *Memo. Socr. libr. ii. init.* Ad voluptatem enim omnia referens, hoc principium et doctrina et vita expressit. Mansit tamen schola Cyrenaica, vel *Hedonica*, in qua ei successit ARETE filia, huic ARISTIPPUS Arete filius, qui et *μητροδίδακτος* dictus, LAERT. ii. 85. et ANTIPATER. Illum THEODORUS atheistus, hunc EPITEMIDES sequutus. Quemadmodum vero ille multa innovans, originem dedit sectae THEODORIAE, in qua ei BION successit: LAERT. iv. 46. *sequ.* ita et EPITEMIDES quidem Aristippi dogmata ad PARAEBATAM transmisit: hujus autem discipuli, HEGESIAS, *πειδιθαρατος* dictus, et ANNICERIS, itidem sectas HEGESIACAM et ANNICERIAM condiderunt, LAERT. ii. 86.

§ LVIII.

Ceterum nihil hac philosophia detestabilius. Sen- Ejus do-
sus statuebant fallaces, et, quidquam certo percipi, etrinae.
negabant, nisi sensu interiore, puta voluptate et dolore, LAERT. ii. 92, 95, CIC *Quaest. Acad. iv.* 7. eoque sensu rejiciebant indolentiam Epicuri, LAERT. *libr. ii. segm. 89.* Hinc philosophiam naturalem plane rejiciebant, LAERT. ii. 92. In morali summam hominis felicitatem in voluptate corporis, et praesenti ea quidem, non praeterita aut futura, positam esse, docebant, LAERT. ii. 87. ATHEN. *libr. xii. p. 544.* corporis facultates facultatibus animi praeferebant, LAERT. ii. 90. virtutemque non alio nomine, quam quod voluptatem adferat, laudandam, in se autem et sua natura nec justum honestumve quidquam esse, nec injustum et turpe, credebant, CIC. *de Offic. iii. 33.* LAERT. ii. 93, 99.

§ LIX.

§ LIX.

Ejus discipulorum scultitia. **Huic morosophiae novas lacinias adsuerunt successores. THEODORIANI enim atheismum liberime professi sunt, LAERT. ii. 101, 102, 104. HEGESIAS scripto libro ἀποκάρτερων voluntariam mortem tanta eloquentia commendavit, ut multi se sponte in mare precipites dederint, CIC. Tusc. quæst. i. 34. VALER. MAX. viii. 9.**

§ LX.

Sectæ Eliacæ origo. **ELIACAE sectæ nomen dedit PHAEDO Eliensis, qui nobili ortus familia, quum in piratarum manus incidisset, et ab his lenoni venditus esset ab Alcibiade et Platone, suasu Socratis, redemptus est, LAERT. ii. 105. Socrati ergo ac Platonii unice carus, illo mortuo, novam sectam instituit, in qua Plistantum, Menedemum, +) Asclepiadem successores habuit.**

+) Ab hoc schola ERETRIACA dici coepit, LAERT. ii. 125.

§ LXI.

Eliacorum philosophia. **Quamvis vero nullum ingenii monumentum extet, quod ab his philosophis profectum sit: videntur tamen Socratem pressius imitati. Sane ejus exemplo ubivis differebant de rebus philosophicis, LAERT. ii. 130, et unum esse bonum putabant, virtutem, eamque unicam, LAERT. ii. 129.**

§ LXII.

Ut a patria Phaedonis Eliaca, ita a Megara MEGARICA schola nomen tulit. Inde enim oriundus erat EUCLIDES, cui haec secta natales debet. Socratem audivit tam cupide, ut edicto prohibitus, stolam muliebrem sumeret, quo personato Athenas sibi commeare liceret, GEL. Noct. Attic. vi. 10. Magistro privatus, scholam ipse instituit, in eaque successores

successores habuit *Eubulidem, Alexinum, Euphantum, Apollonium Cronum, Diodorum, Cronum, Stelponum,* et alios, de quibus LAERT. ii. 108. sequ.

§ LXIII.

Operam praecipue dabant logicae, et hinc philosophorum omnium pugnacissimi videbantur, qui et corum nova argumentorum genera repererant, LAERT. ii. 108. inter quae et *Sorites, et Ψευδόμενος* quorum mentio fit in L. 177. *D. de verb. sign.* et L. 88. *pr. D. ad L. Falcid.* Quamobrem et DIALECTICI, ERISTICI, ELENXINI dicti. Quid? quod Diogenes scholam Megaricam non *σχολὴν scholam*, sed *χολὴν, merum fel esse*, dicebat, LAERT. ii. 24. In reliquis disciplinis quid statuerint, fere ignoramus †)

† Id tamen patet, a scepticismo et atheismo non fuisse immunes. Hinc curiositatis Diis exosae esse dicebant, quaerere, an Deus existat? ANTON. et MAXIM. Serm. xxxvii. malum aliquod in rerum natura existere, negabant, LAERT. ii. 106. quin et motum omnem tollebant, adeoque et ortum rerum et earum interitum, SEXT. EMPIR. Pyrr. Hyp. iii. 8. Fuere etiam inter eos, qui adfectus extirpandos penitus existimabant, in eaque *ἀπαδείξ* summum bonum positum esse, existimabant, si credimus SENCAE Epist. ix.

§ LXIV.

At reliquorum luminibus facile offecit PLATO, Scholae sectae PLATONICAE vel ACADEMICAЕ auctor, qui Athenis genere nobili ortus, et facundia insignis, philosophiae demum animum applicuit, auditoque Socrate, et itinere ad Aegyptios suscepit, quin et Heracliti ac Pythagorae degustatis dogmatibus, in *Academiae* primum gymnasio, (cujus limibus inscriperat: *nemo geometriae ignarus ingreditor,*) scholam novam aperuit, ac deinde in hortum Coloneum

neum migravit, LAERT. iii. 5. Relictis operibus quam plurimis, quorum editionem optimam Paris. CICICLXXVIII. Tomis iii. excusam, Jo. SERANO debemus, senex decepsit, Olymp. cviii. 1.

§ LXV.

Platonis
doctrina
de criteriis
veritatis.

Genus philosophandi eclecticum ||) sequutus, philosophiam solutionem animae a corpore et conversionem quamdam ad ea, quae revera sunt, et intellectu videntur, definivit. |||) In ea primarium esse contemplationem; actionem autem ex ea consequi, artem denique differendi utriusque necessariam credidit. Discere item putavit ac reminisci, idque pro criterio veritatis habuit, si memoria cum recente sensu congruat, quod quum raro certum fit, a Socratica σχόλῃ non admodum fuit alienus, CIC. Libr. i. Acad. quæst. Cap. viii.

|| Hinc LAERT. iii. 8. Platonem in his, quae ad intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis, quae sensibus obnoxia, Heraclitum; in moralibus Socratem sequutum ait.

||| Haec et sequentia ex ALCINOI libello *de doctrina Platonica* excerpimus.

Eiusdem
metaphy-
sica,

§ LXVI.

Praeexistere statuit materiam primam, cuius proprium sit rerum omnium ortus suscipere, et forma omni carere. Huic materiae prefecit Deum, primam rerum caussam, quippe qui secundum ideas, id est, eorum, quae secundum naturam fiunt, aeterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens aeternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam ab aeterno confusam, in ordinem redegerit, numerisque decentibus, figuris et mensura ita exornarit, ut ignis supremum, terra infimum, aër et aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit

addidit animam, a Deo non factam, sed aeternam, quae omnia moderetur secundum Dei providentiam.

§ LXVII.

Praeter Deum, illum mundi opificem, et demones et Deos juniores ex eo emanantes fixit, quibus commissa sit hominis formatio. Corpus humanum animae, id est, partis coelestis, receptaculum credidit, hancque ab aeterno praeexistisse, et immortalem esse eatenus, ut per varia corpora circumacta, et ita veluti purgata, ad Deum redeat. +)

Speciatim
de Diis et
mente.

+ Habes hic purgatorium Platonicum, ex quo patres, qui plerumque Platonis adhaerebant, in primis Augustinum, purgatorium suum hausisse, a pontificiis demum variis fabellis auctum, jam pridem a CLEMENTIO in *Examine Concilii Tridentini* observatum est.

§ LXVIII.

Beatus summa ipsi itidem erat ὁμοίωσις τῷ Θεῷ, Ejus philosophia moralis.

(§ XLIV.) ad quam fugiendum quam citissime putabat. Quod ut fieret, virtutes commendabat, prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam, quas Platonici in *physicas*, *ethicas*, *politicas*, *purgatorias*, *purgati animi*, *theoreticas*, *theurgicas*, divinas dividebant. +) De quibus praeclare IO. ALB. FABRIC. in *Prolegom. ad Marini vitam Procli*, editam Hamb. 1515CC. 4.

+ Ad virtutes *physicas* et *prudentiam* quidem referebant bonum habitum sensuum, ad *fortitudinem* corporis robur, ad *temperantiam* pulcritudinem, ad *justitiam* sanitatem. Simulacra virtutis, quae etiam ab animo nondum emendato proficiunt solent, virtutes *ethicas*, et si ad reip. bonum comparatae essent, *politicas* appellabant. Porro si has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias*, et si jam scopum suum adsequuta sit, *purgati animi* dicebant.

Supremi

Supremi gradus erant *theoreticae, theurgicae et divinae virtutes*, quarum hae ad deificationem, illae ad *δαυματέργιαν*, seu portentorum editionem, istae ad *enthusiasmodum* pertinebant. Vid. SIMPLIC. ad EPIC-
TET. *Enchirid.* p. 4.

§ LXIX.

Tres
Acade-
miae.

Successio Platonicorum tripartita est. †) PRIMA academia a *Platone* ad *Cratetem*; ALTERA ab *Arcesilao* ad *Egesinum*; TERTIA a *Carneade* ad *Clitomachum* porrigitur. In vetere floruere *Speusippus*, *Platonis* ex sorore nepos, *Xenocrates*, *Polemo*, *Crates*, et *Crantor*. In media *Arcesilaus*, *Lacydes Cyrenaeus*, *Evander*, *Egesinus*. In nova *Carneades* et *Clitomachus*, seu *Hasdrubal*, *Carthaginiensis*.

†) SEXT. EMP. Pyrrb. *Hyp.* i. 33. etiam quartam et quintam addit academias, quarum illam *Philo Larissaeus*, hanc *Antiochus Ascalonita* auspicatus fit. Sed id nec ipsi hi philosophi agnovere, teste CICER. *Acad. qu.* i. 4.

§ LXX.

In qua re
discrepa-
rint?

Divortium inter has academias maximum constituit doctrina de cognitionis humanae certitudine. *Plato*, quum rerum alias sensu, alias intellectu percipi sciret, hunc scientiam gignere statuit, illos, quippe hebetes et tardos, solius opinionis caussam esse, CIC. *Acad. qu.* i. 8. iv. 32. *Arcesilaus* plane nihil scire posse, docuit, quia ipsa rerum natura scientiam non admittat, *Id. ibid. i. 1*. Denique *Carneades* in rebus ipsis veritatem agnoscere, at eam ab homine cognosci posse, negavit, *Idem ibid. iv. Euseb. Praep. ev. xiv. 8.*

§ LXXI.

Platonici
recentio-
res.

Academiarum istarum digladiationes a Christo nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore sequuti sunt *Platonem*, ex *Judaeis Philo*; ex Christianis patres complures, †) in primis *Justinus Martyr*,

Martyr, Clemens Alex. Ammonius Saccay, Origenes; ex gentilibus Graecis Plotines, Amelius, Porphyrius, Syrianus, Proclus, Marinus, Isidorus, (quamvis hos potius eclecticos fuisse, arbitremur,) et ex Latinis Apuleius et Chalcidius.

†) Patres a Platonismi suspicione absolvere conatur
P. BALTUS dans la Défense des SS. Peres accusé de Platonisme, Paris. 1515CCXI, 4. et dans le jugement des B. Peres sur la Morale de la Philosophie payenne, Arg. 1515CCXIX. 4. Sed Aethiopem illum lavasse, res ipsa docet. Nec aliunde, quam ex hac mixtura, est theologia mystica.

§ LXXII.

Inter Platonis discipulos et ARISTOTELES Scholae
*Stagyrita fuit vir subtilissimus, et Alexandri M. peripate-
 magister, qui, quum jam vivo cum Platone simul-
 tates habuisset, ac Lyceum occupasset, AEL. Var. ticae
 hist. iii. 19. LAERT. v. 2. eo mortuo, ibi scholam origo.*
 aperuit, quae, quod ibi deambulando doceret, PER-
 RIPATETICA dici coepit, in qua ei THEO-
 PHRASTUS Eresius, STRATO Lampsacenus,
 LYCON Troadensis, ARISTO Ceus, CRITO-
 LAUS, DIODORUS successere. Quin ubique
 multis saeculis in Christianorum academiis regnasse
 Aristotelem, in vulgus notum est. Vide Jo. LAUNOII
 librum *de varia Arist. fortuna*, Paris. 1515CLIII. 8.
 et ELSWICHII similis argumenti *diatribas de varia*
Arist. fortuna in scholis protestantium.

§ LXXIII.

Aristotelis doctrinas et sistema hic tradere nihil Philoso-
 opus est, quum non modo ejus opera in omnium phia peri-
 fere manibus sint, sed et tot Aristotelicae philo- patetica
 phiae compendia ubique occurrant. Id moneo, mi- qualis?
 rifice vapulare hodie Aristotelem, at ab iis quam
 maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula est
 ejus physica, mediocris ethica: logica, quidquid
 aliis

aliis videatur, accurata, politica autem et libellus de arte poëtica, rhetorica item, et fragmenta de historia philosophorum et de rebus publicis numquam sua laude defraudanda sunt.

§ LXXIV.

Peripate-
tici recen-
tiores.

Multum Aristoteli nocuit studium, quod medio aevo ei impenderunt Arabes, et scholastici, a renatis litteris *Andreas Caesalpinus, Piccolomineus, Berigardus, Caesar Cremoninus, Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis subtilitatibus inquinarunt doctrinam Aristotelis: ita hi ad atheismum aliasque doctrinas profanas fuere procliviores.

§ LXXV.

Cynico-
rum
origo.

Sequuntur CYNICI, quorum sectam instituit ANTISTHENES Atheniensis, qui, quamvis et ipse Socrati operam dedisset, ob affectionem vitae durioris non semel esset objurgatus, AELIAN. *Var. hist. ix. 36.* sectam tamen instituit, occupatoque *Cynosarge* gymnasio, perpetuum suis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admissum, quo proprius ad caninam impudentiam quidam ejus sectatorum accederent, †) LAERT. vi. 13. SUID. in voce *κυνοσάρη*.

†) Unde facile conciliaveris diversas veterum sententias de origine nominis *Cynicorum*. Antisthenes sanguineus, dictus ob mores parum decoros, LAERT. vi. 13.

§ LXXVI.

Philo-
phi Cyni-
ci praeci-
pui.

Quamvis vero publici saporis non esset haec Cynicorum philosophia, neque elegantioribus ingenii placere possent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus, et reliqua Cynicorum supellex: sectatores tamen reperit celeberrimos, DIOGENEM

NEM Sinopensem furentem illum Socratem, MONIMUM, ONESICRITUM, CRATETEM, ejusque uxorem HIPPARCHIAM, METROCLEM, MENIPPUM, MENEDEMUM, et alios, quorum elenchum copiosum dedit IO. ALB. FABRIC. *Biblioth. Graec.* ii. 13. p. 360.

*) Ab Antonini Philosophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici : nec tamen ideo defecit secta, sed diutissime in Africa mansit, AUGUSTIN. *contra Academ.* iii. 18. et *de Civit. Dei* libr. xiv. Cap. xx.

§ LXXVII.

Ceterum Cynici, rejecta philosophia rationali et theoretica, solam excolebant moralem. Finem sibi statuebant independentiam, vel, ut ipsi loquebantur, *libertatem*, LAERT. vi. 71. Quum vero libertati illi intrinsecus obstat viderentur vitia, extrinsecus leges civiles, statuum discrimen, et iussa tyrranorum : vitia capitalia debellanda putabant coenensis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, et patientia injuriarum ; leges civiles statu extra-sociali ; *) statuum discrimen sublato decoro ; iussa tyrranorum pertinacia, et si res ad restum rediret ; morte voluntaria eludenda putabant.

*) Hinc illa argumentatio DIOCENIS : *Sine legibus haud ordinatur res publica. Sine rep. non ullus est usus rei civilis. Res civilis est civitas. Sine civitate usus nullus est legis. Lex igitur est res civitatis,* LAERT. vi. 72.

§ LXXVIII.

At quamvis haec procul dubio sublimia quibusdam viderentur, et Cynici se Herculis sectatores, et Jovis speculatores esse crederent : displicuit tamen Cynicorum illa impudenteria ZENONI Cittiae, Cratetis

Ex Cynica secta nata est Stoica.

tetis primum Cynici, posteaque Stilponis Megarici, hinc Xenocratis et Diodori Croni, postremo Polemonis auditori, qui emendata philosophia Cynica in *porticu varia* (*ποικιλη σοφη*) philosophiam docuit; originemque dedit sectae STOICORUM, LAERT. vii. 2, 3, 4, 6, 35.

§ LXXIX.

Eius in-
crementa.

Ei sectae dici non potest quantum pretii statuerint veteres, non Graeci tantum, sed et Romanorum praestantissimi, ac in primis jurisconsulti, quorum plerosque Stoicos sectari solitos demonstrarunt EM. MERILL. *Obs. Libr.* i. cap. viii. seqq. et EVERARD. OTTO in *Orat. de philosophia Stoica veterum* *Glorum.* In schola ZENONI successit CLEANTES, huic CHRYSIPPUS, huic ZENO Tarsensis, nec ignoti DIOGENES, ANTIPATER, PANAE-TIUS, POSIDONIUS, aliquique quorum elenchem copiosum contexuit Jo. ALB. FABRIC. in *Bibl. Graec.* iii. 15. p. 386.

§ LXXX.

Stoicorum
logica.

Philosophiam Stoicam illustrare coeperunt JUST. LIPSIUS et CASP. SCIOPPIUS. *) Eam in *rationalem, naturalem et moralem* dividebant, LAERT. vii. 39. PLUTARCH. *de placit. phil.* i. 1. Et *logicam* quidem ad superstitionem usque colebant, ejusque praecepta Zenoniana, si cui illa cognoscere voluē est, reperiuntur apud STANLEIUM *Part. vii. in Zenone* p. 556. seqq.

*) LIPSII *Manuductio ad philos. Stoicam, et Physiologia Stoica* inter ejus *Opera* habentur. SCIOPPII *Elementa philosophiae Stoicae*, Mog. CICICVIII. 8. prodierunt, et saepe fallunt doctos, ignoros esse hanc particulam majoris operis ubivis obvii. Vid. MOR-HORII *Polyhist. Part. ii. Libr. i. Cap. iv. §. 2.*

§ LXXXI.

§ LXXXI.

In *physica* primum de *corporibus*, deinde de *principiis*, hinc de *elementis*, tum de *Diis*, ac demum de *loco et vacuo* agebant, LAERT. vii. 132. Omnia, quae existunt, iis corpora videbantur, adeo ut et animam, diem, noctem, vocem, virtutes haberent pro corporibus, PLUT. *contra Stoic.* p. 1884. LAERT. vii. 55. Corpus autem definiebant, *quod vel facit aliquid, vel patitur.* Corporibus originem dederunt principale, agens alterum, *Deus*, alterum patiens, *materia*, LAERT. vii. 134. Haec principia vero uno vocabulo vocant *naturam*, quae ipsis est *Deus* mundo permixtus, *) LACTANT. *Div. Inst.* vii. 3. extra quem *vacuum infinitum*, quale in mundo non detur, concipiebant, LAERT. vii. 140. JO. STOB. *Ecl. phys.* p. 38. Elementa quatuor ipsis erant *ignis*, e quo sidera quoque profecta CIC. *Acad.* qu. ii. 15. *aer* de cuius regionibus, affectionibus, meteoris parum accurate philosophabantur, LAERT. vii. 151. *seqq.* *terra et aqua*, ex quarum mixtura mundum genitum dicebant.

* Hinc alii Stoicis Spinozismum, alii Manichaeismum tribuunt. Vid. BUDDEI *Diff. de Spinozismo ante Spinozam*, et JO. CHRISTOPH. WOLFII *Manichaeismum ante Manichaeos.*

§ LXXXII.

Deum primum esse docebant, CIC. *de Nat. Deor.* Et theo- ii. 6. 16. 17. deinde eum esse animal immortale, ratione praeditum, perfectum, credebant, LAERT. vii. 147. et quidem naturae igneae, et omnes semi-nales formas in se continentis, PLUT. *de plac. phil.* i. 7. Et hinc de Dei providentia pulchre differebant. At dum mundum et *Deum* aperte confundunt, CIC. *de Nat. Deor.* ii. 8. 14. et utrumque subjiciunt fato fatuo: quis non videt eos σπιρω?ιζειν.

§ LXXXIII.

Nec non
philoso-
phia mo-
ralis.

Finem philosophiae *moralis* putabant naturae con-
venienter vivere, LAERT. vii. 80. id est, vivere se-
cundum appetitiones naturales, CLEM. ALEX. Strom.
Lib. ii. p. 416. Appetitum naturalem ferri ajebant
primum in sui conservationem, LAERT. vii. 85.
deinde in bonum. *Bonum* vero esse solam virtutem,
malum solum vitium, ceteras res *indifferentes*, quam-
vis *eligibiles* aliae, aliae *rejectaneae*, aliae *perfecte in-
differentes* videantur, LAERT. vii. 102. Hinc quum
virtus sola expetenda, et materia tamen mali origo
videretur: perturbationes omnes supprimendas, cor-
pus parce et duriter habendum, quin aliquando, car-
cerem animae perfringendum, censemabant. Ceterum
virtutem consequitos solos liberos, sapientes, reges
principes esse, id est omnia ex officio facere, *)
arbitrabantur, LAERT. vii. 117. *seqq.* CIC. para-
dox. Stoic. Lips. Manud. iii. 13.

* Hinc Stoicorum doctrina de officiis, quam ex eo-
rum mente optime exposuit CICERO in libris de
Officiis.

§ LXXXIV.

Scholae
Eleaticae
origo.

Hactenus de philosophia *Ionica*: sequitur ELE-
ATICAE, quae ab *Elea* vel *Velia*, magnae Graeciae
vel Italiae urbe nomen repetit. Inde enim prodie-
re ZENO Eleates praceptorum logicorum inven-
tor, PARMENIDES, LEUCIPPUS, quamvis hi
omnes a XENOPHANE Colophonio profecerint.
At celeberrimi in hac schola DEMOCRITUS et
HERACLITUS, *) ille Abderita, hic Ephesius,
qui, quamvis ingenio diversissimo fuisse dicantur,
omnes tamen corpuscularem sequuti sunt philoso-
phiam, quam postremo ad $\alpha\kappa\mu\eta\pi$ perduxit EPICU-
RUS. De Democriti vita et philosophia consulen-
di praeter BAEIUM, NIC. HILL. in *Philosophia E-
picurea*,

picorea, Democritea et Theophrastica, et JOAN. CHRYSOST. MAGNENUS in Democrito reviviscente.

†) Heracliticam sectam diversam ab Ionica, Pythagorica, Eleatica quidam statuunt. Sed corpusculari philosophiae eum dedito operam, erudite ostendit GOTTFRID. OLEAR. *Diff. ii. § i. seqq. de principio rer. natural. ex mente Heracliti.*

§ LXXXV.

Et EPICURUS quidem, domo Atheniensis, e *Ejus re-*
pago Gargetio, qui magis ex Democriti libris, quam
a praceptoribus videtur profecisse, scholam in hor-
to peramoeno, quem coemerat, instituit, ibique cum
amicis communem vitam egit, suaviter vivens, at
frugaliter tamen, suosque voce non minus, quam
scriptis libris, quorum quam plurimos reliquerat, in-
stituit, decessitque senex, ac tam carus sectatori-
bus, ut natalem ejus festum quotannis haberent,
LAERT. x. 19. PLIN. Hist. Nat. xxxv. 2 *Vitam*
ejus praeter PETR. GASSENDUM accurate con-
*texuere BAELIUS in *Dictionar. historic. et crit. T. ii.**
et JACOB. RONDELLUS de vita et moribus Epicuri,
Amstel. 1515 CLXIV. 12.

§ LXXXVI.

Scholam Epicuri in eodem hortulo, quem discipulis *Epicuri*
in hunc usum cum bibliotheca legaverat, rexere *succes-*
post illum HERMACHUS, POLYSTRATUS,
DIONYSIUS, BASILIDES. Reliquorum Epicu-
reorum elenchum copiosum satis habes apud FA-
BRIC. Bibl. Gr. iii. 33. p. 808. *ores.*

§ LXXXVII.

Quantumvis autem plerisque vapulet; Epicurus, *Ejus lo-*
mores tamen probavit suo tempore omnibus. Phi-
losophiam ejus GASSENDUS restituere conatus
*est. *) Et in rationali quidem, quam Epicurus *Ca-**
nonicam

nonicam vocabat, tria statuebat veritatis criteria, *sensionem*, *anticipationem*, et *passionem*. De *sensione* docebat, eam numquam fallere, omnesque phantasiae *praeceptiones* esse *veras*, opinionem autem, quae inde nascitur, vel *veram*, vel *falsam* esse, prout illi vel suffragetur vel refragetur *sensus* *evidentia*. *Anticipatio* ipsa est rei notio seu definitio, ex eaque, si evidens est, in *evidentis* rei *demonstrationem* sumendam putabat. Denique *de passione* proponebat **canones**: *voluptatem*, quae nullam habeat annexam *molestiam*, *amplectendam*; *molestiam*, quae sine *voluptate* sit, *fugiendam*, *minorem* tamen *voluptatem* *propter* *majorem* *negligendam*, *minorem* *molestiam* *ad aver-* *tendam* *majorem* *amplectendam* *esse*, LAERT. x. 32. seq.

*) Ex veteribus Diog. LAERTIUS in describenda Epicuri philosophia tam est copiosus, ut ipse huic sectae deditus fuisse videatur. Cum eo conjungendi T. LUCRE^{II} CARI libri de rerum natura, quos luculento commentario illustravit CRECHIUS, fatu^o Lucre^{tio} similis.

§ LXXXVIII.

Physica.

Universum ipsi erat *systema* ex *corpore* et *vacuo* *compositum*. *Corpus* definiebat, quod tangi possit et tangere; *vacuum*, quod natura tangi nequeat, LAERT. x. 39. seq. cuius existentiam inde probabat, quod, si *vacuum* non daretur, corpora neque haberent ubi essent, neque ubi moverentur, LUCRET. Libr. i. v. 336. 427. seq. *Universum* sibi concipiebat, tamquam infinitum, et immobile, quia *extra* illud nullus locus sit, in quo moveatur, ac immutabile, quippe quod ab aeterno tale fuerit, LAERT. x. 14. seq. Deos existere, ex *anticipatione* (§ lxxxvii) demonstrabat, CIC. de Nat. Deor. i. 17. et eos quidem beatos, immortales, sempiternos, at otiosos, specie humana praeditos, corporeos,

reos, esse sibi persuadebat, tertii generis naturaeque rem, praeter *corpus et inane* mente concipi posse negans, LAERT. x. 39. seq. LUCRET. *Libr. i.* v. 420. CIC. *ibid. i.* 18. seq.

§ LXXXIX.

Quum vero in rerum natura multa quotidie generentur, et ex nihilo nihil fiat: omnem materiam Ejus primam sibi concipiebat, tamquam atomos, LAERT. *copia de x. 38. 56. sequ.* quas *magnitudine, figura, et pondere*, non *colore, calore, frigore, aliisque proprietatis* bus differre. PLUT. *de plac. phil. i. 4.* LUCRET. ii, v. 729. *sequ.* et dupli motu, nempe *gravitatis et reflexionis* ferri, et ex quarum concretione omnia generari, ex earumdem dissolutione omnia corrumpi, denique ex earum proprietatibus omnia rerum naturalium phaenomena derivari, tradidit, LUCRET. i. v. 1020. *sequ.*

§ XC.

In philosophia morali *finem* omnis vitae tacito hominum consensu esse docebat *felicitatem*, SEN. *de Vit. beat. cap. i.* non *summam* illam quidem, et cui *philosophia nihil* desit, sed *subalternam*, LAERT. x. 128. *seq.* moralis. Eam consistere in *voluptate*, LAERT. x 1288. *seq.* hanc in *indolentia et tranquillitate animi*, LAERT. x. 136. ac *temperentia* aliisque virtutibus parari tradebat, CIC. *de Fin. i. 14.* Enimvero dum mentis immortalitatem, Dei providentiam, ipsumque numinis metum e philosophia sua proscripsit: eum maxima ad virtutem incitamenta simul sustulisse, facile patet. *)

*) Et hinc non mirum, quod Epicurei non omnes sobrietatem et temperentiam magistri expresserint, sed plerique vitam satis dissolutam vixerint.

§ XCI.

§ XC I.

Philoso-
phi ecle-
ctici.

Hi sunt, qui certae cuidam *sectae* nomen dederant philosophi. Fuere etiam, qui in nullius verba mātigri jurare ausi, ECLECTICUM philosophandi genus praeferendum existimarent, quamvis hi sectariis philosophorum nomine vix digni judicarentur. *) Vid. Is. CASAUBONI *Diatrib. i. in Dion. Chrysost.*

*) Voss. *de Sect. philos. Cap. ult.* et MENAG. *ad Diog. Laërt. Prooem. segm. 1.* existimant, eclecticos philosophos a sectariis *Miscellionum* vocabulo traductos esse. Enim vero locus *FESTI in voce Miscelliones*, cui haec conjectura superstruitur, de philosophis plane non agit, ceu observavit GOTTFR. OLEARIUS *de Eclect. Philos. Cap. ii.*

§ XC II.

Electrici
antiquis-
fimi.

Quamvis vero omnes fere sectarum auctores, veluti *Pythagoras, Socrates, Zeno, Democritus, Epicurus, Plato*, quin et ipse *Aristoteles* electrici fuerint, *) et ideo plerique tot itinera suscepserint, ut quod verum ac scitu dignum occurreret, undique conquirerent: praecipuus tamen eclecticae philosophiae auctor fuisse traditur *POTAMON*. Vid. FABRIC. *Bibl. Gr. Libr. iii. cap. xxxiii. § viii. p. 824.*

*) Non ergo ipsi sectas instituerunt, (si paucos excepteris), sed discipuli, qui nefas credebant doctorum suorum opiniones deserere. ARISTOTELIS ipsius ea de re sententiam habemus. *Lib. i. Etibc. cap. iv.*

§ XC III.

Potamon
quis?

Fuit iste *POTAMON* gente Aegyptius, domo Alexandrinus, et paullo ante Diogenis Laërtii aetatem, LAERT. *in prooem. segm. 21.* immo ante Augustum, et post eumdem, si SUIDAE in voce Ποταμώ credimus, *) floruit, et praeter 50, χρονίων, seu prima

prima philosophiae elementa, etiam Commentarium in Platonis opus de Republica reliquissे fertur. Vid. LAERT. ibid.

*) Diogenis tamen Laërtii sententiam alteri Suidae praferendam esse, jam observavit GOTTFR. OLEAR. *de Philos. eclect. Cap. i.*

§ XCIV.

Potamonis illius sectatores quaerere absonum fōret, (ita enim non essent *eclectici*) at id certum, methodum ille eclecticorum antesignanus Alexandrinus dum fuerit, ejus methodum se praecipue Alexandrinis quati philosophis, eorumque discipulis Christianis aequae ac paganis, probasse, OLEAR. *ibid. Cap. i. p. 1205.*

§ XCV.

Hinc praecipui, qui eam philosophiam coluere sunt Ammonius Saccas, Christianus, ejusque discipuli pagani Plotinus, Herennius, Origenes, Porphyrius, (*rabidus ille adversus Christum canis*, HIERONYM. *in prooem. Catal. script. eccles.*) Iamblichus, Sopater Syrus, Aedesius, Chrysanthius, et reliqui, qui vulgo *recentiorum Platonicorum* nomine veniunt, veluti Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Marinus, Hegias, Isidorus, Damascius, aliquæ plures, de quibus OLEAR. *ibid. cap. iii. p. 1209. sequ.*

§ XCVI.

Inter eos, qui Christo nomen dederunt, eclecticae illi philosophiae studuerunt post Ammonium Saccam. Ex Christianis. (§ XCV,) Clemens Alexandrinus, Origenes Adamantius, Gregorius Thaumaturgus, quos ideo singulare quid prae aliis patribus ecclesiae habere, jam pridem observarunt theologi, Vid. THOM. ITTIG. *Bibl. patr. apost. Tom. ii. in prolegom.*

§ XCVII.

§ XCVII.

An hi
omnes
veri e-
clectici?

Enimvero, si dicendum quod res est, prudens quidem his omnibus placuit ἐκλογὴ, at ita tamen placuit, ut inter reliquos omnes philosophos Platonem potissimum admirarentur *) Unde et plerique, quos haec tenus eclecticis adnumeravimus, inter Platonicos quoque locum sibi vindicant. § LXXI.

*) Hoc de ipso Potomane verum est, quem ideo Platonis *libros de Republica* commentario illustrasse (§. XCIII.) arbitror. Vid. OLEAR. *ibid. cap. ii. p. 1207.*

§ XCVIII.

Philoso-
phiae
scepticae
origo.

Ne fabula morionibus careat, *dogmaticis* hisce philosophis subiungimus **SCEPTICOS**, qui et **APORETICI** a perpetua dubitatione, et, quia nihil omnino concipi posse existimabant, **ACATALEPTICI** vocabantur. *) Natales hujus philosophiae a PYRRHONE Eleaeo repetunt, Aristoteli aequali, qui quum, lectis Democriti libris et variis auditis philosophis, in primis Anaxarcho, nihil certi sibi reperire videretur, etiam nihil quidquam comprehendi posse, statuit, aut saltim id te statuere, prae se tulit.

*) Immo et *Pyrrbonici* a Pyrrhone, *ephectici* ἀπὸ τῆς ἴπτεχειν, et quia semper suspendebant judicium, et *Zetetici* ἀπὸ τῆς ζητεῖν, quia veritatem semper quaerebant, nunquam inveniebant, LAERT. ix. 70.

§ XCIX.

Eius se-
ctatores.

Quamvis ergo nihil sit hac philosophia absurdius, quippe cuius non alia erat doctrina, quam quod nihil sciri possit: quamvis etiam *sceptici* toto vitae genere turpiter se darent, risumque vulgi provocarent: LAERT. IX. 62. *seqq.* eam tamen sequuti sunt non pauci, veluti *Timon*, *Hecataeus* Abderites, *Eurylochus*,

chus, *Nausiphanes*, et scepticorum acerrimus doctissimusque *Sextus Empiricus*, cuius scripta ipsa, quibus nihil scire posse contendit, ostendunt, eum permultum scivisse. Vid. *FABRIC. Bibl. Gr. Libr. iii. Cap. xxxiii. § v. p. 817. seqq.*

C A P U T IV.

DE PHILOSOPHIA MEDII AEVI ET NOVA.

§ C.

ITA philosophia in sectas quam plurimas distracta est in *Graecia*. MEDIO AEVO cathedras academicas omnes occupaverat philosophia Aristotelica. Sed quum primum *Arabes* eam in scholas suas receperissent, et Aristotelis opera in suam linguam translata, et commentatiis *AVERRHOIS* et *AVICENNAE* illustrata jam pridem paelegissent in scholis Aegyptiacis, Africanis, Hispanicis: sequuti hos Christiani ex illo systemate *Aristotelico* et *Arabico* formarunt novum chaos philosophiae SCHOLASTICAE. *)

Philoso-
phiae
scholasti-
cae origo.

*) Ex Arabicis illis lacunis derivandas esse illas scholasticorum fordes, jampridem observarunt Ios. SCALIG. *Epist. ccclxii. SELDEN. in Not. ad EUTYCH. Orig. p. 155.*

§ CI.

Hujus sectae antesignani, PETR. ABAELARDUS, PETR. LOMBARDUS, ALEXANDER AB HALES, ALBERTUS MAGNUS, THOMAS AQUINAS, JO. DUNS Scotus, DURANDUS A. S. PORCIANO, GUIL. OCCAM et

Praecipui
scholastici

F

GABR.

GABR. BIEL non modo fastu scholastico, *) et male sana curiositate, (§ vi.) sed et absonta dicendi docendique ratione cordatioribus hodie risum excitant merito.

*) Hinc cognomina ridicula, dum HALESIUS magister irrefragabilis, RICHARDUS DE MEDIA VILLA auctoratus, SCOTUS subtilis, BONAVENTURA seraphicus, THOMAS AQUINAS, cherubicus, alii aliter vocati. Vid. TRIBBECH. *de doct. scholast. Cap. vi. p. 152.*

§ CII.

Eorum
doctrinae.

Et tamen hi doctores *angelici, cherubici, seraphici*, non modo universam philosophiam ac theologiam erroribus quam plurimis inquinarunt: verum etiam in philosophiam moralē invexere facerrima ista principia *probabilismi, methodi dirigendi intentionem, reservationis mentalis, peccati philosophici*, †) quibus Iesuitae etiamnum mirifice delectantur.

†) Conferri hic oportet LUD. MONTALTII *Epistolas ad quemdam ex provincia*, cum iis quae inter se disputarunt WENDROCKIUS et STUBROCKIUS, ANT. ARNALDI *Denunciationes heresios de peccato philosophico*, THYRSI GONZALES *tractatum theologicum de recto usu opinionum probabilium*, Antv. CICICXCIV. 4. et IO. FRANC. BUDD. *Hist. jur. nat.* § xiii. seqq.

§ CIII.

Aristote-
lis doctri-
na etiam
in scholis
protestan-
tium radi-
ees egit.

Et quamvis LUTHERUS, ut illis scholasticorum soribus ecclesia purgaretur, nihil fecerit reliqui: SECKEND. *Hist. Luth. Libr. i. Sect. viii. n. 10. et Addit. vii. Sect. xiii n. 2. 4. Sect. xxvi. n. 2. Sect. lxx. n. 3. Sect. lxxii. n. 3.* tantum tamen abest, ut ex voto ei res successerit, ut nihilominus etiam in academiis protestantium radices egerit Aristotelica philosophia, alibi mere scholastica, alibi vel a MELANCHTHONE,

LANCHTONE, vel ab aliis perpurgata, *) ibique diutissime floruerit.

*) Et MELANCHTONI quidem praecipue debetur conservatio philosophiae Aristotelicae in Academiis protestantium; BAElius *dans le Dictionnaire historique et critique sub voce Melanchthon* litt. x. p. 1965. Tomo iii. Scripsit is compendia plerarumque disciplinarum philosophiae Aristotelicae, quae in academiis diu regnarunt. Helmstadii tamen et Altorffii ipsum Aristotelem interpretabantur, et interpretes ejus Graecos praeferebant Latinis.

§ CIV.

Non defuere quidem varii conatus, Aristotelem è throno deturbandi. Hinc eum in ipsa Italia impugnarunt Laur. Valla, Marius Nizolius, Hadrianus Cardinalis, Franc. Patricius; in Gallia Petr. Ramus, et majore impetu PETRUS GASSENDUS; in Germania Dan. Hoffmannus: *) sed ob rei summa parum profecerunt.

Philoso-
phi novi,
qui Ari-
stotelem
impugna-
runt.

*) LAUR. VALLA fere ubique ex instituto exagitat Aristotelem, BAElius *Dictionnaire hist. et Crit. voce Valla* litt. H. p. 2792. Tom. iv. MAR. NIZOLIUS potissimum in *Antibarbaro*, quem cum docta praefatione recusum dedit illustr. LEIBNITIUS. HADRIANI CARDINALIS *de vera philosophia* liber editus est Colon. CICICXLVIII. FRANCISCI VERO PATRICII *Discussiones peripateticae*, Venet. CICICLXXI. 4. De PETRI RAMI *Thesibus inauguralibus*, quibus, nihil omnino, quod Aristoteles scripsit, verum esse, contendit, legendus FREIG. in *Vita Rami*, p. 9. sequ. de eiusdem, *Animadversion. Aristotelicis* BAElius in *Di-
ction. Hist. Crit. voce Ramus* litt. D. p. 2425. Tom. iii. PETRI GASSENDI *Exercitationes paradoxae ad-
versus Aristotelicos*, Tomo iii. ejus operum occurunt. Denique de controversia DAN. HOFFMANNI cum philosophis Helmstadiensibus consulendi sunt BAE-

LIUS

LIUS in *Dictionario voce Dan. Hoffmann. Tom. ii.*
p. 1486. et ARNOLD. in *Hist. Eccl. et haeres.*

§ CV.

Qui aliquam ex sectis veteribus revocarunt?

Nec magis philosophiae consuluerunt, qui aliquam ex sectis veteribus suscitare voluerunt. Nam quamvis FRANC. GEORGIVS, et ante eum IO. PICUS MIRANDULA *Pythagoricam*; BESSARION Cardinalis et MARSILIUS FICINUS *Platonicam*; JUSTUS LIPSIUS et CASP. SCIOPPIUS *Stoicam*; PETR. GASSENDUS *Epicuream*; BERNARDINUS TELESIUS *Parmenidis Eleatae philosophiam* instaurare conati sint: *) tamen et horum labor paene irritus fuit; omnesque plausum non adeo magnum retulerunt.

*) Pertinent huc Io. PICI MIRANDULANI *Theses seu conclusiones xc.* Romae non sine invidia propositae, in quibus tamen philosophiam Phythagoricam cum Cabballistica conjunxit, quod et fecerunt REUCHLINUS et HENR. MORUS. Vid. BUDD. *Hist. philos. Hebr.* p. 116. De FRANCISCI GEORGI VENETI *philosophia* fuse actum in *Observ. Halensibus* BESSARION gente Graecus, et MARSIL. FICINUS adeo pro Platone contendebant, ut paene Christianismum dediscerent. Hujus *Opera* prodierunt Basil. cccclxi. fol. Tomis ii. Et forte in scholas pro Aristotelica recepta fuisset *philosophia Platonica*, nisi Clementem Papam viii. monuisset Rob. Bellarminus, tanto magis cavendam esse philosophiam Platonicam, quanto pro prius ad Theologiae Christianae placita accedere videatur, LAUNOI. *de Var. Arist. fort. Cap. xvii.* De JUSTI LIPSII, SCIOPPII, GASSENDI conatibus omnia nota. De BERN. TELESII *philosophia* quam *Libris ix. de Rerum natura* Neap. cccclxxxvi et Lugd. cccxcviii. fo. exposuit, et ex PLUTARCHI libello *περὶ τοῦ πρῶτου φυλάκου* Tomo ii. p. 945. maximam

mam partem desumfit, videndus FRANC. BACO DE VERULAM. *de philosophia Parmenidis, Telephi et Democriti.*

§ CVI.

Majorem strepitum dederunt nova philosophorum systemata, quae non modo medio aevo, sed et a restitutarum litterarum saeculo excogitarunt RAIM. LULLUS, FRANC. PATRICIUS, *) PETRUS RAMUS, †) HIERON. CARDANUS †) THOMAS CAMPANELLA, ‡) quamvis et hi omnes Qui nova systemata sed minus celebria excogitare runt. pauciores sectatores repererint.

*) FR. PATRICII *Nova de univerfis philosophia* prodiit Ven. cccxciii. fol. Sed quamvis eam dedicasset Gregorio Papae xiv. inquisitorum tamen censuram incurrit auctor, THUAN. *Libr. xcix. p. 817.* adeoque et philosophia ejus parum se probavit.

†) PETRUS RAMUS fere *dialecticam* tantum excoluit. De ejus vita legendus FREIGIUS. De ejusdem fatis et controversiis LAUNOI. *de var. Arist. fort. Cap. xiii. BAElius in Dict. hist. et Crit. voce Ramus p. 2424. sequ. Logica Ramistica in Anglia, Scotia, Germania diu floruit, et ictis praecipue placuit, KECKERM. in Praecogn. log. Tract. ii. Cap. iv. et etiamnum aliquo in precio est Helvetiis, BAElius, ibid. p. 2430.*

‡) Vitam suam ipse describit CARDANUS. Ejus *Opera*, in quibus fanaticismum pleraque redolent, quae de daemonibus, somniis, divinationibus differit, prodierunt Lugd. cccclxiii. fol. *Tomis x.*

‡) THOMAE CAMPANELLAE vitam dedit IAN. NIC. ERYTHRAEUS. Ejus philosophiam ex Cardani et Telephi principiis conflatam descripsit ERN. SAL. CYPRIANUS in *programmate de philosophia Tho. Campanellae.*

§ CVII.

§ CVII.

Qui ex-
perimen-
tis ope-
ram dede-
runt.

Plurimum contra philosophia debet viris docti-
simis, qui experimentis institutis, eam novis subinde
inventis atque observationibus locupletarunt. Sic
circulationem sanguinis **GUIL. HARVAEUS** *), *Ve-*
nas laetearias **CASP. ASELLUS**, *microscopiorum usum*
CORN. DREBBELIUS, **ANT. LEEUWENHOEKIUS**,
ROB. HOOCCIUS, **PETR. BORELLUS**, *tubos opticos*
et *circumjoviales* **GALIL. a GALILAEIS**, *Satellites*
Saturni **CASSINUS** et **HUYGENIUS**, *maculas solares*
CHRISTOPHORUS SCHEINERUS, *specula caustica*
TSCHIRNHAUSIUS, *barometra* **TORRICELLUS**,
thermometra **CORN. DREBBELIUS**, *antliam pneuma-*
ticam **OTTO DE GUERICKE**, *Consul Magdebur-*
gensis, **ROB. BOYLE**, et alii; *chemiam* **THEOPHRA-**
STUS PARACELSUS, **DANIEL SENNERTUS**, **ROB.**
BOYLE; *anatomiam plantarum* **Io. RAIUS** et **MAR-**
CELLUS MALPIGHIIUS, alia hujus generis alii in-
venerunt, aut inventa ab aliis perfecerunt.

*) Sed his omnibus fere alii palmarum dubiam reddunt.
Circulationem enim *sanguinis* *perspectam* habuisse di-
cuntur **PAULUS SARPIUS** et **ANDR. CAESALPINUS**,
microscopia **LUDOVICUS SEPTALIUS**, *circumjoviales*
SIMON MARIUS, *maculas solares* **LEO ALLATIUS**,
barometra **VALERIUS MAGNUS**, **CAPUCINUS ther-**
mometra, **ROB. FLUDD**, *chemiam* *veteres Aegyptii*
et ex *Graecis* **DEMOCRITUS**, **ZOSIMUS**, et alii,
specula caustica **ARCHIMEDES** et **PROCLUS**, *tubos opticos*. **Io. BAPT. PORTA**, **Io. LIPPERSHEIMIUS**, **Io.**
METIUS, **ZACH. JOHNSON** scivisse dicuntur. Et fieri
sane potest, ut plures eandem rem inveniant, quam-
vis sibi invicem parum noti.

§ CVIII.

§ CVIII.

Nec parum ad incrementa philosophiae contulisse Laus FRANC. BACONEM *de VERULAMIO*, faten- Franc. dum est, cuius exemplum cum alii, tum socii cele- Baconis. berimmarum societatum scientiarum, *Anglicanae*, *Pa- de Veru- risiensis*, *Naturae curiosorum*, et *Berolinensis* sunt se- lamio. quuti.

§ CIX.

At celeberrima recentioribus sunt systemata CAR- Cartesii TESIANUM, MYSTICO-CHYMICUM, et *historia*. quod LEIBNITIUS, NEWTONUS et alii exco- lere cooperunt, METAPHYSICO-MATHEMA- TICUM. Et CARTESIANI quidem auctor RE- NATUS CARTESIUS (*de Cartes.*) domo Haga- Tunensis, gente Gallus, qui audita apud Jesuitas philosophia, vitaque vaga aliquamdiu acta, demum ad philosophiam animum adplicuit, et in variis Belgii urbibus et suburbii latitans, demum scripta sua non sine magno eruditorum plausu edidit, obiitque Hol- miae Suecorum anno CICICL. Id. Febr. Vid. HADR. BAILLET. *Vit. Cartesii.*

§ CX.

Sectatores habuit quam plurimos, quorum prae- Ejus se- cipui Henricus *de Roy*, Dan. *Lipstorpius*, Hadr. Etatores. *Heereboord*, Io. *Claubergius*, Ant. *le Grand*, Lud. *de la Forge*, quorum studio eo res rediit, ut quamvis huic sectae initio acriter se opponerent Theologi et philosophi Belgae ; in academiis tamen eorum hodie vix alia, quam Cartesiana, principia inculcentur.

*) Enimvero totum hoc sectae studium ipsius magistri principiis repugnare, jam ab aliis observatum est. Vid. FABRIC. *Bibl. Gr. Libr.* iii. *Cap.* vi. *p. 183.*

*) Incrementum ibi haec philosophia praecipue debet magni Cocceii discipulis, maxime CHRISTOPH. WITTICHIO.

WITTICHO. Vid. BAElius *Tom. iv. p. 1879.* quibus prudentia quaedam suasit, ut se Cartesianis adsoarent. Sed quum quidam Cartesianismum paulatim ad sua principia detorserint, nata est inter ipsos Cartesianos quaestio de *genuinis et pseudocartesianis*, unoquoque eorum prius illud nomen adfectante.

§ CXI.

Ejus principia logica.

Ceterum Cartesius, quod ad *logicam* attinet, de omnibus existimabat dubitandum. Ne autem in scepticismum degeneraret illa dubitatio, unum admittebat principium: *ego cogito, ergo sum.* Quumque de eo ideo dubitare non liceat, quia id clare et evidentur percipiamus, claram illam et evidentem perceptionem pro unico veritatis criterio habuit. Qua vero via ad claram illam ac evidentem perceptionem pervenire liceat, discipuli ejus, et in primis ANT. LE GRAND et CLAUBERGIUS scriptis libellis logicis ostendere conati sunt.

§ CXII.

Metaphysica.

Existentiam Dei Cartesiani probant ex idea entis perfectissimi, quae concipi non possit sine existentia aeterna. Quod argumentum tanti nonnulli faciunt, ut eam demonstrationem a priore vocare non dubitent, RUARD. ANDALA, *Theol. nat. Part. i. Cap. ii.* Spiritus illis est substantia cogitans, quemadmodum corpus substantia extensa. At, dum ipsam spirituum essentiam quidam in cogitatione consistere serio autumarunt, non potuit non occasio subnasci systematis occasionalis, et ipsius Bekkerianismi. †)

†) Dicendum hic de systemate occasionali et MALEBRANCHIO, nec non de BALT. BEKKERI *Mundo fascinato*, ejusque libri fatis. Argumentum Cartesii pro existentia Dei jam ab ANSELMO, archiepiscopo Cantuariensi, qui anno ccccix. decepsit, inventum esse

esse observarunt HUET. in *Censura philos. Cartes.*
p. 204. BAILLET *Vit. in Cartes.* Tom. ii. p. 536. seq.

§ CXIII.

In *physicis* trium generum elementa ponit, quae *Physica*. in infinitum extensa diversos vortices constituant, et ex parte in soles et planetas innumeros coaluerint, qui omnes vorticibus suis innatent. *Systema mundi* ipsi placet *Copernicanum*: ceterarum rerum natura- lium affectiones, motus, caussas ex rationibus me- chanicis explicat, idque aliquando tanta sollertiz, ut omnino laudem mereatur. Nec tamen omnibus probavit sententiam, quod animalia omnia praeter hominem, sensu careant meraeque sint machinae, directore interno destitutae.

§ CXIV.

Moralem philosophiam vix attigit *Cartesius*, quam- vis in libello *de passionibus animi* quaedam suppeditaverit principia, quibus deinde discipuli *) etiam *systema morale* superstruxerunt. Sed dum affectus intellectum adficere existimant, dum summam felici- tatem in recto tantum facultatum mentis usu po- nunt, dum virtutem parum commode describunt: procul abesse videntur ab illa cognitione sui ipsius, a quo omnem sapientiam proficiisci oportet.

*) Maxime a quibusdam laudantur ARNOLDI GEU- LINX et PHILARETI *Ethicae*. Sed priorem non adeo procul abesse a Spinozismo, jam observavit THO- MAS. in *Cautel. circa praecogn. jur.* Cap. xiv. §. xxxiii. lett. y. p. 225. seq.

§ CXV.

Itaque laude praecipua dignus est *Cartesius*, qui Laus quamvis non ubique rem acu tetigerit, jugum ta- men servitutis philosophicae excusfit, multasque egregias observationes reliquit posteris. Sed quem- admodum ipse a sectae studio alienissimus fuit: ita,

G quod

quod discipuli in ejus verba jurant, ei non magis imputandum est; (§ CIX.) quam quod quidam his principiis abusi in varia opinionum portenta vel saltim in speculationes oppido inanes inciderunt.

§ CXVI.

An Spinozismus
ex philosophia
Cartesiana ortus
fit?

Nec calumnia caret, quod BENEDICTUM SPINOZAM ex Cartesii schola prodigie existimant. Quamvis enim ille Cartesii principia methodo mathematica demonstrata dederit: pantheismum tamen ille non ex Cartesio didicit, sed domi habuit, quos sequeretur. †)

†) Ostendit hoc WAECHT. libello: *Spinozismus in Judaismo*, quamvis postea a se ipso quodammodo dissenserit in *Elucid. Cabb. Cap. ult.*

§ CXVII.

Philosophi
mystico-
chemici.

MYSTICO-CHEMICI philosophi in plures quidem familias abeunt. Nam THEOPHRASTUS PARACELSUS, *Fratres roseae crucis. Rob. Flud. Helmontii, Poiretus, Jac. Boehmius, Quir. Kuhlmannus* et alii, qui inter *theosophos* nomina profitentur, quod ad conclusiones attinet, inter se parum consentiunt. Vid. GODFR. ARNOLDI *Hist. theol. myst.*

§ CXVIII.

Eorum
principia.

Quandoquidem vero id commune habent plerique, quod ex Deo omnia emanasse, et in Deum reditura credunt, quod mentem divinae essentiae particulam crepant, quod denique ad adflatus extraordinarios sunt procliviores, et insinuata mysteria, quin et ipsam *χρυσοποιίαν* et medicinam universalem, jactant: non esse hanc philosophiam publici saporis, nemo facile mirabitur. *)

*) Accedit, quod plerique, huic philosophandi methodo adsueti, demum principia quaedam societati humanae

humanae parum utilia adoptare solent, et universalem statuum omnium emendationem non sine bilo adfectant.

§ CXIX.

Fuere etiam ex philosophis novis, qui de scientiis *practicis* pérpoliendis cum cura cogitarunt. Et JURI quidem NATURAE permultum operaे impendisse triumviro, HUGONEM GROTIUM, THOM. HOBBESIUM et SAM. PUFENDORFFIUM,*) nemo ignorat. Eos et alii, at non eodem omnes successu, imitati sunt, veluti *Jo. Seldenus, Lamb. Velthuyfius, Christ. Thomasius*, aliquique plurimi.

*) GROTIUS, HOBBESIUS et PUFENDORFFIUS jus naturale derivant ex principio socialitatis. In eo autem discrepant, quod quisque horum sua utitur medio termino. Primus enim socialiter vivendum putat, quia id congruat sanctitati divinae, HOBBESIUS, ne oriatur bellum omnium in omnes, PUFENDORFFIUS, quia id exigat voluntas divina.

§ CXX.

Sic et POLITICAM alii excoluere, praecipue Nec non HERM. CONRINGIUS, JO. HENR. BOE- CLERUS, et reliqui, in primis Itali, ad excolendam hanc scientiam veluti a natura facti. Sed quum alii monarchiae nimium deferrent, alii eamdem odio plus quam Vatiniano prosequerentur, nata inde sunt monstra pestilentissima. MACHIAVELLIS- MUS et MONARCHOMACHISMUS.

§ CXXI.

Et illi quidem praeter NIC MACHIAVELLUM Florentinum favent THOM. HOBBESIUS et ex Anglis quidam, qui ibi *Highfiers* vocantur, et obedientiam passivam, quam vocant, urgent; huic FRANC. HOTOMANUS, STEPH. JUN. BRUTUS, JO. MILTON, JO. ALTHUSIUS, RATBODUS,

RATBODUS, SCHELIUS, et ex Anglis tantum non omnes, qui ibi *Républicains* appellantur.

§ CXXII.

Utriusque
sectae
principia.

Quemadmodum autem *Machiavelliae* principi omnia indulgent, eique vix ullam obligationem erga cives imponunt: ita *monarchomachi* realem majestatem vindicant populo, principem autem, tanquam populi administrum, civium judicio, quin et poenis et suppliciis, temerario ausu subjiciunt.

§ CXXIII.

Conclusio
historiae
philoso-
phicae.

Tam numerosa est philosophorum familia, tamque varia inter eos sunt sententiarum divertia. Quumque multi homines, paene stolidi et veritatis parum amantes, quin et variis cooperti flagitiis, sapientiam professi sint, seque ipsos circumtulerint inutilis disciplinae exempla: non mirum profecto est, jam olim dixisse non neminem: *vix aegrotum somniare quidquam tam nefandum, quod non quis dixerit philosophus.*

E L E M-

ELEMENTA LOGICAE.

CAPUT I.

DE LOGICAE NATURA ET CONSTITUTIONE.

§ I.

QUUM philosophia sit cognitio veri: (H. § I.) Quid lo-
et ad illam cognitionem intellectum praepa- gica.
ret LOGICA: (H. § VII.) definiri ea po-
test quam optime, quod sit *scientia de inveni-
enda proponendaque veritate.* *)

*) Veritatem autem reperimus vel *meditando*, vel alio-
rum scripta *legendo*. Ita inventam veritatem eo mo-
do *proponere* docendo scribendoque, ut auditor le-
ctorque de ea convincatur, non adeo proclive est.
Verum id quoque docet logica.

§ II.

Quamvis enim omnes homines, nisi morbo im-
pediantur, *recta ratione*, id est, facultate ratioci-
nandi, vel veritates alias ex aliis per necessariam vel artifi-
concludendi rationem eliciendi, polleant, (H. § II.) naturalis,
et hinc negari non possit, dari logicam NATURA-
LEM: inde tamen non sequitur, ut ARTIFICIA-
LIS sit negligenda: quia ars naturam perficit, et
intellectus

intellectus non solum facultate, sed et promptitudine ratiocinandi, quin et methodo veras falsasque ratiocinationes discernendi instructus esse debet. *)

*) Nam et facultate numerandi natura gaudet homo, et potentia saltandi, canendi, loquendi, persuadendi : nec quissquam tamen dubitat, quin arithmeticā, ars commode saltandi, musica, grammatica, rhetorica, sint necessariae.

§ III.

Eius finis
inventio
veritatis
demon-
strativa
et proba-
bilis.

Quum itaque verum invenire ac proponere doceat logica, (§ I.) veritas autem vel certa sit, vel probabilis : (H. § II.) de utraque sollicitum esse oportet logicam. *)

*) Nec tamen ideo opus est, ut cum Aristotelicis duas distinctas disciplinas, puta dialecticam et analyticam, fingamus. Vid. SCHERBII *Diff. de. different. analyt. et dialect.*

§ IV.

Logicae
utilitas.

Utilitas ergo hujus disciplinae in omni genere eruditio-
nis plane admiranda est. Quem enim alium
studiorum omnium finem nobis proponimus, quam
ut veritatem inveniamus ac inventam communice-
mus cum aliis ? *)

*) Reprehendendi itaque, et procul dubio a posterioritate infamia notandi, qui, ut juventutem, olim logicae Aristotelicae tricis justo diutius inhaerentem, ad utiliora revocarent, logicam prorsus inutilem esse clamarunt, eique hoc instrumentum necessarium plane excusserunt e manibus. Sic

Stulti, dum fugiunt vicia, in contraria currunt.

Eam stoliditatem ex instituto refellit JAC. MARTINI
in dem Vernunft-Spiegel.

§ V.

§ V.

Hinc illam magna cura olim excoluerunt Zeno *Ejus inventores.* Eleates, ad quem originem hujus scientiae vulgo referunt, (H. § LXXXIV. *) DIOG. LAERT. in prooem Segm. XVIII. et XIX. 25. Megarici, (H. § LXIII.) Aristoteles (H. § LXXXIII.) Stoici, (H. § LXXX.) Epicurei (H. § LXXXVII.) Sed dum plerique horum non tam inveniendae veritatis, quam differendi disputandique methodum ostenderunt: post tantam messem magnum recentioribus spicilegium superfuit. †)

†) Hinc logicae novae, quas tamen parum commendant principia de dubitatione, (H. § CX.) de fallacibus sensibus et similia. Add. THOMAS. *Cautel. circa praecogn. jur. Cap. X. § VII. sequ.* Dicendum quoque de Arte cogitandi, Medicina mentis, Specimine rationandi Kuffleriano, Logica CLERICI, et libellis similibus.

§ VI.

Nos id operam dabimus, ut optima quaevis Confirmitas praecepta, quae vel experiundo didicimus, vel ab aliis tradita accepimus, eo ordine proponamus, qui naturae hujus disciplinae nobis videtur quam convenientissimus. †)

†) Quam commodissimum autem videtur, primo considerare *naturam INTELLECTUS* humani, deinde *naturam VERITATIS*, ac demum, *quomodo ea INVENIENDA PROPONENDA*que sit disquirere.

C A P U T II.

DE NATURA INTELLECTUS HUMANI.

* * *

S E C T. I.

DE INTELLECTUS OPERATIONIBUS.

§ VII.

Cur hic de
intellectu
agendum
sit?

Circa veritatem INTELLECTUS; circa bonum voluntas magis occupata est. Quum ergo logica tradat rationem inveniendi proponendique veritatem; (§ I.) facile patet, eam doceri non posse, nisi vires intellectus humani ejusque operationes probe perspectas habeamus.

§ VIII.

An dentur
ideae in-
natae?

Experientia docet, nos cognitionis omnis expertes in hoc mundi theatrum prodire, +) et postea nobis adquirere sensim rerum variarum materialium ideas, a quibus deinde et conceptus rerum immaterialium abstrahimus.

+) Quid enim de Platonorum, Cartesianorum aliorumque ideis innatis sentiendum sit, infra in philosophia morali (§ XXIV.) exponemus. Qui eas ideas innatas in se tam clare et evidenter sentiunt, exponant mihi velim, cur earum sibi consci non sint, qui inter feras educati, vel surdi ac muti natura, postea cum hominibus loqui suasque pristinas cogitationes, si quas habuerint, cum aliis communicare didicerunt. Exempla hujusmodi ex BERN. CONNOR. *Evangelio medici et Historia académiae scientiarum anni cccciiii. de prompta habes in Act. erudit. Lips. ccccvii. p. 507.*

§ IX.

§ IX.

Eadem experientia nos convincit, infantes, ubi paullatim adolescent, binas harum idearum, sibi tensione vel abstractione adquisitarum, inter se comparare, ac paullatim eo pervenire, ut et inter tres ideas instituta comparatione, novas veritates reperiant. *)

Idearum comparatio.

*) Sic intellectus se habet, tamquam *arithmeticus*. Quemadmodum enim hac disciplina imbuendus primum numeros simplices comprehendere et eloqui dicit per *numerationem*, deinde quo modo bini numeri inter se comparandi sint, per *additionem*, *subtractionem* ac *divisionem*, docetur, ac demum eo pervenit, ut per *regulam de tribus* tres numeros inter se comparare, et ex quantitate nota aliam ignotam elicere sciat: ita intellectus primum ideas simplices percipit, e. g. ideam *lunae*, ideam *lucis*, ideam *solis*, ideam *corporum visibilium*, cet. deinde binas inter se comparat, e. g. *lux corpora reddit visibia*, *sol lucet*, cet. denique et tribus inter se comparatis ideis dicit, *lucem corpora reddere visibia*, adeoque *solem vel lunam*, quae idem faciant, *lucem esse*. Id vidit THOM. HOBB. in *libell. de corpore*, Part. I. ab init.

§ X.

Quando ideas simplices adquirit intellectus, PERCIPERE; quoties binas inter se comparat, JUDICARE; denique, dum tres inter se confert, *συλλογιζεσθαι* seu RATIOCINARI dicitur. Unde tres, nec plures, sunt intellectus operationes, *) a quibus recte definitur, quod sit *facultas mentis*, *quae percipit, judicat, ratiocinatur*.

Tres intellectus operationes.

*) Nec otiosa haec est quaestio, sed utilissima, immo totius logices fundamentum.

Earum
definitio.

PERCEPTIO itaque est adquisitio idearum simplicium : JUDICIUM idearum binarum ; RATIO-CINATIO trium comparatio.

Quid ima-
ginatio ?

Neque tamen omnes ideae ad intellectum referuntur, sed quoties mens ideam objecti materialis absentis contemplatur, id per IMAGINATIONEM fieri dicitur.

Quid judi-
cium, in-
memoria ?

Ea imaginatione ideas varias componimus, discernimus, revocamus, retinemus. Unde modo INGENIUM, modo JUDICII, modo REMINISCENTIAE vel MEMORIAE nomine venit. *)

*) Quae facultates quatenus diverso gradu in homine mixtae sunt, non unam dant hominum INDOLEM, quae praedominante judicio erudita ; ingenio, aulica et militaris ; memoria, vulgaris non incommode a nonnullis vocari solet.

An omnia
quae con-
cipimus,
exsistant ?

Et ea quidem, quae componit *ingenium*, non semper re ipsa existunt. Possem enim facile in mente conjungere ideas *auri* et *montis*, et mihi formare imaginem *montis aurei*, qui tamen extra cogitationem non existit. Ejusmodi ideae vocantur CHIMAERICAE vel ENTIA RATIONIS.

Quae fint
non entia.

Ex quo tamen patet, haec *entia rationis* non confundenda esse cum NON ENTIBUS, quae plane non sunt objecta mentis, de quibus quippe nihil cogitari potest. Sic *circulus quadratus* est non *ens*, quia de eo ne cogitari quidquam potest.

§ XI.

§ XII.

§ XIII.

§ XIV.

§ XV.

§ XVI.

§ XVI.

Quum itaque, quae componit ingenium, non semper vere existant: (§ XIV.) *judicio* opus est, quod rem ab *umbra*, chimaeram ab ipsa re, et attributum ab attributo accurate secernat. Hinc quo *rectius est hominis judicium, eo magis ad veritatem inveniendam aequa ac proponendam idoneus erit.* *)

*) Hinc patet, cur *indoles erudita* dicatur, sicuti prae-dominatur *judicium* (§. XIII. †) Et cur non temere fallant axiomata: *magna ingenia habent aliquid admixtum stultitiae.* Item *memoria nimis capax raro est cum judicio accurato conjuncta.* Sunt tamen, qui omnibus facultatibus pollent in gradu eminentiore, quibus veteres *ingenia heroica* tribuebant.

§ XVII.

Quamvis itaque intellectus permultis, iisque egregiis polleat facultatibus ac operationibus, id est, ratione: (H. § II.) negari tamen nequit, eum non semper reperire veritatem, cuius rei causa sane non in intellectu, sed in voluntate quaerenda est.

§ XVIII.

Quum enim raro velit homo res, de quibus cogitat, accuratius contemplari: sed vel aliorum auctoritate totus nitatur, vel vaga et superficiaria meditatione contentus sit: aciem intellectus praestrin-gunt *praejudicia AUCTORITATIS* et *PRAECIPITANTIAE*, quae rectae rationi veluti tenebras offundunt. (H. § II.)

§ XIX.

Praejudicium AUCTORITATIS est falsa opinio, qua unius sententiam, quamvis numquam expensam, ob personae qualitates recipimus, alterius rejicimus. *)

Quae op-tima in-doles fit philo-phi?

Cur intel-lectus non semper veritatem adsequa-tur.

Praejudi-cia caussae errorum.

Quid sint?

rejicimus. *) Praejudicium PRAECIPITANTIAE est falsa opinio, qua sententiam, nec accurate nec ordine a nobis expensam, tamquam veram adsumimus rejicimusve. †)

*) Praecipue huc pertinet praejudicium *religionis, antiquitatis, novitatis, honoris, famae, probitatis, quibus plerumque a puero imbuimur.*

†) Huc referas etiam praejudicium *receptae hypotheseos, veritatis quasi possessae, quo maxime pontificii turgent, spiritus contradictionis, cet.*

§ XX.

Quomodo
animis e-
vellenda ?

Haec autem praejudicia non temere quisquam eveniet animo nisi ordine instituat meditationem, id que agat praecipue, ut claras, distinctas, adaequatas rerum ideas sibi formet. Quod quo pacto fiat, paullo accuratius erit considerandum.

S E C T. II.

DE PERCEPTIONE, VEL IDEIS.

Ideae quid

IDEA est objecti cujusvis genuina imago, quam mens immediate contemplatur, vel, est quaelibet de re quavis cogitatio.

Quotupli-
ces ?

Quum autem res sint vel *materiales* vel *immateriales* : illarum ideas SENSIONE ; has ABSTRACTIONE, et CONSCIENTIA adquirimus. ||)

||) Sic e. g. si quis viso tactoque adamante, qui in Magni Hetruriae Ducis tiara fulget, imaginem istius adamantis mente circumfert, ideam istam adquisivit *sensione*, si deinde ex illo cogitationem format de adamantum figura, magnitudine, splendore, duritie, vel

vel de adamante generatim, jam ideam hanc formasse sibi dicetur per *abstractionem*. Contra ubi quis aliquando sentit tristitiam, ex eaque sensione interna sibi ideam istius affectus format, hanc *conscientia* adquisivisse dicetur.

XXIII.

Incipit ergo cognitio omnis a sensione, qua rerum modos, attributaque addiscimus, ac discernimus accurate. Ea ubi saepe et sub diversis circumstantiis est repetita, **EXPERIENTIA** vocatur, quae nihil aliud est, quam *sensionum semper sibi similium memoria.* *)

Quid experientia?

*) Itaque experientia non demonstratur, sed sensione constat, at si quis ex hac experientia aliquid concludit, probare tenebitur, se recte esse ratiocinatum. Ita, e. g. solem aliquando *maculis obduci*, probare non teneor, sed casum tantum narrare, quo hoc observatum sit. At si quis inde colligeret, solem esse metallum aliquod liquidum, cuius scoriae aliquando emergentes has maculas in superficie efficiant, demonstratio illi incumberet, se recte esse ratiocinatum.

§ XXIV.

Ne ergo fallat experientia, ea adhibenda est cautio; ut sensoria organa sana sint, ut quod medium est inter organum et objectum, recte se habeat, ut attenta sit mens, et rem in justa distantia vel adhibitis idoneis instrumentis exploret. Quibus observatis, tenenda regula: *sensus, positis omnibus ad sentiendum requisitis, non fallunt.* †)

An sensus fint fallaces?

†) Sua itaque opinione falluntur qui ita inferunt: *Sensus aliquando fallunt, ergo semper fallunt.* Prona enim ad scepticismum via est persuasio, quod sensibus decipi amur.

§ XXV.

§ XXV.

Quotuplices ideae? Ex hac itaque experientia formamus nobis ideas, quae vel CLARAE vel OBSCURAE sunt. *Clarae*, quando ita rem concepi, ut quotius ea mihi iterum occurrit, eam statim agnoscam, et ab aliis discernam facillime. *Obscurae*, quoties ideae meae non ita comparatae sunt, ut res iterum occurrentes statim agnoscere et distinguere ab aliis possim. *)

*) Ita lunaè *claram ideam* unusquisque etiam ex plebe habet, non item *Jovis, Veneris, Martis, Saturni*, quas stellas plebeius facile cum stellis fixis confundet. Ergo hanc ideam *obscuram* admodum esse, facile patet.

§ XXVI.

Quae distinctae, quae confusae? *Clarae* ideae iterum vel DISTINCTAE sunt, vel CONFUSAE. *Distinctae*, quoties res ita concepi, ut certa indicia vel certas notas, quibus illas occurrentes distinguere ab aliis possim, in numerato habeam. *Confusae*, si res occurrentes distinguere, at indicia, vel notas, quibus distinguam, ostendere ac enumerare non possum. *)

*) E. g. quum sciam, triangulum ab aliis figuris numero linearum, quibus inclusum est, distinguere posse: ejus non modo *claram*, sed et *distinctam* habere ideam dicor. At colorem flavum a nigro satis quidem possum distinguere, non autem ostendere indicium, per quod distinguam. Itaque haec idea *clara* quidem, sed *confusa* est.

§ XXVII.

Quae adaequatae, quae inadaequatae Denique *distinctae* ideae ADAEQUATAE dicuntur, quoties non modo rem ejusque notas in numerato habeo, sed et harum ipsarum notarum, quae illam *distinctam* notionem ingrediuntur, ideam *distinctam* habeo. Quod ubi secus se habet, idea *distincta* quidem, sed INADAЕQUАТА est. †)

†) Sic

†) Sic e. g. notae, quibus ignem ab aliis materiis discerno, sunt lux, calor, potentia incendendi, solvendi, cet. Harum rerum omnium si quis habet ideam distinctam, notionem ignis *adaequatam* habebit: sin minus, *inadaequatam*, Debemus hanc doctrinam **LEIBNITIO**, qui eam proposuit in *Actis erud. Lips.* ann. **MDCLXXXIV.** p. 537. seqq. eamque deinde sequutus est illustr. **WOLFIUS Logic.** Cap. i. § ix. seqq.

§ XXVIII.

Deinde ideae vel **SIMPLICES** sunt, in quibus nihil mente dividere possumus, quales fere omnes perceptiones colorum, sonorum, odorum, cet. vel **COMPOSITAE**, in quibus varia separare et dividere licet per abstractionem mentis, (§ XXII.) e. g. in idea adamantis separatim considerare possum figuram, duritatem, magnitudinem, splendorem, quantitatem, cet.

Quae simplices?
quae compositae?

§ XXIX.

Quum itaque in ideis simplicibus mente dividere nihil possimus; (§ xxviii.) consequens est, 1. ut nec notas, quibus agnoscit, et ab aliis rebus distingui possint, enumerare liceat, adeoque 2. illae ideae clarae quidem, sed non distinctae sint. (§ xxvi.) 3. Ut haec omnia secus se habeant in ideis compositis.

Earum natura.

Praeterea ideae vel sunt **SUBSTANTIARUM**, vel **MODORUM**, vel **RELATIONUM**. *Substantiae* sunt, quae per se et seorsum subsistunt: *) *modi*, *affectiones* et *attributa*, quae in *substantia* occurunt, et ex iis mente abstrahuntur. *Relationes*, ideae, quarum una ad alteram se refert, ut altera sine altera intelligi nequeat, vel, ut unius *consideratio* *considerationem* alterius involvat.

Quid ideae substantiarum, modorum, relationum?

*) Pessime

•) Pessime ergo BENED. SPINOSA substantiam definit a se subsistentem. Unde totum pantheismi systema, uni huic falsae definitioni inaedificatum, sua mole ruit.

§ XXXI.

Earum subdivisi-
ones.

Substantiae cogitantes dicuntur SPIRITUS: *non cogitantes* CORPORA. Deinde modi, si in ipsa substantia occurunt, INTERNI, si in hominis mente sunt, et substantiae tamen tribuuntur, EXTERNI vocantur. †) *Relationum* denique tot sunt species, ut vel earum numerum inire sit difficultimum †)

†) Sic quando linea vocatur recta, *rectitudo* inest lineae, tamquam modus *internus*. At ubi virtus magni aestimata dicitur: ea aestimatio non inest virtuti sed menti ejus, qui tantum virtuti pretium statuit.

‡) Ex instituto ea de re agit Jo. CLERIC. in *Logica. Part. i. Cap. iv. § ii. seqq.* et in *Art. crit. Part. ii. Sect. ii. Cap. iv.* Praecipue relationes eluent in quantitatibus. Unde vanae plerumque disputationes de *magnitudine, multitudine, diuturnitate, gravitate, pulcritudine*, cet. nisi de fundamento relationis, id est, de mensura, ad quam istae ideae exiguntur, satis constet.

§ XXXII.

Et natura

Ex his inferimus, 1. nos substantias ipsas non cognoscere. 2. Quo plures in substantia modos novimus, eo magis nos rei naturam intelligere. 3. Haud parum errare, qui de idea relativa aliquid absolute adfirmant vel negant, nec fundamentum relationis rite expendunt. (§ xxxi. *)

*) Quae observatio quantae utilitatis sit ad evitandas *λογομαχίας*, quin et affectus tristiores sedandos, dici non potest. Sic multi se pauperes esse dolent, quum nulla re necessaria indigeant. Et cur vero, nisi quod fundamentum relationis ponunt homines admodum divites,

divites, quibuscum comparati, sibi pauperrimi videntur? Eleganter SENECA in Troad. v. 1016.

*Ferre, quam sortem patiuntur omnes,
Nemo recusat,
Nemo se credit miserum, licet sit.
Tolle felices, removeto multo
Divites auro, removeto, centum
Rura qui scindunt opulenta bubus :
Pauperi surgent animi jacentes.
Est miser nemo, nisi COMPARATUS.*

§ XXXIII.

Porro ideae aliae nobis rem ipsam fistunt, in *in-* Quid *dividuo*, e. g. *Alexandrum*: aliae, quod res cum aliis ideae fin-
quibusdam commune habet, e. g. *regiam ejus dignita-* gulares,
tem: aliae, quod res cum *omnibus ejusdem naturae particula-*
commune habet, e. g. *humanitatem*. Primi generis res, uni-
ideae SINGULARES; secundi, PARTICULARA- versales?
RES; tertii UNIVERSALES adpellantur.

§ XXXIV.

Universalis idea, quae varias sub se particulares Quae uni-
complectitur, vocatur GENUS: particulares, quae versalia
sub universali comprehenduntur, et innumera sub se seu praed-
habent individua, SPECIES; idea universalis, quae dicabilia?
primario ad essentiam rei pertinet, et qua res a re
distinguitur, DIFFERENTIA; †)quae secundario,
PROPRIUM; quae rei quidem inest, sed ita ut ad
eius essentiam nihil faciat, eaque salva vel adesse vel
abesse possit, ACCIDENS dici solet.

†) Quae differentia genus a genere discernit, GENE-
RICA; quae speciem a specie SPECIFICA; quae
individuum ab individuo NUMERICA audit.

S E C T. III.

DE DEFINITIONIBUS ET DIVISIONIBUS.

Quid definitio.

§ XXXV.

QUI sibi ideas rerum, distinctas et adaequatas adquisivit: ei jam facile erit, res non modo *describere*, sed et *definere*, et *dividere*. Quibus fane instrumentis carere non potest, qui veritatis investigandae studio tenetur. †) Et DEFINITIO quidem est *propositio rem ita determinans, ut ab aliis omnibus semper distingui possit.*

†) Si enim *distinctam* habemus ideam, rem DEFINIRE possumus, (§ xxvi.) Si *adaequatam*, nihil facilius erit, quam eam DIVIDERE (§ xxvii.)

Quid descriptio?

§ XXXVI.

DESCRIPTIO a definitione ita differt, quod licet utraque vera sit, illa tamen rei non nisi *certis sub circumstantiis*; haec *semper* competit. †)

†) E. g. si dico, *horologium* esse machinam argenteam, quae jam ex catenula in pariete musei mei sub speculo pendeat: illud tantum *describo*. Si dico, esse machinam ad horas vel sono vel stilo indicandas comparatam, illud *definio*. Quod enim ex catenula pendet horologium in pariete, *aliquando*; quod ad horas indicandas comparatum est, *semper* ei competit, quamdiu manet horologium.

Definitio-
nis partes.

§ XXXVII.

Quum ergo DEFINITIO semper competere beat rei: (§ xxxvi.) consequens est, ut primo id, quo cum aliis ejus naturae rebus convenit, ac deinde ideam, quae ad essentiam rei primario pertinet, et qua a reliquis omnibus distinguitur, comprehendere debeat, adeoque constare ex GENERE et DIFFERENTIA

FERENTIA SPECIFICA (§ xxxiv.) e. g. *trian-gulum est figura tribus lineis circumscripta.*

§ XXXVIII.

Quod si itaque differentiam illam specificam def-
sumo a nota aliqua, qua rem mihi obviam ab aliis finitio
omnibus semper discernere possim, definitio illa di-
cetur NOMINALIS, e. g. *circulus est figura, cuius*
peripheria a centro ubique aequaliter distat. Quid de-

§ XXXIX.

Sin differentiam in eo pono, ut ostendam modum, Quid rea-
quomodo illa res oriatur, vel quomodo possibilis sit, lis ?
definitio REALIS emergit, e. g. *circulus est figura,*
quae radio circa punctum circumacto describitur.

§ XL.

Ex quibus facile patet, 1. definitionem non de-
bere esse negativam, quia ita res a re non distingui-
tur per ideam, quae ad essentiam pertinet. (§ xxxvii.)
2. Eamdem nec latiorem, nec angustiorem esse opor-
tere suo definito, sed cum illo reciprocari debere; +)
quia alias rem non determinaret. (§ xxxv.) 3. Eam-
dem constare debere verbis propriis, perspicuis,
aut certe jam antea definitis.

Definitio-
nis bonae
virtutes.

+) Hinc si quis circulum definiret *figuram lineae curvae*
inclusum, procul dubio vitio insigni laboraret haec
definitio, quia reciprocando dici nequit, figuram
lineae curvae inclusam esse circulum, siquidem et
ovalem figuram aliasque complectitur.

§ XLI.

XLI.

Quomo- Ceterum definitiones aut *experiundo* reperimus, do defini- si in re quavis justa attentione consideremus, quid tiones re- cum aliis commune, quidve proprium habeat, vel periantur? per *abstractionem*, circumstantias quasdam *omittendo*, vel easdem *mutando*, vel novas quasdem *addendo*. †)

†) E. g. dum video, duos homines emtionem venditionem inire, satis experior, hunc contractum id commune habere cum aliis, quod contrahentes convenire vel consentire debeant, id vero proprium, quod consentiant in rem, quae in commercio est, pro certo pretio in pecunia numerata consistente transferendam. **EXPERIUNDO** ergo inveni definitionem: emtionem venditionem *esse conventionem de re, quae in commercio est, pro certa pecunia transferenda*. Jam si **OMITTAM** circumstantiam pecuniae, habebo definitionem *contractus* in genere, quod sit *conventionis de re, quae est in commercio, transferenda*. Si **MUTO** circumstantiam pecuniae *et fingo rem gratis transferri*, habeo definitionem *donationis*, cet. Si denique circumstantias aliquas **ADDO**, veluti quod res transferatur ea lege, ut elatio certo tempore refusoque pretio restituatur, *emergit definitio retrovenditionis*.

XLII.

An sem- Quando definitio *experiundo* reperitur, vel ab ejus- per, quod modi definitione hoc modo reperta *abstrahitur*: rem definitam existere, negari nequit: at quotiescumque definitio *mutando addendove* circumstantias inventa est, demonstrandum est, rem existere, quia et entia rationis hoc modo possunt definiri. ‡)

‡) Hinc e. g. quia experiundo didici, *montem esse partem terrae existiorem particulis heterogeneis compositam*: certissimus esse possum de montium existentia. At si mutem circumstantiam, et mihi concipiam *partem terrae existiorem ex meris particulis aureis compositam*, habeo quidem definitionem montis aurei, qui tamen fortassis non exstat in rerum natura.

XLIII.

§ XLIII.

Ex quo inferimus 1. definitiones prioris generis Quando
vere esse fundamentum demonstrationis veritatisque definitio-
reperiendae: 2. definitiones posterioris generis tale nes sint
fundamentum non praebere, nisi prius definiti exsi- funda-
stentia demonstrata sit. ||) mentum demon-
strationis.

||) Recte hoc vidit illustr. WOLFIUS in *Commentatione de method. mathem.* § xxi. seqq. Et ex eo patet, quid sentiendum sit de demonstratione existentiae Dei ex i dea entis perfectissimi.

§ XLIV.

Quum vero ad investigandam veritatem praecipue Quid di-
utile sit, ideas habere *adaequatas*, (§ xx.) eas autem visio.
adquirere nequeam, nisi et notarum omnium, quae
illas ingrediuntur, distinctas ideas habeam: (§ xxvii.)
ad eas viam expeditissimam munit DIVISIO, quae
est *ideae universalis in plures particulares solutio*.

§ XLV.

1) TOTUM ergo dividitur in *partes*; 2) GE- Quomodo
NUS in *species subordinatas*; 3) SUBJECTUM dividen-
in sua *accidentia seu modos*; 4) ACCIDENS per dum sit?
sua *subjecta*; 5) EFFECTUS per suas *causas*;
6) CAUSSA per suos *effectus*; 7) QUALITAS
per sua *objeta*. *)

*) PRIMAE exemplum esto: templum Hierosolymitanum dividitur in *atrium, sanctum, et sanctum sanctorum*. SECUNDAE: animal est vel *homo vel brutum*. TERTIAE: homines vel *docti, vel indocti*. QUARTAE: bonum est vel *animi, vel corporis*. QUINTAE: scriptura sacra vel *prophetica est, vel apostolica*. SEXTAE: verbum Dei aliud peccata arguit, ut *lex, aliud peccatores erigit, ut evangelium*. Denique SEPTIMAE: amor est vel *Dei, vel sui ipsius, vel proximi*.

§ XLVI.

§ XLVI.

Membra
divisa ite-
rum defi-
nienda

Non solum autem res dividenda, sed et membrorum discrimen per *novas definitiones*, easque oppositas ostendendum est. *) Unde hic etiam negativa definitiones ferenda, quae alias in vitio ponuntur. (§ XL. 1.)

*) E. g. ICti res dividunt in *corporales* et *incorporales*.
Recte. Illas definiunt, *quae tangi possunt*; has, *quae tangi non possunt*. Id quoque recte. Nam sic oppositae definitiones differentiam statim ostendunt. At si res *corporales* describerem, *quae tangi possunt*; *incorporales* autem, *quae in jure consistunt*, vera quidem esset definitio, sed non opposita definitioni rerum corporalium, adeoque nec perspicuam redderet divisionem.

§ XLVII.

Regulae
bonae di-
visionis.

Ex qua divisiones natura ac indole sequitur, (1) ut membra divisionis debeant exhaustire totum divisionum: (2) Ut membra esse oporteat disjuncta, nec unum in altero contineri: (3) Ut in tot membra dirimenda sit idea, quot ipsa natura suppeditat; *) (4) Ut ante divisionem idea dividenda ab ambiguitate liberanda sit: (5) Ut non *divisio*, sed *distin-
etio* dicenda sit, quae non rem in suas partes dividit, sed tantum vocabuli diversas significaciones discernit.

*) Hinc facile patet, quam vana sit Ramistarum regula de *Dichotomiis*. Quasi enim anatomici male dividant corpus humanum in tres ventres, *supremum*, *medium* et *infimum*, et rectius duos fingant, quum ipsa natura tres constituerit.

§ XLVIII.

Quid de
subdivisi-
onibus
sentien-
dum?

Quae de divisione mouimus, eadem et de *subdivisionibus* intelligenda, quamvis danda sit opera, ne subdivisiones praeter necessitatem multiplicemus. Quo magis enim magnum saxum in pulverem secatur,

tur, eo minus ejus magnitudinem animo comprehendimus. *)

*) Recte SENECA Epist. lxxxix. *Dividi illam, non concidi, utile est. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Desribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in manus crevit, facilis agnoscitur, si discessit in partes: quas, ut dixi, innumerabiles esse et parvas non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla divisio. Simile confuso est, quidquid usque in pulverem sectum est.*

S E C T. IV.

DE JUDICIIS ET PROPOSITIONIBUS.

§ XLIX.

Quando mens binas ideas, accurate perceptas, Quid ju-
inter se comparat, easque vel componit, vel dicum?
divellit: nascitur inde JUDICIUM. (§ XI.) Ju- quid pro-
dicium autem verbis expressum PROPOSITIO vel positio?
ENUNCIATIO adpellatur.

§ L.

Quum itaque judicium binas ideas inter se com- Propositi-
paret: (§ XLIX.) consequens est, ut omnis pro- onis partes
positio constet SUBJECTO et PRAEDICATO, seu termi-
quos terminos inter se jungit COPULA est, quam- ni.
vis haec aequae, ac subjectum, saepe in praedicato
latitet, adeoque tota propositio uno vel binis voca-
bulis constet, e. g. *terra movetur, perii, ningit,*
pluit.

§ LI.

SUBJECTUM est, de quo aliquid enunciatur, Quid sub-
PRAEDICATUM, quod de illo enunciatur, CO- jectum?
PULA,

praedica- PULA, quae relationem inter subiectum et praedi-
tum ? co- catum, seu, quomodo se invicem habeant, indicat.
pula ?

Propositio
vel affir-
mativa vel
negativa.

Qui ideas duas inter se comparat, eas aut *conjungi* posse judicat, aut easdem *separandas* existimat. (§ XLIX.) Priore casu propositio dicitur ADFIR-
MATIVA; posteriore sensu NEGATIVA, cu-
jus signum est negatio NON, ad copulam refe-
renda. *)

*) Si enim negatio NON ad subiectum vel praedi-
catum referenda, propositio non est *negativa* sed *in-
finita*, quae vere *adfirmativa* est, e. g. *non attente res
considerans* decipitur. *Judaei sunt Loammi*, i. e. *non
populus meus*.

Item vel
universa-
lis, vel
particula-
ris, vel
singularis.

Quemadmodum porro judicantes facile animad-
vertunt, praedicatum aut semper huic subiecto con-
venire, vel disconvenire, aut aliquando tantum et
sub certis circumstantiis: ita priore casu propositi-
ones UNIVERSALES; posteriore PARTICULARES emergunt. SINGULARES enim, quae
aliquid de individuo enunciant, loco universalium -
sunt, quoties de forma quaeritur. †)

†) Aliquando enim ratione materiae imitari solent
propositiones *particulares*, quoties nimirum praedica-
tum non toti individuo, sed ejus parti convenit. Sic
universali similis est propositio: *Socrates vixit*; par-
ticulari, *Socrates fuit sapiens*, *Socrates cicutam bibit*.

Propositi-
ones mo-
dales.

§ LIV.

Aliquando non modo judicamus, praedicatum
subiecto convenire, vel non convenire: sed et
modum, quo vel conveniat, vel non conveniat,
definimus. Et tunc propositiones dicuntur MO-
DALES,

DALES, quales modi sunt quatuor: *necessum est*, *contingit*, *possibile est*, *impossibile est*. †)

†) E. g. *necessum est*, *oculum*, *positis ad videndum requiritis*, *videre*. *Contingit*, *ut oculus bene affectus non videat*. *Possibile est*, *circulum quadrari*. *Impossibile est*, *ut duo sint entia infinita*. De his tenendae regulae; 1) Propositiones necessariae fundamentum sunt demonstrationis firmissimae et directae. 2) Impossibilis dant demonstrationem indirectam, quam et mathematici aliquando non negligunt. 3) Reliquae propositiones, si de demonstratione *est* quaeritur, raro aliam, quam probabilem veritatem suppeditant, quia non statim, *quod contingit*, aut *possibile est*, etiam actu est.

§ LV.

Addunt etiam propositiones EXPONIBILES, Item exquarum alias EXCLUSIVAS vocant, veluti: *sola* ponibles. *fides justificat*: alias EXCEPTIVAS, e. g. *omnis possessio praeter virtutem, est incerta*: alias RESTRICTIVAS, e. g. *Episcopus, qua princeps, gaudet jure gladii*: alias denique COMPARATIVAS, e. g. *mens est corpore praestantior*.

§ LVI.

Exponibiles vocantur ideo, 1) *quod sensus earum non intelligatur*, nisi in duas resolvantur propositiones: 2) *quod saepe sint virtualiter negativae, quamvis adfirmativae videantur*.

§ LVII.

Universalem an particularem esse oporteat propositionem, facile intelligitur, si attendas ad hypothesis et thesin, quae vere omni propositioni insunt. THESIS est ipsa enunciatio, HYPOTHESIS conditio, sub qua haec enunciatio vera est. Jam observa regulam: quoties hypothesis seu conditio, sub

K

qua

Quae propositiones universaliiter verae sint?

qua propositio vera est, latet in ipsa subjecti natura, toties propositio universalis est. Si ea extra subjecti naturam quaerenda: non potest non particularis esse. +)

+) Hinc recte dico: *omnis aëris gravis est.* Conditio enim hic non alia supponenda, quam aëris ipsius natura, ex qua gravitas manifesto fluit. At dicere non possum: *omnis aëris est rarefactus.* Si enim rarefieri debet, conditio ponenda est alia extra aëris naturam, e. g. calor. Ergo dicendum: *quidam aëris est rarefactus.*

Quid axi-
omata et
postulata?

§ LVIII.
Mathematici, et qui hos imitantur, philosophi, singulis propositionibus singula vocabula tribuunt. Quae enim immediate ex definitione fluunt, propositiones, si theoreticae sunt, AXIOMATA; si practicae, POSTULATA vocantur. *)

*) E. g. esto definitio: *circulus est figura, cuius peripheria a centro ubique distat aequaliter.* Si inde colligam: *omnes radii a centro circuli ad peripheriam sunt aequales,* habio axiomam. Sin inferam: *potest describi circulus, si filum vel linea circa punctum moveatur:* habeo postulatum.

An axio-
mata et
postulata
probatio-
ne indi-
geant?

§ LIX.
Et hinc facile patet, quo sensu axiomata et postulata probatione non indigeant. Si enim ipsa definitio vera est, non potest non et propositio, quae immediate inde fluit, vera esse. Quando autem certa sit definitio, quando ipsa demonstratione indigeat, supra dictum. (§ XLII.)

Quid the-
oremata
et proble-
mata?

§ LX.
Propositiones, quae ex plurium definitionum comparatione nascuntur, si theoreticae sunt, THEOREMATA; si practicae, PROBLEMATA vocantur. *)

*) E. g.

*) E. g. ex definitionibus polarum, aequatoris et horizontis inter se comparatis manifesto fluit propositio : sub polis arctico et antarctico dies aequae ac nox sunt sex mensium. En theorema. Sic et comparatis inter se definitionibus lineae meridionalis et plagarum mundi, problema reperio : linea meridionali per lineam perpendiculararem divisa, reperiri possunt quatuor plagae mundi cardinales.

LXI.

Theorematum et problematum veritas non ita Ea semper incurrit in oculos, ac axiomatum et postulato- demonrum. **) Hinc utraque sunt demonstranda.* stranda.

*) Nascuntur enim ex comparatione diversarum definitionum. Quas autem ego habeam definitiones, quas inter se compararim, quomodo ratiocinatus sim, non unusquisque intelligit. Ergo id ostendere, i. e. demonstrationem subnectere teneor.

§ LXII.

Si quid novi ex axiomate, postulato, theoremate vel problemate colligimus, ea propositio vocatur **COROLLARIUM** vel **CONSECTARIUM**, E. g. ex theoremate illo (§ LX. **)* recte infero : sub polis diem et noctem semper esse aequales : ex problemate : angulis singulis aequaliter divisis ; reperiri posse quatuor plagas secundarias. En **CONSECTARIA.**

§ LXIII.

Quoties propositio aliqua illustratur, e. g. per exemplum, vel ex historia, vel aliud quid notatu dignum adjicitur, toties id vocatur **SCHOLION**. Quid scholion?

§ LXIV.

Quamvis autem rarius philosophi vocabula haec addant singulis propositionibus, (quod accurate plerumque faciunt mathematici :) utile tamen est, Usus hujus divisionis proportionis propositio-

re, quales sint propositiones singulae. Ita enim et statim intelligimus, an et quali demonstratione indigeant.

Quotupli-
ci modo
propositio
una ex al-
tera fluat?

Quum ergo, ceu hactenus ostensum, (§ LVIII. sequ.) ex una propositione aliae fluant: sciendum, id fieri vel per CONVERSIONEM, vel per OPPOSITIONEM, vel per SYLLOGISMUM. *)

*) E. g. si scio: *omnem filium familias esse alieno juri subjectum*: per regulas de conversione scio etiam *quosdam, at non omnes, alieno jure subjectos, esse filios familias*, et per regulas, de oppositione, falsam esse propositionem: *quemdam filium familias alieno jure subjectum non esse*. De syllogismo infra suo loco dicemus.

Quid con-
versio.

CONVERSIO est transpositio subjecti in locum praedicati, et hujus in locum subjecti, ita instituta, ut utraque propositio vera maneat. *)

*) E. g. si propositionem hanc: *omnis filius familias est alieno juri subjectus*, ita invertam: *omnis alieno juri subjectus est filius familias*, transpositi quidem sunt termini, sed altera tamen propositio est falsa. Non rite ergo facta est conversio. (§ LXVI.)

Regulæ
de illa?

Quum itaque sic convertenda sit propositio, ut utraque vera sit, (§ lxvi.) nec semper tamen vera sit, quae transpositis terminis emergit: (§ lxvi. *) consequens est, ut certae observandæ sint regulæ, quae ita se habent: I. Propositiones *universalis negans* et *particularis affirmans* recte convertuntur simpliciter. II. *Universaliter affirmans* ita convertenda, ut altera propositio fiat particularis. III. *Particulariter negans* simpliciter convertitur, quamvis negativa non amplius

plius ad copulam, sed ad subjectum pertineat, et sic fiat adfirmativa. *) (§ lii.)

*) Primam conversionem vocant *simplicem*, alteram *per accidens*, tertiam per *contrapositionem*, et doctrinam utilē obscurissimis involvunt vocabulis, regulis, versiculis. Nobis non vocat in re seria nugas agere. En exempla: si verum est *nullum corpus esse infinitum*, vel *quoddam corpus esse penetrabile*, verisimum quoque erit, *nullum infinitum esse corpus*, et *quoddam penetrabile esse corpus*. (per reg. 1. § lxvii.) Si verum est, *omnes probos esse mortales*, verum etiam est, *quosdam mortales esse probos*. (per reg. 2. § lxvii.) Denique si verum est, *quosdam homines non morituros*, verum erit profecto, *quosdam non morituros esse homines*, (per reg. 3. § lxvii.)

§ LXVIII.

Itaque universaliter adfirmantes propositiones omnes converti possunt, si altera fiat particularis universaliter affirmiter, sed illae tantum, ubi vel 1. praedicatum continet subjecti definitionem (§ xl, 2.) vel 2. alter terminus alterius causam proximam comprehendit, vel 3. differentiam, vel 4. proprium tale, quod omni foli et semper competere censetur. †)

An non et aliquando converti possint simpliciter?

†) Sic recte simpliciter converti propositiones: *omnis spiritus est substantia cogitans*, (ob rat. 1. § lxviii.) *Omnes qui credunt salvantur*, (ob. rat. 2. ibid.) *Omnis linea recta procedit via brevissima*, (ob rat. 3. ibid.) *Omne grave tendit deorsum*, (ob rat. 4. ibid.)

§ LXIX.

Deinde et novas propositiones ex aliis elicimus, earumque falsitatem cognoscimus per regulas de OPPOSITIONE, quae est duarum inter se vel vere vel in speciem pugnantium propositionum comparatio.

Quid op-
positio?

§ LXX.

§ LXX.

Quotuplex?

Quando ergo comparantur inter se propositiones universaliter affirmantes et particulariter negantes, vel universaliter negantes et particulariter adfirmantes, oppositio haec vocatur CONTRADICTORIA: si universaliter affirmans comparatur cum universaliter negante, CONTRARIA: si denique particularis opponitur particulari, SUBCONTRARIA. †)

†) Contradicторiae exemplum esto: *omne bonum est jucundum. Quoddam bonum non est jucundum.* Contrariae: *omne bonum est sempiternum: nullum bonum sempiternum est.* Subcontrariae denique: *Quoddam bonum ad mentem pertinet: quoddam bonum ad mentem non pertinet.*

§ LXXI.

De singulis regulis regulae.

De CONTRADICTORIIS tenenda regula: *contradicторiarum propositionum altera semper vera, altera falsa est.* De CONTRARIIS: *contrariarum utraque falsa esse potest, at numquam utraque vera.* De SUBCONTRARIIS denique: *subcontrariae propositiones ambae verae, at non ambae falsae, esse possunt.*

§ LXXII.

Earum usus.

Quae regulae in investiganda veritate, in instituendis disputationibus, in dijudicandis controversiis ac detegendis λογομαχίαις incredibilem adferunt utilitatem. *)

*) Quum enim ad investigationem veritatis pertineat etiam scire, quid falsum sit: cognita veritate, vi oppositionis contradictoriae certissime cognosco, quid falsum sit. Deinde quia in controversiis et disputationibus propositiones contradictoriae defendi debent; sane, si id non sit, tota controversia vel disputatio aut in λογομαχίαι definat, aut neuter disputationum rem acu tetigerit, oportet.

SECT. V.

S E C T. V.

DE RATIOCINATIONE VEL SYLLOGISMO.

§ LXXIII.

VIdimus, quomodo duas inter se ideas comparet intellectus. Si tres inter se confert, *συλλογιζεσθαι* seu *ratiocinari* dicitur, (§ x.) adeoque jam proximum est, ut de RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO dicamus.

Connexio

§ LXXIV.

Quum vero in adornandis syllogismis intellectus se habeat, tamquam arithmeticus, qui *regula de tribus* utitur, (§ ix. +) idque ipsum etiam vocabulum innuat: consequens est, ut quemadmodum arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit: ita intellectus, quoties, ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendae illae sint, an sejungendae. *)

Quomodo
mens in
ratioci-
nando
procedat?

*) Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* et *cogitatione*, satis intelligo, mentem et corpus jungi non posse. Ex comparatione *mentis* cum *spiritu* et *cogitatione*, statim disco, mentem et spiritum jungi posse, adeoque mentem esse non corpoream, sed spiritualem substantiam.

§ LXXV.

Itaque RATIOCINATIO vel SYLLOGISMUS est operatio intellectus, qua ille instituta duarum idearum comparatione cum tertia, jungendaene istae sint, an separandae, cognoscit.

Quid ra-
tiocinatio
vel syllo-
gismus?

LXXVI.

§ LXXVI.

Ejus non
possunt esse
quatuor
termini.

Quum itaque tres sint ideae hic inter se comparaudae: (§ lxxv.), consequens est, ut simul ac quatuor ideas in unum syllogismum compingimus, vitirosa emergat ratiocinatio. *)

*) quod plerumque fit, ubi vocabulum aliquod aequivocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur: *spiritus est substantia cogitans*. Ergo et *spiritus vini est talis substantia*. Vocabulum enim *spiritus* diversimode hic accipitur, adeoque quatuor ideae in unum syllogismum compinguntur.

§ LXXVII.

Quis ter-
minus
major,
minor,
medius?

Tres istae ideae, si verbis exprimuntur, TERMINI vocantur. Et is quidem, de quo aliquid quaeritur, MINOR; quod de eo quaeritur, MAJOR; et is, quocum hi duo termini comparantur, MEDIUS adpellari solet. †

†) Si e. g. scire velim, an *aer* sit *gravis*, et hinc has ideas comparem cum *pressione corporum*: *aer* erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quaeritur, *gravis* terminus MAJOR, quia hoc ipsum est, quod de aere quaeritur, *pressio corporum* erit terminus MEDIUS, quia cum hac idea duae reliquae comparantur.

§ LXXVIII.

Quot syl-
logismi
proposi-
tiones.

Quumque tres ideae vel tres termini aliter comparari non possint, quam ut singulae cum singulis contendantur: omnem quoque syllogismum perfectum constare oportet tribus PROPOSITIONIBUS, quarum illa, quae ex majori et medio termino componitur, MAJOR; quae ex minore et medio, MINOR, quae ex minore et majore, CONCLUSIO adpellatur. *)

*) Sic

* Sic si syllogismum construam ex terminis paulo ante propositis: (§ lxxvii. *)

*Quod premit corpora inferiora, est grave,
Aer premit corpora inferiora.
Est ergo aer gravis.*

prima propositio erit *major*, altera *minor*, postrema *conclusio*.

§ LXXIX.

Ceterum cum actus ratiocinandi similis sit arithmeticæ operationi: (§ lxxiv.) eadem quoque fundamenta oportet esse syllogismi, quae arithmeticæ. Quae ratiocinandi funda-
Ea autem sunt axiomata sequentia: I. *Quae con- menta.*
veniunt in uno tertio, ea conveniunt inter se. II. *Quae*
discrepant in uno tertio, ea inter se discrepant. +)
III. *Quae adfirmantur vel negantur de subiecto univer- saliter, eadem adfirmantur vel negantur de singulis,*
quae sub illo continentur.

+ Sic recte ratiocinor:

$$\begin{array}{ll} B \text{ non est} = C & 4 + 3 \text{ non est} = 1 \frac{2}{1} \\ A \text{ est} = C & 6 \text{ est} = 1 \frac{2}{2} \\ A \text{ non est} = B & 6 \text{ non est} = 4 + 3 \end{array}$$

Jam vocabula substitue, et construe syllogismum,

*Materia non cogitat,
Mens cogitat,
Ergo mens non est materia.*

Perinde erit, ac si diceres; *mens et materia* discrepant in illo tertio, quod *illa cogitet*, *haec non cogitet*, ergo discrepant inter se, id est, *mens non est materia*.

§ LXXX.

Si ergo termini ita disponuntur, ut *medius* sit subiectum *majoris* et *praedicatum minoris* propositionis, Quot inde figurae syllogismus PRIMAE; si *medius terminus* bis loco nascantur L *praedicati*

praedicati est, SECUNDÆ; si bis loco subiecti,
TERTIAE FIGURÆ esse dicitur. †)

†) Sic syllogismus primæ figuræ est :

*Quod cogitat, est spiritus,
Mens cogitat,
Mens ergo est spiritus.*

Secundæ contra :

*Corpus non cogitat,
Mens cogitat,
Mens ergo non est corpus.*

Tertiae denique :

*Quidquid cogitat, est spiritus,
Aliquid, quod cogitat, in homine est,
Spiritus ergo aliquis in homine est.*

§ LXXXI.

Earum *Prima* semper ab eo, quod universaliter rei com-
differentia petit, ad id, quod sub ista re continetur. † (§ lxxx.
3.) *Secunda* a contrario †) (§lxxx, 2.) *tertia* a con-
venientia rei cum altera in uno tertio concludit. ||)
(lxxx, 1.)

†) Vocant id logici dictum de omni et nullo, quod in
hac regula consistit: quidquid adfirmatur vel negatur
de subiecto universaliter, id et adfirmari negari ve potest
de singulis, quae sub illo subiecto continentur.

Hinc recte colligo :

*Figura omnis inclusa est suis lineis,
Quadratum est figura,
Quadratum ergo inclusum est suis lineis.*

Quod enim in universum de omni figura adfirmatur,
non potest non et de quadrato adfirmari, quia hoc
sub genere figuræ continetur.

†) Ita

†) Ita quia mens cogitat, materia autem non cogitat, colligo secundum figuram secundam, mentem non esse materiam. Contrariorum enim contraria praedicata sunt. (§ lxxix. 2.)

¶) Sic quia, quod cogitat, spiritus est, et aliquid cogitans in homine est, adeoque id, quod in homine est, cum spiritu eatenus convenit, quod cogitet, recte colligo, spiritum aliquem esse in homine. (§ lxxix. 1.)

§ LXXXII.

Ex quo facile patet, 1. in prima figura majorem propositionem semper universalem, minorem adfirmativam esse debere. 2. In secunda quoque majorem universalem, et alterutram ex praemissis aequa, ac conclusionem, negativam esse debere. 3. In tertia figura minorem adfirmativam, conclusionem autem particularem esse debere. †)

Regulae.

†) Et hae sunt regulae speciales, quas licet hodie vilipendere soleant, qui a solidiore doctrina abhorrent: utilissimas tamen quotidie experiuntur, quicumque veritatis investigandae studio tenentur. Quomodo enim veritatem quis investigabit, nisi ratiocinando? Et quis se recte ratiocinatum, persuasus esse potest, nisi regulas bonae ratiocinationis perspectas habeat? Solida ergo haec sunt, uti pleraque, quae hodie vulgo displicant.

§ LXXXIII.

Nec minus jam patet ratio, 1. cur in syllogismo non esse possunt, nisi tres termini. (§ lxxvi.) 2. Cur nec ex puris particularibus, nec 3. ex meris negativis propositionibus quidquam sequatur, *) et cur denique 4. conclusio imitetur partem debiliorem.

Regulae
de syllo-
gismis ge-
nerales.

*) In syllogismo ex mere particularibus propositionibus composito ita colligo: quae *discrepant in uno tertio, ea conveniunt inter se.* In syllogismo ex meris negativis conflato ratiocinor: *quae discrepant a tertio ad rem non pertinente, illa discrepant inter se.* Utrunque

que regula absurdā est: (§ lxxix.) ergo syllogismi ex mere particularibus et negativis conflati absurdī sunt, e. gr.

*Quidam homines sunt pulcri,
Quidam homines sunt deformes,
Deformes ergo quidam sunt pulcri.*

*Nulla materia cogitat:
Nullus spiritus materia est,
Nullus ergo spiritus cogitat.*

§ LXXXIV.

Quae de syllogismorum modis, reductione, expositione tradunt logici, non absurdā quidem sunt, ceu vulgus sibi persuadet: nec tamen, si quae hactenus diximus, recte intelligas, admodum necessaria.

§ LXXXV.

Id potius hic observandum, saepe contingere, ut alterutra praemissarum, quippe menti satis obvia, omittatur. Quo casu ex syllogismo fit ENTHYMEMA. ‡)

‡) E. g. Si dicam *mens cogitat, ergo mens est spiritus*, vel: *quidquid cogitat, est spiritus, ergo mens est spiritus*: entymemata habebis, quorum propositiones omissas mens sua sponte facile supplebit.

§ LXXXVI.

Sorites. Si plurium syllogismorum propositiones una serie ita connectuntur, ut prioris praedicatum semper sit posterioris subjectum: †) nascitur SORITES. Qui ratiocinandi modus sicuti est ad demonstrandum quam maxime idoneus: ita facile in sophisma aut paralogismum degenerabit, si vel una immiscetur propositione, quae non necessario vera est ||) vel si merae negativae sint propositiones in soritem compactae.

†) Vete

¶) Vere ergo hic syllogismus est coacervatio plurium syllogismorum, et hinc, si in enthymemata resolvatur, multo clarior esse solet. E. g. sorites esto sequens:

*Mens est substantia cogitans,
Substantia cogitans est spiritus,
Spiritus non est extensum,
Quod non extensum est, non habet partes extra
partes,
Quod non habet partes extra partes, est indissolubile,
Quod est indissolubile, est immortale,
Mens ergo est immortalis.*

Sane clarior ille erit, si ita resolvatur in sua enthymemata. *Mens est substantia cogitans. Substantia cogitans est spiritus, ergo mens est spiritus. Spiritus non est extensum quid, ergo mens non est extensa. Quod non est extensum, non habet partes extra partes, ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non potest dissolvi, ergo mens non potest dissolvi. Quod dissolvi non potest, est immortale, mens ergo est immortalis.*

¶) Hinc facile patet, ubi latitet vitium soritis sequentis: *mens est in corpore, ergo est in loco. Quod est in loco est coextensum loco, ergo mens est coextensa. Quod coextensum est, est extensum, mens ergo est extensa. Quod est extensum, est corporeum, mens ergo corporea est. Nec enim vera est propositio: quidquid est in loco, id coextensum loco est.*

§ LXXXVII.

Aliquando propositio major in syllogismo est composta, et quidem vel **CONDITIONALIS**, e. g. *Si aëris corpora subiecta premit, gravis est: vel DISJUNCTIVA*, e. g. *aut bene loquutus sum, aut male;* vel **COPULATIVA**, e. g. *nemo potest simul et Deo servire, et Mammoni.* Et tunc syllogismi hi **COMPOSITI** vocantur.

§ LXXXVIII.

§ LXXXVIII.

Conditionales.

Et CONDITIONALES quidem recte se habent,
1. si consequentia majoris vera est: 2. si a positione
antecedentis ad positionem consequentis, vel 3. a
remotione consequentis ad remotionem antecedentis
concluditur. †)

†) Hinc rectae sunt ratiocinationes: 1. Si aëris corpora
subjecta premit, gravis est. At prius verum est: ergo
et posterius. Item: 2. Si mens non est spiritus, eam
extensum esse oportet. At posterius non est verum: ergo
nec prius. Contra male procedunt argumentationes:
1. Si Petrus Romae fuit: fuit ibi episcopus. Prius
verum est: ergo et posterius. 2. Si Iudei Mabume-
dani essent, essent infideles. At prius non est: ergo nec
posterius. 3. Si Iudei Mabumedani sunt, sunt infi-
deles. At posterius verum est: ergo et prius. Primus
enim syllogismus contra primam; secundus contra
secundam; tertius contra ultimam regulam peccat.

§ LXXXIX.

Disjuncti-
vus.

DISJUNCTIVUS quoque syllogismus concludit
recte 1. si membra majoris propositionis vere dis-
juncta sint: 2. si ea propositio omnia membra op-
posita comprehendat, et 3. a remotione reliquo-
rum procedatur ad positionem unius, vel contra. *)

*) Hinc recte se habet ratiocinatio: aut mens est corpo-
rea, aut spiritualis. At corporea non est: ergo est spi-
ritualis: vel: at est spiritualis: non ergo corporea.
Male contra procedunt syllogismi: 1. Mabumedani
aut blasphemis proscindunt Christum, aut in eum credunt.
At prius non faciunt: ergo in Christum credunt. 2. Si
inter tutorem et pupillum infantem quasi contractus in-
tercedit, consensit aut tacite pupillus, aut expresse. At
expresse non consensit: ergo tacite. 3. Aut mens est spi-
ritus, aut corpus. At corpus non est: ergo nec spiritus.
Primus enim syllogismus primae; alter secundae,
tertius postremae regulae adversatur.

XC.

§ XC.

Denique et COPULATIVUS syllogismus rite constructus firmiter concludere videtur, 1. si major sit negativa, et 2. a positione unius ad remotionem alterius membra procedamus, vel contra. ||)

||) Bene ergo concludit Servator: *nemo potest et Deo servire et Mammoni. Avari Mammoni serviunt. Non ergo servire possunt Deo. At male se habet syllogismus: potest homo Christum profiteri, et improbe vivere. At Judaei quidam improbe vivunt; ergo Christum profitentur.* Eum in utramque regulam impingere, facile unusquisque intelligit.

§ XCI.

Si ex singulis membris propositionis disjunctivae, *vel ex conditionali et disjunctiva mixtae*, nova elicantur consecaria: syllogismus nascetur elegans, qui DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum maxime idoneum est ad ostendendam theseos absurditatem: ita facile in sophisma degenerabit, si vel 1. membra non sint opposita, vel 2. quaedam omissa, aut 3. consecaria ex singulis membris non fluant necessario, ||) aut 4. non sint ejusdem ponderis.

||) Bene ergo ratiocinatur Servator: *aut bene sum loquutus, aut male. Si male, cur non probas? si bene, quid me verberas?* At regulas dilemmatis paene omnes violatas esse deprehendes in illo Biontis dilemmate: *si duxeris uxorem, aut formosam duces, aut deformem. Si formosam, habebis xovn, si deformem, habebis ποινην.* Ergo, *si sapis, plane non duces uxorem.* Nec non in altero: *si justitiam administras, aut bene aut male administras. Si bene; offendes homines; si male, offendes Deum.* Ergo *plane non administrabis.*

XCII.

XCII.

Modales et exponibiles. De syllogismis **MODALIBUS** et **EXPONIBILIBUS** non est quod multa dicamus, quum qui naturam *propositionum modalium* atque *exponibilium* supra explicatam (§ liii. seqq.) recte intelligit, non possit non et naturam horum syllogismorum perspectam habere.

C A P U T III.

DE VERITATE, EIQUE OPPOSITO FALSO.

* * * *

S E C T. I.

DE VERITATE GENERATIM.

§ XCIII.

Ratio connexio- nis. **S**I quis hisce intellectus operationibus recte utitur: bene sane utitur ratione. Quumque recta ratio sit facultas, veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem eliciendi: (H. § II.) consequens est, ut hoc modo procedens inveniat VERITATEM, de qua jam agendum paullo accuratius.

§ XCIV.

Veritas quotuplex **V**ERITAS est vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphysicis* verum dicitur, quidquid habet essentiam sibi convenientem. Hoc sensu, v. g. Christus dicitur *verus Deus et verus homo*. *Ethicis* veritas est convenientia verborum signorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc qui, quod sentit, eloquitur, *verum*; qui aliud sentit,

sentit, aliud loquitur, *falsum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

§ XCV.

Ea est convenientia idearum nostrarum cum objectis.

*) Hinc si mihi e. g. concipio turrim, vel aliquid rotundum, et ea vere talia sunt, veritatem dico adsequutus. Conveniunt enim ideae cum objecto. Contra FALSUM est *disconvenientia* idearum cum objecto.

Quid logicas veritas et falsum?

*) Veritas ergo est in *re*, tamquam in fundamento, in *intellectu*, tamquam in *subjecto*, et in *verbis*, quibus sensa animi eloquimur, tamquam in *signo*, Jo. ANDR. SCHMIEDT. *Metaph. P. III. § IV. p. 50.*

§ XCVI.

Itaque veritas aequa ac falsitas aut est in IDEA simplici, si ita rem concipio, uti est, vel non: est *) aut in JUDICIO, quando jungenda jungo; disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma et materia recte ratiocinor, vel contra.

Veritas i-deae, iudicii, ratiocinatio-nis.

*) Quamvis enim sint, qui veritatem in una idea confondere posse negent: quia tamen falsa idea dicitur, quae ab objecto discrepat, quidni *veram* dicamus, quae cum eo convenit? Quidni ergo et ideae verum falsumve inesse fateamur.

§ XCVII.

Veritas JUDICII requirit, 1) ut ideae jungendae jungantur, disjungendae disjungantur, e. g. *ignis est calidus*, *ignis non est frigidus*. 2) Ut ita jungantur vel disjungantur ideae, ne, quae universalia sunt, particulariter; quae particularia, universaliter effeantur, e. g. *omnes figurae inclusae sunt lineis*. *Quaedam figurae sunt regulares*.

Quand verum di-catur judi-cium?

XCII.

Modales
et exponi-
biles.

De syllogismis **MODALIBUS** et **EXPONIBI-
LIBUS** non est quod multa dicamus, quum qui
naturam *propositionum modalium* atque *exponibilium*
supra explicatam (§ liii. seqq.) recte intelligit, non
possit non et naturam horum syllogismorum per-
spectam habere.

C A P U T III.

DE VERITATE, EIQUE OPPOSITO
FALSO.

* * *

S E C T. I.

DE VERITATE GENERATIM.

§ XCIII.

Ratio
connexio-
nis.

SI quis hisce intellectus operationibus recte utitur:
bene sane utitur ratione. Quumque recta ratio
sit facultas, veritates alias ex aliis per necessariam
concludendi rationem eliciendi: (H. § II.) conse-
quens est, ut hoc modo procedens inveniat VE-
RITATEM, de qua jam agendum paullo accura-
tius.

§ XCIV.

Veritas
quotuplex

VERITAS est vel **META PHYSICA**, vel **MO-
RALIS**, vel **LOGICA**. *Metaphysicis* verum dici-
tur, quidquid habet essentiam sibi convenientem.
Hoc sensu, v. g. Christus dicitur *verus Deus et verus
homo*. *Ethicis* veritas est convenientia verborum
signorumque externorum cum cogitationibus mentis.
Hinc qui, quod sentit, eloquitur, *verum*; qui aliud
sentit,

sentit, aliud loquitur, *falsum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

§ XCV.

Ea est convenientia idearum nostrarum cum objectis.

*) Hinc si mihi e. g. concipio turrim, vel aliquid rotundum, et ea vere talia sunt, veritatem dico adsequutus. Conveniunt enim ideae cum objecto. Contra **FALSUM** est *disconvenientia idearum cum objecto.*

Quid lo-
gicis veri-
tas et fal-
sum?

*) Veritas ergo est in *re*, tamquam in fundamento, in *intellectu*, tamquam in *subjecto*, et in *verbis*, quibus sensa animi eloquimur, tamquam in signo, Jo. ANDR. SCHMIEDT. *Metaph. P. III. § IV. p. 50.*

§ XCVI.

Itaque veritas aequa ac falsitas aut est in IDEA simplici, si ita rem concipio, uti est, vel non: est *) aut in JUDICIO, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma et materia recte ratiocinor, vel contra.

Veritas i-
deae, ju-
dicii, rati-
ocinatio-
nis.

*) Quamvis enim sint, qui veritatem in una idea consistere posse negent: quia tamen falsa idea dicitur, quae ab objecto discrepat, quidni *veram* dicamus, quae cum eo convenit? Quidni ergo et ideae verum falsumve inesse fateamur.

§ XCVII.

Veritas JUDICII requirit, 1) ut ideae jungendae jungantur, disjungendae disjungantur, e. g. *ignis est calidus*, *ignis non est frigidus*. 2) Ut ita jungantur vel disjungantur ideae, ne, quae universalia sunt, particulariter; quae particularia, universaliter effrantur, e. g. *omnes figurae inclusae sunt lineis*. *Quaedam figurae sunt regulares.*

Quand-
verum di-
catur judi-
cium?

M

§ XCVIII.

§ XCIII.

Falsum
quotupli-
citer dica-
tur judici-
um ?

Ex quo per se patet, falsum vel in propositionum **QUALITATE**, id est, in affirmatione et negatione; vel in earumdem **QUANTITATE**, id est, in universalitate vel particularitate propositionum latitare. *)

*) Sic si dicam: *ignis frigidus est, ignis non est calidus*, falsum latet in qualitate propositionum, quia adfirmo, quod negandum, nego, quod adfirmandum erat. Contra, dum dico: *omnes figurae sunt regulares*. *Quaedam figurae inclusae sunt lineis*; falsum in quantitate latitat, dum omnibus figuris tribuitur, quod quibusdam, quibusdam, quod omnibus competit.

§ XCIX.

Quando
vera rati-
ocinatio ?

Quumque ad veritatem ratiocinationum pertineat, ut syllogismus in **FORMA** aequa ac **MATERIA** recte se habeat: (§ XCIV.) falsa erit ratiocinatio, quoties vel in forma non observantur regulae syllogisticae, (§ LXXXIII. seq.) vel, quod ad **materiam** attinet, alterutra praemissarum non est vera. †)

†) Ex veris enim praemissis, potest fluere falsa conclusio, si forma vel consequentia male se habet, e. g. *nullus martyr Christianorum fuit Judaeus*. *Nullus Judaeus est Christianus*. *Nullus ergo martyr Christianorum fuit Christianus*. Ex falsis quoque praemissis potest vera conclusio fluere per accidens. e. g. *qui credit creationem mundi, est Christianus*; *Augustinus credit creationem mundi*; *Augustinus ergo fuit Christianus*. At si forma et materia recte se habent: tunc verissimum est, ex veris praemissis non posse, nisi veram conclusionem nasci.

§ C.

Et hujusmodi quidem falsae ratiocinationes sunt Quid paralogismi et sophismata, quorum ralogismi sunt syllogismi, qui vel ex vero vel falso principio falsam conclusionem elicunt, adeoque fallunt sub specie demonstrationis. †)

†) Talis fuit ille supra propositus : *anima est in corpore : ergo in loco. Quod est in loco, coextensum est. Quod coextensum est, est extensum : anima ergo est extensa.* Hic sub specie demonstrationis ex principio falsissimo, *quod, quae in loco sunt, loco coextensa sint,* elicetur falsa conclusio, *quod anima sit extensa.* Contra, si quis ratiocinaretur ; *Omne grave premit corpora. Quod premit corpora, eadem, si infirmiora sint, comprimit vel frangit. At aer corpora humana, quamvis infirmiora sint, nec comprimit, nec frangit : ergo non est gravis.* Itidem committeret paralogismum, quia ex principio vero, *quod gravia premant corpora, elicit conclusionem falsam, aerem non esse gravem.*

§ CI.

SOPHISMATA contra sunt ratiocinationes, Quid sophismata ? quibus decipiuntur homines sub specie probabilitatis. Unde et FALLACIAE solent adpellari. †)

†) Quis enim crederet, demonstrationis speciem praese ferre hominem, ita ratiocinantem : *quod quis non amisit, habet. Cornua tu non amisisti. Cornua ergo habes ?* Sponte is et data opera decipit, ut acutior aliis videatur. Et hinc ejusmodi syllogismi dicuntur sophismata. Quum enim initio *sophis* dicerentur omnes, qui sapientiam profitebantur, postea a tempore Socratis ob insignem sophistarum tunc viventium stultitiam evilescere hoc nomen coepit, et tantum pseudophilosophis dari. Eorum characteres expresserunt

PLATO in *Sophista*, THEMISTIUS *Orat. IV.* quibuscum jungenda Exerc. nostr. III. de verae falsaeque sapientiae characteribus, in *Syllog. opusc.* pag. 113. segg. Saeculo Christiano secundo et sequentibus honorifica iterum esse coepit *sophistarum* denominatio, quum ita dicerentur, quicum philosophia studium eloquentiae conjunxerant. Argumento esse possunt PHILOSTRATI et EUNAPII *Vitae sophistarum*.

§ CII.

Quotuplicia sophismata? Latitat fallacia vel in DICTIōNE, vel in REBUS ipsis. Illa sophismata puerilia sunt, et non nisi stupidissimum quemque decipiunt. Haec paullo magis speciosa.

§ CIII.

Fallaciae dictionis. In DICTIōNE latitat fallacia, quoties vel 1. in simplici voce est AMBIGUITAS, vel 2. in phraſi AMPHIBOLIA, vel 3. FIGURA dictionis diversa, vel 4. sensus COMPOSITUS et DIVISUS permiscentur. *) Et his quidem casibus omnibus vitium quatuor terminorum (§. lxxxiii.) in oculos incurrit.

*) Ita sophisma Romanorum, quo adversus Antiochum Regem usi, ambiguitate laborat: qui dimidium navium se daturum promisit, ejus naves dissecandae. Promisit hoc Antiochus: ergo ejus naves sunt dissecandae. Per amphiboliam decipiunt Romanenses, dum argumentantur: cui dictum, *Pasce oves meas, is est caput visibile ecclesiae.* Id dictum Petro. Petrus ergo fuit caput visibile ecclesiae. Denique figura dictionis diversa est in illo argumento stolido: *populus ex terra crescit.* *Multitudo hominum est populus.* *Multitudo ergo hominum ex terra crescit.* Ad has species et pleraque oracula ambigua facile retuleris. Denique compositione et divisione ludebat filius, qui patri rustico, non tria ova in patina esse, sed quinque hoc argumento persuadebat: *ubi sunt tria ova, ibi et duo sunt.* *Tria et duo sunt quinque.* Ergo haec tria ova sunt quinque.

In

§ CIV.

In REBUS ipsis fallacia latitat, quoties vel 5. plures *interrogationes* in unam compinguntur, vel 6. status quaestione mutatur. Quarum priorem πολυζήτησιν, seu fallaciam PLURIUM INTERROGATIONUM ; posteriorem ἑτεροζήτησιν, seu classis. IGNORATIONEM ELENCHI adpellitant. *

*) Πολυζήτησιν, seu plurium interrogationum sophisma involvit argumentum : qui furari non desit, furatur. Cato furari non desit. Cato ergo furatur. Quaestio enim alia est, an Cato unquam furatus sit, et sic desierit furari ? alia an ideo furari non desierit, quia numquam furtum facere coeperit ? Quod genus sophismatis praecipue ad veterem modum disputandi Socraticum, qui per interrogations instituebatur, pertinebat. Contra ad ἑτεροζήτησιν, vel *ignorationem elenchi* pertinet sophisma : quod Christus dicit verum est. Dicit vero, Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Itaque hoc verum est. Quasi enim dubitet quisquam, an id, quod Christus dicit, verum sit, ac non potius quaestio sit, quomodo illa Servatoris verba fint intelligenda.

§ CV.

In rebus quoque fallacia est. ubi 7. vel demonstratur aliquid ex eo, quod adhuc in quaestione est, vel 8. conclusio ex praemissis, praemissae ex conclusione probantur, vel 9. consequentia non procedit, vel 10. ab eo, quod certo respectu verum est, argumentum ducitur ad id, quod absolute verum sit. Septimum illud genus PETITIO PRINCIPII ; octavum CIRCULUS, nonum fallacia CONSEQUENTIS ; decimum fallacia A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER adpellatur. *)

Et altera.

*) PETITIO

*) PETITIO PRINCIPII est illa Romanenium : *extra ecclesiam non est spes salutis. Protestantes extra ecclesiam sunt. Nulla ergo protestantibus spes salutis est.* CIRCULUM iidem committunt, dum ecclesiae suae veritatem probant, testimonio scripturae, divinitatem testimonio ecclesiae. CONSEQUENTIS sophisma est : *quod oritur, etiam moritur. Mens oritur, ergo et moritur.* A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER inferunt, qui ita ratiocinantur : *homo moritur. Ad hominem et anima pertinet. Anima ergo moritur.*

§ CVI.

Nec minus fallunt, qui 11. ab eo, quod fit per ACCIDENS, absolute aliquid colligunt, vel 12. id, quod CAUSSA NON EST, pro causa venditant. *)

*) Stolida itaque argumentatio est : *unde quis furit id malum est : qui bibit, inde furit. Bibere ergo malum est.* Nec magis ferenda illa ratiocinatio paganorum adverius Christianos. Dum Christianismus in mundo fuit, mille calamitates orbem Romanum oppresserunt. Christianismus ergo omnium calamitatum causa fuit. Quod sophisma eleganter solvit TERTULLIAN. in *Apologet. Cap. xl. et xlviij. et ad nat. Libr. Cap. ix.* Quin eo consilio AUGUSTINUM libros de civitate Dei ; OROSIMUM Ormestam, quam vocat, scripsisse nemo ignorat.

§ CVII.

Alia deinde veritas est CERTA, alia PROBABLIS. *Certa est, quae vel indubia sensione, vel certo ac evidenti principio nititur. Probabilis, quae hypothesi, tamquam fundamento, superstruitur.* *)

Veritas
certa et
proba-
bilis.

*) An veritas quaedam nitatur certo ac evidenti principio, tum demum adparet, quando mihi nexus ejus

ejus cum tali principio clare ob oculos ponitur. Idvero sit per DEMONSTRATIONEM. Contra an veritas sensione indubia nitatur, non potest clarum fieri, nisi per OSTENSIONEM et EXPERIENTIAM. Praeterea quoties aliquid ideo verum puto, quod illud HYPOTHESI conveniat, hypothesin autem ideo tanquam veram adsumo, quia phaenomena inde commode possunt explicari: *probabilis* nascitur veritas. Sic per *ostenctionem et experientiam* probo, dari colorem rubrum, ignem esse calidum, cet. Per *demonstrationem*, duos angulos rectos aequales esse semi-circulo. Ex *hypothesi*, vitrum ideo esse pellucidum, quia meros habeat poros rectilineares.

§ CVIII.

PROBABLIS veritas minus convincit intellectum, quam *certa*, non minus tamen, quam haec, in vita civili utilis esse potest.*) Quin aliquando probabilitas, quia suos gradus habet, ita comparata est, ut a veritate certa non multum differat.

An probabilis alicujus pretii sit?

*) Itaque in errores perniciosissimos incidunt, qui rejectis veritatibus probabilibus, meras certas ac demonstrativas exigunt. In vita enim civili pleraque negotia ad probabiles tantum veritates pertinere, nemo ignorat.

§ CIX.

Sic et FALSUM vel est CERTUM, vel PROBABILE. *Certum*, quando vel sensioni, vel principio evidenti manifesto repugnat, adeoque involvit contradictionem. *Probabile*, quando repugnat hypothesi probabili. +)

+) Ita CERTO FALSUM est, *ignem esse frigidum, dari figuram duabus lineis inclusam*; at PROBABILITER FALSUM videtur, *in planetis non esse animalia*

animalia viva, mentem nostram ante corpus extitisse, omnes morbos oriri ex vermiculis.

Ejus varii
gradus.

§ CX.

Hinc et falsi certi gradus sunt. *Alias enim propositiones falsas esse, demonstrari non potest, quamvis intellectus nostri adsensum vix impetrent. Aliarum falsitas demonstratur, vel facilius vel operiosius. In aliis falsitas ita incurrit in oculos, ut demonstratione plane non opus sit. †)*

†) Ita quamvis demonstrari non possit, *daemonem sagis non adparere*: tamen sapiens vix a se impenetrabit, ut id credat. *Duos angulos trianguli aequales esse semicirculo, falsissimum est*: neque tamen id statim agnoscit intellectus, nisi demonstratione convincatur. Denique *lapidem esse corpus fluidum, tam falsum est*, ut qui eam propositionem sibi demonstrari petit, non homo, sed lapis videatur.

An idem
omnibus
certum,
probabile,
verum,
falsum?

§ CXI.

Ex quibus patet 1) nobis quasdam res esse posse certo veras, quae aliis sint tantum probabiles, et contra. Sic *me tristem esse*, certo scio, alter id probabiliter judicabit ex gestibus meis. 2) Nobis aliquid certo falsum esse posse, quod aliis vel verum, vel probabiliter falsum sit, e. g. *non dari antipodes*, nobis certo falsum est: at patres tamen ecclesiae plerique eam propositionem vel pro certa vel saltim probabiliter vera habuerunt. 3) Probabiliter verum vel falsum aliquando certo tale fieri posse, e. g. majoribus probabiliter verum visum, *sanguinis circulationem quamdam esse*; probabiliter falsum, *ultra mare Atlanticum non occurrere terram continentem*: at nobis de utroque certissime constat.

Transitio
ad alte-
ram
sectionem.

§ CXII.

Quare de eo, quod *certo verum falsumve est*, et quod *probabiliter tale esse* diximus, paullo distinctius erit agendum.

S E C T.

S E C T. II.

DE EO QUOD CERTO VERUM FAL-
SUMVE EST.

§ CXIII.

CERTA VERITAS nobis est, quae vel indubia *Quid sensione*, vel certo ac indubio *principio* nititur. certa (§ cvii.) CERTO FALSUM, quod indubiae *sensu* veritas? *fioni*, vel certo *principio* repugnat. (§ cx.)

§ CXIV.

Itaque certitudinis istius duo sunt *criteria certissima*. Ejus du-
ma: SENSIO et RATIO. Quum enim res o- plex cri-
mnes, sive quod ad modos, sive quod ad effectus, terium:
sensibus percipiamus, eorumque ope claras, distinctas alterum
atque adaequatas ideas adquiramus: (§ xxiii. seqq.) *sensuum*
consequens est, ut aut nulla sit veritas, quod ab- certitudo.
sonum, aut sensus, positis omnibus ad sentiendum
requisitis numquam fallant.

*) Nimirum SENSIO et IDEAE ita differunt, ut in illa intellectus *passi*ve; in his *acti*ve se habeat. Illa percipimus res *singulares*: hae sunt *universales*. Illa *praecedit*, hae *sequuntur*. Vid. THOMASII *Logic.* cap. vi. § xxii. seqq.

§ CXV.

Sensio ponit organa sensoria. Quumque haec a-
pud alios bene, apud alios male se habeant, et hoc
quidem easu illa officio suo fungi non possint: o-
portet sane 1) organa sensoria ita comparata esse
ut nullo vitio vel morbo laborent. 2) Is vero, cui
sensus paullo hebetiores obtigerunt, ei defectui aliis
modis mederi debet.*)

Quid cir-
ca organa
sensoria
observan-
dum.

*) Ita myopes et presbytae satis norunt, quam prope ab oculo distare debeat objectum, quod atten-
tius contemplari velint. Vid. Jo. CHRIST. STUR-
MII *Diff. de myopibus et presbytis.*

§ CXVI.

Qualem
esse o-
porteat
mentem si
sensus fal-
lere non
debeat?

Quumque sensus ad cerebrum propagetur, et ibi
mens veluti compleetur istas perceptiones, atque
inde ideas formet: (M. § xxv.) consequens est, 3)
ut, qui sensibus recte uti vult, sana mente praeditus
esse, ac 4) rem justa attentione contemplari, et 5)
pluribus in consilium adhibitis sensibus rei propri-
tates investigare debeat. *)

*) Ita *oculis* non tam facile distingues saccharum et
alumen: at facile illa, distingues *gustu*. Aurum
et argentum inauratum difficilius discernent
oculi, nec ullum aurium, ac reliquorum organorum
sensoriorum hac de re erit judicium com-
petens; at *tactu*, et quod illo exploratur *pondere*,
statim res se prodet.

§ CXVII.

Qualis
fitus di-
stantiaque
objecta
esse de-
beat.

Quum porro vires et potentiae organorum sen-
soriorum non sint infinitae: sequitur, 6) ut justam
distantiam esse oporteat organorum et objectorum.
7) Ut, si vel objecta nimis remota sint, vel ob in-
signem subtilitatem sensus fugiant, instrumenta,
quae industria humana eam in rem invenit, adhi-
benda sint. 8) Ut medium inter objectum et organa
recte se habere debeat.*)

*) *Distantia* qualis esse debeat inter oculos auresve et
objecta ipsi oculi et aures judicant. In reliquis
sensibus objecta organum contingent eive proxima
sint, oportet. *Instrumenta*, quibus res remotiores
contemplamur, sunt *tubi optici* et *telescopia*, quibus
res minutiores, *microscopia*. *Medium* in visione
debet

debet esse lucidum, limpidum, non duplex. Nec ignotum, quam multa visionis ludibria detegat optica.

§ CXVIII.

Denique quum res fere omnes sint compositae: Res sensu earum naturam sensione non aliter perspiciemus, quam si 9) rem consideremus sub diversis circumstantiis, et 10) ejus partes singulas seorsim contemplemur.*)

* Sic an aëris elasticus sit, non melius experiri possum, quam si aërem vesicae suillae inclusum primum frigori exponam, deinde admoveam igni. Naturam pulveris pyrii non rectius perspiciam, quam si primum in naturam et effectus sulphuris, dein nitri, ac denique carbonum deminutorum inquiram, deinde binas harum rerum misceam, et sic quoque earum effectus explorem.

§ CXIX.

Ita *sensione* ad veritatem mihi viam munio. Altera via est **RATIO**, (§ cxiv.) quae quum sit facultas ratiocinandi, id est, veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem eliciendi: (H. § ii.) sequitur, ut, an propositio quaedam ex principio aliquo certo fluat, ad liquidum perduci aliter non possit, quam per **DEMONSTRATIONEM**.

Alterum criterium veritatis certae ratio, unde demonstratio.

§ CXX.

DEMONSTRATIO est modus ratiocinandi, quo conclusionem cum indubio quodam principio ita connecto, ut de ejus veritate dubitare non possis. *) Quid demonstratio?

*) Et hinc mathematici, quia meritis demonstracionibus utuntur, disciplinas suas ad eum certitudinis gradum provexerunt, ut ab EUCLIDIS temporibus de *Elementorum* ejus veritate dubitare nemo potuerit, qui ea intelligit.

§ CXXI.

Quotuplex?

§ CXXI.

Ceterum aut effectum ex sua caussa demonstramus, aut caussam ex suo effectu. Quarum prior demonstratio **A PRIORE** et **κατ' εξοχήν demonstratio**; posterior demonstratio **A POSTERIORE** dicitur. *)

*) Sic e. g. si rotunditatem telluris demonstro ex umbra ejus in eclipsibus lunaribus: demonstro caussam ex effectu, adeoque ea demonstratio erit *a posteriori*. Contra ubi mentis immortalitatem ex ejus immaterialitate, hanc ex cogitatione demonstro, demonstratio erit *a priore*.

Demonstrationis a priore requisitum primum,

§ CXXII.

Quum itaque demonstratio **A PRIORE** a caussa ad effectum procedat: consequens est, 1) ut omnes praemissae debeant non modo notiores, sed et priores conclusione, et vere ejus caussae esse. *)

*) E. g. qui quindecim gradibus magis ad orientem habitant, quam nos, ii meridiem una hora citius habent, quam nos. Ergo, qui ad orientem navigant, quoties quindecim graduum iter absolverunt, meridiem habebunt una hora citius. Jam circa terram gradus quindeni sunt vicies et quater. Ergo qui totam terram orientem versus circumnavigant, 24 horis citius habent meridiem, adeoque domum reversi diem unum different a civibus suis. Hic omnes propositiones praemissae sunt conclusionibus priores, notiores, ac vere earum caussae, adeoque recte se habet demonstratio.

Secundum,

§ CXXIII.

Quumque ex falso principio verum fluere non possit: (§ xcix.) merito inferimus, 2) omnes praemissas in demonstratione necessario veras esse debere. *)

*) *Necessario*

*) *Necessario autem verum dicitur, quod non potest non ita se habere. Hinc si fieri non potest, quin ex causa aliqua hic effectus sequatur: propositio erit necessario vera. Sin causa plures effectus producit, vel unius effectus plures causae esse possunt, ejusmodi propositio non erit ad demonstrationem idonea. E. g. necessario vera est propositio: Quia luna est corpus opacum, non potest non lumen solis intercipere, ubi inter solem et oculum nostrum interposita est. Opacum enim corpus necessario hunc effectum producit. At minus necessario verae sunt propositiones: qui laetus est ridet: qui ridet, laetus est. Nam nec laetitia semper risum excitat, et risus illius plures esse possunt causae.*

§ CXXIV.

Quum porro demonstratio nexus cum suo principio ostendere debeat: (§ CXX.) consequens est, 3) ut singulas propositiones immediate connexas esse oporteat. †)

Tertium.

†) Si enim immediate non cohaererent, nova demonstratione esset opus, quod cohaereant, adeoque an conclusio mea ex principio illo fluat, ignorarem, et ita non data esset demonstratio, e. g. si dicerem: si quis sub polo est, vivit in sphaera parallela, ergo stellas nec orientes nec occidentes videt; nondum effectus hic ex sua causa demonstratus esset. Nam nondum video, immediate cohaerere sphaeram parallelam et effectum illum. At si ita ratiociner: si quis sub polo est, aequator et horizon ibi sunt paralleli. Ubi hi sunt paralleli, ibi et stellae moventur in situ parallelo cum horizonte. Ergo semper in eadem distantia ab horizonte sunt, adeoque nec oriuntur nec occidunt. Jam omnia immediate cohaerent, et hinc recte se habet demonstratio.

§ CXXV.

§ CXXV.

Quartum.

Nec minus inde colligas, 4) in demonstratione eo usque progrediendum esse, donec pervenerimus ad principium aliquod vel in se notum, vel antea demonstratum.†) Nam nisi id fieret, denuo opus esset demonstratione demonstrationis.

†) Sic e. g. demonstratio, quam modo dedimus, omnino sufficeret ei, qui ex geographia didicit, quid sit sphaera parallela. Non autem ea sufficeret, si mihi res esset cum homine, ejus disciplinae ignaro. Huic enim primum per definitionem ostendendum esset, quid sit sphaera parallela horizon, aequator, situs parallelus, deinde probandum, sub polis sphaeram talem esse, ac denique, in tali sphaera horizontem ac aequatorem parallelos esse.

§ CXXVI.

Qualis demonstratio a posteriore.

Porro a POSTERIORE aliquid demonstratur, quoties causa ex suo effectu ostenditur. Ubi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in rationationem admittamus, quam qui necessario, et ex illa sola causa profiscuntur.†)

†) Ubi ergo unius rei plures causae esse possunt, non procedit demonstratio. Hinc male ex ruina aedium colligo, ventum vehementem fuisse. At recte infero: eclipsis lunaris oritur ex umbra terrae inter solem et lunam interpositae. Umbra illa est rotunda, ergo et corpus telluris, unde proicitur, est rotundum.

§ CXXVII.

Nec non demonstratio indirecta?

Praeterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA est demonstratio. Illa est, quam hactenus descripsimus: haec propositionem veram esse, inde ostendit, quia ex opposita vel absurdum, vel impossibile, vel, quod teste experientia, falsum est, sequitur.

quitur. Quae sane firmior est, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria simul vera esse nequeant, (§ lxxii.) et ex vera propositione, si in forma aut consequentia non pecces, falsa conclusio elici non possit: (§ xcix.*) vera sane erit proposicio, cuius ex opposita absurdum vel impossibile quid necessario fluit.*)

*) Sic lunam esse corpus opacum, recte inde demonstro, quia, si tale non esset, lumen solare transmitteret, et sic nulla unquam exsisteret eclipsis lunaris. Quod quum falsum sit, falsum etiam esse oportet, lunam esse corpus pellucidum. Est ergo corpus opacum. Q. E. D.

§ CXXVIII.

In ea demonstratione id tantum providendum, Quid in 1) ut absurdum, impossibile, falsum necessario ex eo observatione opposita fluat. 2) Ut propositio, ex vandum? qua tale quid elicimus, vere sit conclusioni nostrae opposita. Nisi enim id observetur, in calumniam abibit indirecta illa demonstratio. †)

†) Hinc, si quis ita demonstrationem suam institueret: Si sola fides justificaret, impios etiam ac impoenitentes justificari oporteret; Atqui hoc absurdum est; Absurdum ergo etiam est, solam fidem justificare; in manifestam calumniam abiret haec demonstratio, quia ex hac doctrina haec consequentia non fluit. Nec magis ferenda esset ratiocinatio: si sola fides justificaret, consequeretur, ut opera bona Deo displiceant; Id vero absurdum; Ergo et absurdum, fidem solam justificare. Nam propositio, Sola fides justificat, alteri illi, Bona opera sunt facienda, non est opposita. Nec sequitur, ut, quod non justificat, Deo ideo prorsus displiceat.

§ CXXIX.

§ CXXIX.

An alicui
conse-
quentiae
omnes,
quae ex
doctrina
fluunt, tri-
buendae ?

Contra si quis thesin defendit, ex qua absurdæ
conclusiones manifesto et necessario fluunt: ineptus
est, dum conclusiones negat, et protestatur, se has
non agnoscere, quum thesin tamen, ex qua illæ
necessario fluunt, agnoscat.*)

*) Quum absurde enim quis defenderet, se quidem
statuere, *bis quatuor esse septem*, at ideo non agnosce-
re, *bis quatuor et unum esse octo*.

S E C T. III.

DE VERITATE PROBABILI.

§ CXXX.

Funda-
mentum
veritatis
probabilis
hypothe-
sis.

Quid hy-
pothesis ?

Sufficient haec de veritate *certa ac demonstrativa*:
proximum est, ut de PROBABILI agamus. Ut
vero illius fundamentum diximus esse *principium*:
ita haec sola HYPOTHESI nititur. (§ cvii.)

§ CXXXI.

Est autem HYPOTHESIS propositio, quam ideo
pro vera adsumimus, quia proprietates et effectus
rei inde commode explicantur.†)

†) E. g. si adsumam, terrae motus ex materia subter-
ranea, inflammabili, maxime nitrosa et sulphurea,
oriri: id quidem ita se habere, aliter demonstrare
non possum, quam quia omnia phaenomena, quae
in terrae motu observantur, inde satis commode
possunt explicari. Est ergo *hypothesis*, quam jure
pro falsa habere non possum, quamdiu verior et cer-
tior non profertur.

§ CXXXII.

§ CXXXII.

Aut vero pro hypothesi adsumo *verborum significationem, positum, connexionem, cum fine auctoris conspirantem*; aut *testis cuiusdam auctoritatem, aut eventum actionum, vel inclinationum signa, aut phaenomenorum ex causa aliqua explicationem commodam*. Si primum; fit probabilitas illa HERMENEUTICA: si secundum; HISTORICA, quae speciatim FIDES dicitur: si tertium; MORALIS et POLITICA: si postremum denique; PHYSICA adpellabitur.

§ CXXXIII.

Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEUTICAE est: 1) *Quod cum verborum significatione, positu, connexione, itemque cum auctoris fine et affectu convenit: id probabiliter pro sensu auctoris habendum.*

Fundamentum probabilitatis hermeneuticae.

*) Dicemus ea de re infra (Cap. iv. Sect. ii.) ubi de interpretatione erit agendum. Est enim hoc genuinum verae interpretationis fundamentum.

§ CXXXIV.

Probabilitatis HISTORICAE, seu FIDEI, fundamentum est regula: 2) *Quod verum esse testatur homo fide dignus, id probabiliter verum est.* †)

†) Ita credimus POLYBIO, quae de bellis Punicis; JOSEPHO, quae de excidio gentis Judaicae refert. Nemo autem sanus crebet, quae COCHLAEUS de Lutheri rebus gestis nequissime calamo effudit.

§ CXXXV.

Quod traditur nobis ab hominibus, id 1) aut a praesentibus vel coevis traditur, aut ab absentibus, et recentioribus: 2) Testes vel plures sunt, vel unus: O

Testium non eadem auctoritas. itemque

itemque 3) vel oculis rem perceperunt, vel ab aliis narrari audiverunt, quin et 4) vel scientiae suae rationes reddunt, vel non, et vel rem in se possibilem referunt, vel mirabilem vel plane impossibilem. Demique 6) vel noti, vel ignoti sunt, 7) vel neutrarum partium, vel uni parti magis obnoxii, 8) vel prudentes, vel vacordes, 9) vel probi, vel improbi et mendaces.

§ CXXXVI.

Axiomata
de gradibus fidei
humanae.

Ex quibus divisionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanae potest judicari: I. *Quo magis certus sum, auctorem nec voluisse, nec potuisse me decipere, eo maiorem ei fidem habere teneor.*^{*)} II. *An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, saepe ex ipsis narrationis circumstantiis judicandum est.*^{†)}

^{*)} Quum enim fides pro hypothesi habeat auctoritatem, (§ cxxxii.) auctoritas nitatur testimonio fide digno, (§ cxxxiv.) fide dignus autem sit, qui nec vult, nec potest me decipere: quo magis de hoc certus sum, eo probabilius ejus testimonium esse oportere, facile patet.

^{†)} Quum enim res ad testimonia redeat, testimonium autem verum sibi ipsis contradicere, aut sui dissimile esse non possit: ubi circumstantiae ejus contradictiones vel dissimiles sunt, ibi testem vel voluisse vel potuisse decipere, suspectumque esse ejus testimonium, facile apparent.

§ CXXXVII.

Regulae
de numero et qua-
litate te-
stium, si
rem mira-
bilem nar-
rent.

Certissimum ita est, 1) uni testi, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiam si alias non adeo suspectus sit, maxime ubi res ita comparata est, ut testis facile decipi imaginatione potuerit. 2) At maiorem esse probabilitatis gradum, si rem, utut mirabilem, non impossibilem tamen, plures testes, licet non per omnia eodem modo, iisdemque circumstantiis,

stantiis, referant. 3) Multo probabilius esse, quod plures fide digni iisdem circumstantiis referunt: eamque probabilitatem 4) haud parum augeri, si testes sint oculati, si personae publicae, si jurati.

§ CXXXVIII.

Si res, quae refertur; possibilis et minus mirabilis est: 1) fama sine certo auctore minus facit probabilitatis: aliquanto plus 2) si unus vir prudens et minus probus se rei interfuisse dicat: multo plus, 3) si rem rabilis. plures eodem modo, iisdemque circumstantiis, et maxime. 4) si jurati referant.

§ CXXXIX.

In factis antiquis 1) recentiori scriptori, alterutri parti obnoxio, nullumque narrationis fundamentum alleganti, parum creditur, maxime si alii alteri parti addicti contradicant. 2) Aliquanto plus, si neutraruim partium, et vir prudens et probus sit: ejusque narrationi 3) multo majus pondus accedit, si rem certis indubiusque documentis confirmet. 4) Probabilis multo est unius coaevi, viri probi, prudenter, et qui rei interfuit, testimonium, quam plurimum recentiorum. 5) Idque plane summum gradum obtinet probabilitatis, si plures ejusmodi testes, non ex compacto, factum eodem modo iisdemque circumstantiis narrant.

De nar-
ratione re-
rum anti-
quarum.

§ CXL.

Ita porro res ipsa et circumstantiae docent, 1) minimum probabilitatis gradum obtinere, quae *poe-
tice*; 2) paulo majorem, quae *oratorie*; multo maximum, quae *historice* narrantur, circumstantiis non exaggeratis, sed simpliciter recensitis.

De modo
narrandi.

CXLI.

§ CXLI.

De testi-
monio di-
vino.

Denique testimonium divinum, si de eo certo constet, summum gradum fidei attingere, ipsique demonstrationi, seu argumento *αποδιντινω* aequipollere, veracitas ac bonitas Dei, falli ac fallere necisci, unumquemque convincit.*)

*) Unde hic non quaeritur, sitne res ita comparata, ut mirabilis unicuique videri debeat? sed an adsit *evidentia testimonii*? id est, 1) an divinum hoc sit testimonium? et 2) si divinum est, an hoc modo necessario intelligendum sit? quae posterior quaestio ex fundamentis probabilitatis hermeneuticae dijudicanda est. (§ cxxxiii.)

§ CXLII.

Funda-
mentum
probabili-
tatis mo-
ralis et po-
liticae.

Proxima est probabilitas MORALIS et POLITICA, quae quum eventu actionum et inclinationum signis nitatur: (§ cxxxii.) et ab una saepe causa vel actionis circumstantia, per Dei providentiam mutata, totus consilii eventus pendeat, ac praeterea homines saepe simulent dissimulentque: consequens est, ut sive a consiliis ad eventus futuros, +) sive ab eventibus ad causas et consilia, sive denique a signis morum et propensionum ad ipsas propensiones argumentum ducamus, ista illatio semper futura sit probabilis tantum, et quidem gradu non summo semper, sed aliquando mediocri.

*) Est haec illa *divinatio politica*, qua freti viri rerum civilium peritiores futura cecinerunt, tamquam vates. Ciceroni hanc facultatem tribuit CORN. NEP. in vit. Attici, Cap. xvi. Quin et ipse de se id narrat in Philipp. vi. Cap. iii. et lib. vi. ad Fam. Epist. vi. Plura ejus generis exempla collegit JUST. LIPS. lib. ii. Monit. polit. Cap. ix. monito 3. Quin et Josephi Judaei vaticinium de Vespaſiani imperio, de quo praetesi ipsum Josephum Suetonius et Dio Cassius

Cassius narrant, Ευσοχια εuidam seu divinationi politi-
cae tribuit GOTER. OLEAR. in *Dissert. de vaticinio*
Josephi edita *Lipf. cccxcix.*

§ CXLIII.

Denique PHYSICAE probabilitatis fundamen-
tum est hypothesis: ex qua phaenomena omnia fa- Ac deni-
cile explicantur, (§ CXXXII.) que physi-
cae.

§ CXLIV.

Ex quo facile patet, 1) si vel unum phaenome- Ejus gra-
non ex hypothesis explicari non possit, eam probabi-
litas non videri, vel saltim vix minimum probabi- dus infi-
litatis gradum obtinere. mus.

§ CXLV.

Nec minus inde sequitur, 2) ut quo minus sub- Gradus
tilis et coacta est ratiocinatio, per quam phaenome- secundus.
na ex aliqua hypothesis explicantur, eo probabilior
futura sit hypothesis.

§ CXLVI.

Denique 3) si hypothesis ita comparata est, ut Supremus.
positis iisdem caussis idem effectus sequatur, vel
eadem phaenomena per artem exhiberi possint, ea
summum probabilitatis gradum procul dubio at-
tingit.*)

*) Sic hypothesis Cartesiana de iride paene est
ἀποδειχτική, quia ejus imitatione iris potest represe-
nari. Ventum oriri, si aëris crassior et compressus
in regionem aëris tenuioris incidat, paene certum
est, quia ventus hoc modo produci potest per Aeoli
pilam, cet.

§ CXLVII.

An physica phænomena ex hypothesibus metaphysicis explicanda? Differencia hypotheseos, possibilitatis, fictio? Quid de locis dialecticis sentendum?

At cavendum, ne phænomena physica explicemus ex hypothesibus *metaphysicis*, nisi quid realitatis illis insit.

§ CXLVIII.

Multoque magis providendum, ne HYPOTHESIS confundatur cum POSSIBILITATE et FICTIONE. Sane Epicuri hypothesis de motu atomorum mera est fictio; hypothesis Honorati Fabri de materia planetarum mera possibilitas.

§ CXLIX.

Si nimirum existentia rei, per hypothesis assumtae, nullo modo probari potest, ea est FICTIO: fin existentia rei, quam supponimus, probari potest, at phænomena aequa ex hac, ac ex alia causa explicari possunt; POSSIBILITAS tantum inde oritur.

§ CL.

Haec sunt vera ac genuina veritatis probabilis fundamenta. Quibus recte intellectis, facile carebimus LOCIS illis DIALECTICIS, quos et *topicos* barbare adpellant. Regulae enim illae seu canones, quos inde petunt, ita comparati sunt, ut ex quibusdam aequa demonstratio ac probabilitas, ex aliis ne probabilitas quidem peti possit.

§ CLI.

Quid opinio, praesumtio, conjectura?

Ceterum veritatis probabilis cognitio OPINIO: et haec, si ex signis communibus procedit, PRAESUMPTIO; si ex propriis; CONJECTURA*) adpellatur.

*) *Praesumptio* aequa ac *conjectura* pro diversis circumstantiis alias aliasque denominations sortitur. Illa enim ubi in deteriorem partem inclinat, SUSPICIO; haec si ad res futuras pertinet, DIVINATIO

NATIO adpellatur, cujus pleraque signa, praeter physica, medica et politica, (§ CXLIII.) vix probabilia sunt.

CLII.

Ubi probabilitas cum probabilitate colliditur, nascitur **DUBITATIO**, quae nihil aliud est, quam **bitatio** suspensio judicii, vel ad sensus in alterutram partem cohibitio.

§ CLIII.

Ex quo facile patet, 1) uni rem dubiam videri posse, de qua alter sit certissimus. 2) Dubitacionem non confundendam esse cum negatione, quia, qui dubitat, nec adfirms, nec negat: adeoque 3) eum, qui de mysterio aliquando dubitat, non ideo statim *atheum* aut *profanum*, sed *infirmum fidei* esse. 4) Maxime differre dubitationem a *σκέψει*, quae est dubitatio sine ratione justa ac idonea, id est, sine collisione probabilitatum.

§ CLIV.

Aliquando contingit, ut res vel demonstrativa vel probabilis sit, et tamen nobis obviatur difficultas, quam ipsi superare non possumus. Tunc magis **SCRUPULUS**, quam *dubitatio*, oritur.

§ CLV.

Unde colligimus, 1) scrupulum non suspendere ad sensum circa totam rem.* 2) Non esse hoc acutum ingenii signum, si quis scrupulos plures sibi aliisque movere, quam eximere, possit. 3) Male actum iri cum veritate, si ei non prius accommodetur ad sensus, quam scrupulis omnibus exemptis.

* Ita sexcenti sunt homines pii, qui toti Scripturae fidem habent indubiam, quamvis innumeros scrupulos, qui in quaestionibus geographicis, chronologis,

cis, genealogicis, quin et philologicis, orientur, animo evellere non possint.

§ CLVI.

Argumen-
tum ad ho-
minem.

Denique aliquando rem, quae nobis ipsis probabilis non est, aliis possumus probabilem reddere, si ratiocinatio dicitur ARGUMENTUM *κατ' αὐθεντον*, seu AD HOMINEM.*)

*) E. g. quemquam hominum posse nova biblia condere, nemini nostrum probabile erit. At, qui credunt, esse hominem, qui possit novos fidei articulos condere, iis non poterit non probabilis videri ratiocinatio: *qui novos articulos fidei condere potest, potest etiam eos exponere in libro, qui in posterum pro norma fidei sit babendus.* Liber, qui in posterum pro norma fidei babendus est, erunt nova biblia. Qui ergo novos fidei articulos condere, et eos in libro exponere potest, potest et condere nova biblia. En argumentum ad hominem.

§ CLVII.

Eius effe-
ctus.

Ea argumentatione *κατ' αὐθεντον* utimur vel ad *convincendos* alios de veritate thesium nostrarum, vel ad *hypothesin* adversariorum destruendam. Si prius, nascetur inde *opinio de veritate theseos nostrae* :*) fin posterius; *opinio de falsitate antitheseos*, adeoque haec argumentatio posteriore casu in probabilitate idem praestabit, quod in demonstratione deducio ad impossibile vel absurdum.

*) Non convictio. Simul ac enim alter de veritate hypotheseos suae ipse dubitare incipit: argumentatio haec vim suam ac robur amittet. E. g. Romanum hypothesis est, *infantes haereticorum baptizatos morientes non damnari*. Si inde colligam, ergo et extra ecclesiam Romanam salutem esse, argumentatus sum *κατ' αὐθεντον*. At simul ac illi rejecerint

cerint priorem hypothesin, etiam haec conclusio a-
mittet vires suas.

§ CLVIII.

Sic variae ratiocinationes gignunt veritatem pro-
babilem. Harum ratiocinationum si plures concur-
rant: tam firma saepe haec est probabilitas, ut a
veritate demonstrativa parum discrepet. Probabili-
tas saepe
demon-
strationis
instar est.

C A P. IV.

DE MEDIIS VERITATEM INVENIENDI
COMMUNICANDIQUE CUM ALIIS.

* * *

S E C T. I.

DE MODO VERITATEM MEDITATIONE
INVENIENDI.

§ CLIX.

Q UUM hactenus de operationibus intellectus hu-
mani, ipsaque natura veritatis satis pro insti-
tuti ratione actum sit: proximum est, ut, quomo-
do his intellectus operationibus ad *investigandam*
proponendamque veritatem utendum sit, dicamus
paullo accuratius, § vi.*)

Connexio.

§ CLX.

Veritas INVESTIGATUR vel per MEDITA-
TIONEM, vel per LECITIONEM scriptorum modo ve-
alienorum, vel per DISPUTATIONEM, seu com-
parationem binarum thesium sibi oppositarum. Ita
P inventa propona-
tur?

Quotuplici

modo ve-

ritas inve-

stigetur et

inventa autem PROPONITUR vel SCRIBENDO, vel viva voce DOCENDO. In quibus omnibus, quid observandum sit, in sequentibus erit dispiciendum.

§ CLXI.

Quid meditatio?

Primum MEDITATIONE investigatur veritas, (§ cix.) per quam nihil aliud intelligo, quam cogitationes, ita ad leges et justo ordine institutas, ut novae semper veritates ex veritatibus semel cognitis emergant.

§ CLXII.

Methodus
synthetica
vel geo-
metrica.

Ordo iste, quem intellectus in cogitando observat, quoties in veritatem certam inquirit, vocatur METHODUS SYNTHETICA.* Et quia illa a geometris potissimum, quin omnibus mathematicis, stricte observatur, GEOMETRICA etiam dici solet.

* Valgo equidem *methodum* inquirendi in veritatem dividunt in *synthetica* et *analytica*, quarum illa a principiis ad conclusiones; *hac* a conclusione ad principia procedit. Sed ubi conclusiones notae sunt, veritas magis *adPLICatur* et *djudicatur*, quam *quaeritur*. Igitur methodus *analytica* magis ad capita sequentia pertinebit.

§ CLXIII.

Quomodo
praepara-
tus quis
ad medi-
tandum
accedere
debeat?

Hanc adhibitus primo omnium det operam, ut ATTENTIONEM justam adferat, deinde, ut mentem a PRAEJUDICATIS OPINIONIBUS vacuam ad meditationem adplicet.

§ CLXIV.

§. CLXIV.

Attentionem excitabimus, 1) si, quam praeclara res sit veritas, saepius cogitemus, *) 2) si ab aliis cogitationibus atque occupationibus vacui, et animo tranquillo, ad meditationem accedamus, 3) si festinemus lente, **) 4) si ea quae meditamur, in chartam conjiciamus. Multum quoque attentionem provehunt 5) solitudo 6) silentium 7) tempus matutinum, et in primis 8) diuturnum studium eorum disciplinarum, in quibus facultas bene ratiocinandi perpetuo exercetur, quales praecipue sunt mathematicae.

Attentionem excitanda?

*) Sincerum veritatis investigandae studium vel solum attentionem nostram excitabit. Quis enim non attente contemplatur, quod amat? Cur somnus non facile obrepit iis, qui spectant comoedias?

**) Aliud est rem obiter contemplari, aliud attente. Illud fit a festinantibus, hoc ab iis, qui omnem aciem ad rem ita convertunt, ut eam secundum omnes qualitates, modos, relationes, effecta, contemplentur. An id fieri posset a festinantibus?

§. CLXV.

Quumque praejudicia AUCTORITATIS et PRAECIPITANTIAE veluti tenebras intellectui offundant, (§. XVIII.) et hinc sequatur, ut, qui se meditationi accingunt, ab illis vacuos esse oporteat: (§. CLXIII.) per se patet, utilissimam fore dubitationem, dummodo 1) ea non sit sceptica, (§. CLIII, 4. et 2) dubitetur non de criteriis veritatis, sed de nexu propositionum cum principio, nec 3) praefracte negetur id, de quo dubitatur. (§. CLIII, 2)

Quomodo praejudicia debelandae per dubitationem?

§. CLXVI.

Dubitatio haec, tam accurate suis circumscripta Imprimis limitibus, contra opiniones quamplurimas, etiam praejudicium vulgo receptas, scrupulos injiciat, teque facile docebit 1) et parentes, et praeceptrores tuos, et viros auctoritatis magnos,

magnos, et celebres, et probos, et canitie venerabiles, aliquando et errasse, et errare posse: contra, 2) nonnunquam et oltorem esse quaedam opportuna loquutum, adeoque 3) te nullius auctoritati, tamquam claudum pilae, inhaerere debere.

§. CLXVII.

Nec minus inde perspicies, 4) mentem minus attentam facile opinionem receptam, quamvis absonam, pro veritate, id est, nubem pro Junone, amplecti. 5) Veritatem non ita omnibus obviam, ac prope in medio positam esse, ut veluti se sponte offerat etiam minus diligentibus, adeoque, 6) ceu pestem fugiendum esse praejudicium praecipientiae, et 7) ea etiam, quae nobis penitus perspecta habere videmur, quasi ignota accuratius investiganda esse.

§. CLXVIII.

*Ita praeparatus ac veluti praemunitus facile animadvertes, quid tibi, meditationi te accingenti, primo omnium faciendum sit. Quum enim cognitio nostra a sensione incipiat, sensio autem, sub diversis circumstantiis saepe repetita, EXPERIEN-TIAM gignat, (§. XXIII.) ex hac denique nobis ideas *claras, distinctas, adaequatas* formemus: (§. XXV.) primum EXPERIUNDUM erit tam diu, donec nobis, quoad licet, *claram, distinctam, atque adaequatam* ideam rei adquisiverimus. *)*

*) Id non modo in rebus naturalibus faciendum, sed et in moralibus et civilibus. Quemadmodum enim frustra meditari conaberis de parheliis, nisi in promptu sint tuae aliorumve physicorum atque astronomorum observationes atque experientiae: ita non magis cum successu aliquo meditaberis de virtute, vitiis, affectibus, quin et de republica, ju: i-

juribus, similibusque, nisi, quae harum rerum omnium adfectiones, relationes, fines, effecta sint experiendo accurate didiceris.

§. CLXIX.

Ne autem fallat experientia: res ipsa te docebit, 1) regulas, quas de sensione et experientia non uno loco dedimus, (§. XXIII. *seq.* § CXV. *seqq.*) diligenter esse observandas. 2) in consilium etiam adhibendas esse aliorum observationes, easque 3) si fieri possit, *) repetendas, ut, an recte se habeant, tanto certius scias.

Primum
experiun-
dum.

*) Alia enim experimenta instituere facile est, alia vel difficilius, vel plane non possunt institui. Sic e. g. quae alii de natura aëris, de ebullitione certorum oleorum, inter se mixtorum, similibusque phaenomenis observarunt, facile repetendo explorare possumus: at difficilius aliorum observationes de parheliis, paraselenis, cometis, transitu Mercurii per Solem, et similes, hoc modo examinabimus, quia partim nec quotidiana, nec ubivis conspicua sunt haec phaenomena, partim, si quando contingunt, non sine magno instrumentorum apparatus observantur.

§. CLXX.

Quo plures in promptu sunt observationes hujusmodi certae, et accurate collectae, eo proniorem nobis viam munivimus ad veritatem. Jam enim nihil erit facilis, quam ex illa observationum silva construere DEFINITIONES tot *), quot opus est ad claram, distinctam, atque adaequatam objecti ideam acquirendam.

Deinde
dum.

*) E. g. qui aërem definit duce experientia, quod sit corpus fluidum, tellurem intra certam altitudinem ambiens,

*ambiens, et spatia in eis supra eam, ab aliis corporibus relicta, occupans, nisi ab alio quodam impediatur, ei etiam definiendum, quid sit *corpus*, quid *fluidum*, quid *atmosphaera*, quid *altitudo aëris*, quid *spatium*, quid *vacuum*, quid *occupare spaciū?* cet. Et quamvis deinde in veritate cum aliis communicanda omnibus his definitionibus forte non opus futurum sit: eae tamen non sunt supervacuae in veritate invenienda.*

§. CLXXI.

Definitiones *reales* non semper initio statim inveniri possunt, et tunc sufficient *nominales*, modo illae ad amissim factae sint. *) (§. XXXVIII. *sequ.*)

*) Egregie enim falluntur, 'qui definitiones nominales ad inveniendam veritatem inutiles existimant. Continent sane certas notas, quibus res semper ab omnibus aliis distinguitur, (§. XXXVIII.) Eae notae sunt proprietates *essentialis*, et hinc non possunt non novas suppeditare veritates.

§ CLXXII.

Hinc por-
to divi-
dendum.

Nec minus utile erit, res definitas, si fieri possit, secundum regulas, supra expositas, DIVIDERE, et singulorum membrorum novas condere definitiones, (§. XLIV. *seqq.*) Quo plures enim nanciscimur definitiones: eo plures nobis sunt fontes inveniendae veritatis, modo observemus, quae supra de exploranda definitionum veritate dicta sunt. (§. LXIII.)

§. CLXXIII.

Postea re-
perienda
axiomata.

Singulæ definitionum partes singulas dabunt præmissas, *) ex quibus, addita nova idea, per regulas ratiocinandi facile elicies AXIOMATA, quae bases sunt reliquarum conclusionum inde derivandarum. *)

*) E. 2

*) E. g. esto definitio: *totum est, quod ex omnibus sui partibus constat.* Habes praemissam: *totum ex omnibus sui partibus constat.* Eam compara cum *ideis majus vel minus esse,* habebis alteram etiam praemissam. Ratiocinaberis ergo: *quod ex omnibus sui partibus constat, est majus unaquaque sui parte.* *Totum ex omnibus sui partibus constat.* *Est ergo totum majus unaquaque sui parte.* Quae conclusio axioma est.

§. CLXXIV.

Ubi ejus generis plura axiomata in promptu fue- Unde flu-
trint: per regulas conversionis, (§. LXI. seqq. oppo- unt corol-
lutionis, (§. LXX. seqq.) collatisque novis ideis, fa- laria.
cile reperies COROLLARIA *) quamplurima,
ex quibus tamen ea potissimum, quae vel maximi,
vel alicujus momenti erunt, feliges.

*) Esto definitio: *Commodatum est contractus re initus,*
quo rem alteri gratis ad certum usum ita concedimus,
ut eadem in specie restituatur. Habebis inter alia hoc
axioma: *commodata res non est abutenda,* alias enim
non in specie restitui posset. Ex eo fluent corolla-
ria per conversionem: *quotiescumque nobis res datur*
ita ut abutamur, (veluti in mutuo,) totius non est
commodatum. In re ergo fungibili non est commoda-
tum. Per oppositionem: *falsum ergo est, commodatam*
rem absimi posse, adeoque et falsum, mutuum et com-
modatum non differre, quamvis Germanis gelieben
dicatur et mutuum, et commodatum. Per ratio-
cationem denique: *si res commodata non abutenda*
est, commodatorii erit, eam diligentissime custodire:
adeoque, si ea illius culpa vel periiit, vel deterior
reddita est, damnum resarcire, nec commodans abstri-
ctus erit, si res exstat, pro ea accipere aestimationem,
cet. Sic unum axioma plura dabit corollaria, si
meditationem continuaveris.

§. CLXXV.

Quomodo
inveniri
possint
theorema-
ta et pro-
blemata?

§. CLXXV.

Si plures definitiones inter se contenderis: facile reperies THEOREMATA et PROBLEMATA. *) Id modo observandum, comparandas esse definitiones, quae aliquid inter se commune habent: alias enim comparabis disparata, nec illis quidquam invenies, praeter propositiones negativas, quas et pueri jam sciunt.

*) Sic, comparatis *mutui et commodati* definitionibus, habebis theorema: *in mutuo, non in commo-
dato, transfertur dominium.* Si contenderis definitiones *commodati et rerum fungibilium*, solves problema: *an in pecunia commodatum consistere possit?* Posse enim, facile intelliges, si pecunia non sit us-
alis, sed ex numismatibus rarioribus, quae et sine abusu utilitatem praestant, constet.

An hae
inventae
propositio-
nes ege-
ant de-
monstra-
tione?

Quomodo
continu-
anda me-
ditatio?

Quomodo
reperien-
dae veri-
tates pro-
babiles?

§. CLXXVI.

Et *axiomata* quidem, et *corollaria*, raro aliam demonstrationem requirunt, quam ipsam definitionem. At *theorematha et problemata* ex *corollariis, axiomatibus, definitionibus, demonstranda* sunt, si vere convicti esse velimus.

§. CLXXVII.

Denique nullum est corollarium, nullum theorema, nullum problema denique, ex quo comparato cum aliis ideis novae veritates non fluant, si aciem meditationis intenderis.

§. CLXXVIII.

Ita veritates *certae* per meditationem inveniuntur. *Probabiles* non aliter reperies, quam si 1) omnia rei phaenomena, quoad fieri potest, experiundo investiges, iisque inter se comparatis, 2) de invenienda hypothesi labores, ex qua illa explicari pos-
sint.

sint. Id enim quoties fieri potest, hypothesis illa erit probabilis, et pro vera tamdiu habebitur, donec meliorem alius ostenderit.

§. CLXXIX.

Idemque observandum erit, sive de *probabilitate* *Sive historica*, sive de *physica*, sive de *politica vel morali*, *rica*, sive *sis* *solicitus*. In *historica* enim conferenda erunt regulae de auctoritate, ejusque gradibus: (§. CXXXVI. seqq.) in *morali* vel *politica* consilia et rei circumstantiae comparanda, et pro hypothesis pondendum positis hujusmodi consiliis et circumstantiis talem sequi solere eventum. (§. CXLII.)

§. CLXXX.

Vel maxime tamen in invenienda veritate probabili, *ingenio*; quemadmodum in reperienda certa, *judicio* opus est. Et hinc non mirum est, alios in veritatibus probabilibus, alios in certis inveniendis esse feliores.

Cur alii in veritatibus certis, alii in probabilibus inveniendis feliores sint?

S E C T. II.

DE MODO, VERITATEM PER INTERPRETATIONEM INVESTIGANDI.

§. CLXXXI.

Non modo autem meditando reperitur veritas, verum eadem etiam ex aliorum libris eruitur (§. CLX.) Evidem si ita ageretur cum humano genere, ut rerum omnium caussas et naturam ipsi investigare possemus: magna librorum mole aequo animo careremus. Jam quum nec occasio sit, omnia experiundi, et vitae brevitas vetet nos spes

An legendi fint libri?

Q

incho-

inchoare longas: in subsidium omnino adhibenda, quae ab aliis de rebus ad varias scientias pertinentibus scripta sunt. *)

*) Hinc facile patet, quid sentiendum de iis, qui vel omnem librorum lectionem adspersati commendarunt bibliothecam *τριβιβλον*, libros puta *naturae, scripturae, et conscientiae*, vel paucissima tantum legenda esse, monuerunt.

§. CLXXXII.

**Qui libri
legendi?**

Quum itaque legendi sint libri de rebus ad varias scientias pertinentibus, scripti: (§. CLXXXI.) consequens est, ut abstinenter sit a libris, qui 1) vel ad vitia irritanda comparati, (M. §. CCLXXX.) vel 2) ad augendam scientiam nostram minus idonei sunt. 3) Ut ne libros quidem, mentem honesta voluptate demulcentes, alio fine evolvere debeamus, quam ut verum inde fructum capiamus. *)

*) Hoc concilio legendi sunt libri *historici, comediae, satyrici poëtæ, libelli eristici, ephemerides eruditorum, et similes*. Non cortici hic inhaerendum, sed nucleus quaerendus, alioquin in vanam curiositatem, id est, in voluptatem, evadet hoc legentis studium. Praeclara quaedam hanc in rem monita dedit PLUTARCH. in libello de audiendis poëtis, Tom. II. Opp.

§. CLXXXIII.

**Quomo-
do?**

Quum deinde scientiae caussa legendi sint libri: (§. CLXXXIII. 2) consequens est, 3) ut et media, librum cum fructu legendi, adhibenda sint, qualia omnino sunt 4) notitia vitae, doctrinae, sectae auctoris, 5) ejusdem institutum, quod vel ex praefatione vel ex historia litteraria discimus, 6) accurata libri partitio, 7) doctrinarum principalium ab illustrantibus discrimen, 8) subsidiorum, quae ad ex-

explicanda difficiliora loca faciunt, usus, et 9) quod praecipuum est, meditatio de qualitate et veritate doctrinarum accuratior. *)

*) Nisi enim haec lectioni adjungatur, multae quidem lectionis homo fortassis dici poterit, at non parum occupabitur praejudicatis opinionibus. Quin adsuefiet homo centonibus consuendis, nec facile ad bonam frugem perveniet. Confusione enim parit lectio promiscua, cui meditatio non accedit: Vid. SENECA Epist. II.

§. CLXXXIV.

Quumque memoria sit labilis, vel saltim cum aetate decrescat: *) omnino 10) consultum est, ea, quae meditando bona deprehendisti, in adversaria referre, et futuris usibus seponere.

An excerptum?

*) Evidem *memoria* senibus tribuitur: sed rerum, quae antea contigerunt. (M. §. LXV.) Quod ad cetera attinet, obliviousi sunt, et eorum maxime, quae legerunt, audiverunt, dixerunt, parum memores.

§. CLXXXV.

Quaeris tu, qua potissimum excerptendi methodo utendum sit? Ego vero te ea de re nolim sollicitum esse. Nemo sane sollicitus est de certa methodo, opes et thesauros commode reponendi. Ratio ipsa tibi dictabit, optimam esse excerptendi methodum, quae nec nimis operosa est, et res excerptas, quaerenti illas, facile exhibet. Perinde ergo erit, sive res notatu digniores sub certos titulos referas, eorumque conficias indicem, sive eas margini alicujus systematis adscribas. *)

Quomodo?

*) Ea excerptendi methodus vel ideo commodissima est, quia sic et res, ad diversas disciplinas pertinentes

nentes separantur, et non opus est novo indice, quum vel index ipsi systemati subjunctus, locum, ad quem adsciptissi observationes singulas, facile ostensurus sit.

§. CLXXXVI.

Quaedam
circa
adversaria
observan-
da.

Ceterum ipsa suadet prudentia, loca auctorum, unde singula delibasti, diligenter notanda esse. Si libros ipse possides, et loca sunt prolixiora, recte facies, si eorum tantum sententiam breviter expresseris. Sin breviora sunt, et ea vel ex codice aliquo MSCto, vel ex libro rario, et non ubivis obvio depromisti, integra omnino describenda erunt, si facere volueris operae pretium.

§. CLXXXVII.

Libros le-
gentibus
opus est
regulis
hermeneu-
ticis.

Quum denique libros cum fructu lecturus prae-
cipue adhibere debeat subsidia, quibus ad intelligen-
da loca difficiliora opus est: (§. CLXXXIII, 8.) eo
in primis pertinent regulae de probabilitate HER-
MENEUTICA, quarum genuinum fundamentum
jam supra attigimus. (§. CXXXIII.)

§. CLXXXVIII.

Quid in-
terpreta-
tio.

Est enim interpretatio eorum, quae ab auctore vel
brevius, vel obscurius, vel negligentius dicta sunt,
probabilis et veteris similis explicatio.

§ CLXXXIX.

Ejus fines.

Itaque fines interpretationis est, sensum auctoris
divinando adsequi, quem ipse verbis non satis ex-
pressit. Quum enim signa cogitationum sint verba,
sive ore prolata, sive scripta: contingere potest,
ut signa haec non sufficient rei designandae, sive ob-
scuritas sit 1) in scripturae forma deformi, sive 2)
in abbreviationibus vulgo minus notis, sive 3) in
sphalimatibus scribarum vel typographorum, sive
4) in defectu vel vitio interpunctionum, sive 5) in
verbis

verbis obsoletis, novis, peregrinis, aequivocis, abruptis, superfluis, perplexis, sive 6) in sententiis contradictoriis, et quae paullo difficilior in concordiam revocantur. *)

*) Singulas has obscuritatis caussas accurate, ut solet, recensuit atque exemplis illustravit THOMAS. in *Praxi log. Cap. III. §. XXXVI-LV.* quem et in sequentibus passim non sine ratione sequemur.

§. CXC.

Quum itaque hic in signis explicandis versemur, Regula I.
(§. CLXXXIX.) signa autem ad auctorum affectum et finem comparata esse oporteat: (§. CXXXIII.) consequens est, 1) ut verba interpretanda sint, secundum statum, affectum, hypotheses auctoris, qui scripsit. Ut enim duo, quum faciunt idem, non est idem, ita duo, quando idem loquuntur, non idem semper sentiunt. *)

*) Ita nemo dubitat, immortalitatem animae aliud significare Pythagoreis et Platonicis, aliud Stoicis, aliud Christianis. Nec negandum, quamvis BESPINIOZA quaedam de attributis Dei non male dixisse videatur, ea tamen aliter omnino accipienda esse, ac si a Christianis scriptoribus prolata essent.

§ CXCI.

Quumque, qui loquitur, animi sui sententiam explicare conetur, idque fieri non possit sine propositionibus, sequitur sane, 2) ut ipsum saepe praedicatum significationem subjecti; subjectum noti- Regula II.
nem praedicati indicet. *)

*) *Talia enim sunt subjecta, qualia permittuntur esse a suis praedicatis; talia praedicata, qualia esse permittuntur a suis subjectis.* Hinc si cancro quis mortuus dicitur, plane aliud erit cancer ille, quam quem Titius summa cum voluptate comedisse dicitur.

§. CXCII.

§. CXII.

Et de ἄταξ ^{μηγομένοις.} Id quod etiam in vocabulis obsoletis, rarioribus ἄπαξ λεγομένοις interpretandis usum egregium praefstat. *)

*) Ita BOCHARTUS, JOB. LUDOLPHUS et alii ex praedicatis quae *Leviathanum* et *Behemoth* tribuuntur a JOBO, collegerunt, per illum *crocodilum*, per hunc *hippopotatum* intelligi.

§ CXIII.

Regula
III. de
antece-
dentibus
et conse-
quentibus.

Quum vero subjectum saepe in antecedentibus latitet, praedicatum in subsequentibus accuratius explicetur: consequens est, 3) ut interpres antecedentia et consequentia semper in consilium adhibere, nec unquam textum, si fieri potest, extra contextum considerare debeat.

*) Hinc vel maxime commendare ICti solent comparationem textuum unius ejusdemque veteris juris consulti, ex eodem libro depromptorum, ex quorum nexu saepe perspicuus sit locus, in se obscurissimus. Vid. HENRICI BRENMANNI, et BERN. HENR. REINOLDI *Diff. et Orat. de legum inscriptionibus*, nec non JAC. LABITTI *Usum indicis Pandect.* ubi rem exemplis illustravit. Id quod et JAC. CUYACIUS JAC. GOTHOFREDUS, et hic quidem cum in aliis opusculis suis, tum in luculento commentario in regulas juris et Commentariis in Codicem Theodosianum praecclare praefiterunt. In exegesi sacra usum hujus regulae erudite ostendit WOLFG. FRANZIUS *de Interpretatione*.

§. CXIV.

Regula

IV. de locis exposuit, et tunc saepe, quod uno loco obscuris parallelis dixit, altero multo dilucidius expressit. Ex quo patet, 4) loco auctorum parallelia, quae vocant,

cant, diligenter esse conferenda, ex iisque genuinam eorum sententiam eruendam, modo ista loca sibi non manifesto contradicant. *.

* Id quod vel studio et data opera facit auctor, ubi sententiam suam curis secundis emendat, cuius rei exemplum praebent AUGUSTINI libri *Retractionum*, vel ex imprudentia, et inadvertentia animi. Quales sane contradictiones frequentius occurunt passim quam credas.

§. CXCV.

Si constet, data opera sententiam mutasse scriptorem, tunc 5) posterior sententia anteferenda est priori, id quod tamen 6) in pactis vel ideo non semper obtinet, quia homini non semper libera consilii mutandi facultas est. *)

Reg. V.

et VI.

de diversis
unius au-
ctoris sen-
tentiis.

*) Aut ergo pactum posterius *inter easdem personas* initum est, aut *cum diversis*. Si *inter easdem*: posterius omnino tollit prius, quia potuere paciscentes sententiam mutare. Sin *cum diversis*: prius pactum excludit posterius, quia priori paciscenti jus quaesitum per novum pactum adimi non potuit. Exemplo esse possunt *sponsalia bina* cum diversis feminis inita, item *litteras investiturae* veteres et novae inter se discrepantes.

§. CXCVI.

Sin inconsulto et ex inadvertentia auctor in contradictionem incidisse videatur, (quod tamen, si ulla conciliandi ratio superfit, credere nos non patitur spes, de hominum diligentia concepta,) cessat interpretis officium, ac potius, utra sententia rectae rationis principiis magis consentanea sit, secundum regulas logices dispiciendum est. *)

*) Un-

*) Unde facile patet, quid sentiendum sit de quætionibus: *an in jure dentur antinomiae?* *quomođo illae conciliandæ?* *An injuria fiat juris collectori-bus, si illis humani quid accidisse dicas?* et similibus. Longa enim haec fabula est.

§. CXCVII.

Reg. VII. Nonnunquam tamen conciliandi aliqua ratio su-
et VIII. pereft. Et tunc insignem utilitatem praefabunt re-
de effectu. gulæ: 7) in dubio is sensus eligendus, qui vel ni-
hil absurditatis habet, vel 8) efficit, ut res aliquem
effectum sortiatur. *)

*) Non enim probabile est, quidquam dictum
scriptumve hominem ideo, ut sermo vel scriptura
effectum non habeat, nisi perspicue adpareat, lo-
quentem aut scribentem vel data opera jocatum,
vel emotae mentis fuisse. Hinc quum a militibus
praefidiariis Eubœae deditio ea lege fieret, ut
capita ipsis salva essent, perabsurda erat Turcarum
cavillatio, dum deditios medios dissecabant, sic
capita salva fore, in re seria nugantes.

§. CXCVIII.

Reg. IX. et X. de ab-
surdo vi-
tando et systemate
auctoris.

Quando itaque eum sensum eligendum esse dici-
mus, ex quo nihil absurdum sequatur: (§. CXCVII,
7) illud non modo intelligendum est de absurditate
absolute, sed et *ex hypothesi* tali *.) Ex quo sequitur,
9) ut verba ita interpretanda sint, ne qui sanae men-
tis fuit, aliquid contra sensum communem dixisse
videatur. 10. Ut interpretationem consentaneam
esse oporteat systemati auctoris. **)

*) Saepe tamen, ubi temeritas et dôlus accessit, ver-
ba absurdâ in poenam, vel tamquam absurdâ acci-
piuntur, donec contrarium probatum sit, vel pro
non scriptis habentur. Prioris exempla pañum oc-
currunt in delictis injuriarum et blasphemiae. Vid.

BEY-

BEYERI *Delin. jur. crimin. ad art. cvi. § xxiv. p. 172. edit. nov.* Posterius praecipue sit in conditionibus impossibilibus, turpibus, perplexis, quae ultimis voluntatibus adjectae deprehenduntur. L. 1. l. 14. l. 20. pr. l. 27. *D. de cond. inf. l. 45. D. de hered. inf.*

†) Ita pleraque SPINOSAE dicta aliud quid sonare, si separatim audiantur, aliud, si cum toto ejus systemate comparentur, jam supra observavimus. Et haec est illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris sacris; *analogia juris*, quam ICTi in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit THOMAS. *Prax. log. cap. iii. § lxxxii.*

§ CXCIX.

Ita procedendum omnino, si contradic̄tio quae- Reg. I. de
dam legentes torqueat. (§ cxxv. * *segg.*) Sin e- significati-
jusmodi contradic̄tio non observetur, et verba ta- one verbo-
men paullo obscuriora appareant: primum firmiter rum, et
tenendum, 11) verba tamdiu in genuina et propria XII. de
notione accipienda esse, quamdiu inde discedendi
nulla necessitas est. *) Si autem sic obscuritas tolli
nequeat, 12) ad *conjecturas* confugiendum esse, in
quibus inveniendis permultum facit *ἐυσοχία* seu
ingenii felicitas.

*) Id est, quamdiu inde vel absurdum non sequitur,
vel repugnantia cum systemate et analogia auctoris
manifesto non observatur. Hinc facile patet, et
eos errare, qui miracula fingunt, ubi id textus non
urget, e. g. qui praefracte contendunt, Christum a
daemone Matth. iv. 8. per aëra raptum: et eos,
qui omnia miracula, vel tamquam phaenomena
naturalia, vel tamquam somnia et visiones, vel per
allegorias interpretanda esse contendunt. Systemati
enim sacro et analogiae fidei non repugnare mi-
racula, satis adparet ex *Act. ii. 22. iv. 30.* et locis
quamplurimis.

R

§ CC.

§ CC.

Unde conjecturae petunduntur?
petendae?

Conjecturae petuntur aut ex SUBSTRATA MATERIA, et tunc observanda ea, quae supra (§ cxci.) diximus, aut ex CONJUNCTIS, veluti antecedentibus, consequentibus, et parallelis, de quibus itidem jam supra (cxciii. seq.) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos versatus est.*)

§ CCI.

Reg. XIII
de investi-
ganda ra-
tione legis
vel pacti.

Finis hic in *legibus* et *pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI, et hinc adeo praetermitti non potest, ut recte potius dicere soleant ICti, 13) *nationem legis animam ejus esse*. Id quod etiam de pactorum interpretatione verissimum est.*)

*) Ratio enim est finis. Fini consentanea debent esse media. Ergo ex fini omnino judicandum, qualia media esse oporteat. Defendimus hoc ICtorum axioma in *Praefatione*, *Elementis juris secundum ordinem Pandectarum* praemissa, adversus PAGANUM GAUDENTIUM. Hinc in *universum cessante fine*, *media etiam cessare oportet*. In *legibus* id manifestum. Nam si legislator ob pestis vel alterius ius periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin cessante illo infectionis periculo, peregrini rursus admittendi fint. At diximus: *fine in universum cessante*. Nam si cessat uno altero casu, lex ideo non exolescit, quia fertur de eo, quod ut plurimum in rebus humanis contingit. l. 3. l. 4. segg. *D. de legib.* Hinc e. g. quamvis aliquando impubes ante pilos sapiat: non ideo magis tamen is testari poterit, quam reliqui ejusdem aetatis adolescentes. HUBER. *Posit. ad Pand. lib. 1. tit. iii. § xiv.*

§ CCII.

Reg. XIV. de Quum itaque ratio legum vel pactorum eorum-
dem veluti anima sit: (§ cci.) consequens est, 14)
ut

ut interpretatio eorum in DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM et EXTENSIVAM recte dis- pescatur.

§ CCIII.

Ubi enim ratio verbis patet latius, ibi EXTENSIVAM; ubi verba ratione latiora sunt, RESTRICTIVAM; denique, ubi verba et ratio pari pas- su ambulant, DECLARATIVAM interpretationem adhibendam esse, facile patet.

interpreta-
tione re-
strictiva,
declarati-
va, exten-
siva.

Quomodo
haec dif-
ferant?

*) Eo pertinet regula, quae tam frequenter jactatur: *tebi eadem ratio, ibi eadem juris dispositio est.* Sed ea ad jus tantum commune pertinet, non ad privi- legia, de quibus constat, quod ad exemplum non trahantur, l. 1. § 2. *D. de constit. princip.*

CCIV.

Quumque, ubi verba pactorum vel legum ratio- ne latius patent, restrictivae interpretationi locus sit: (§ cciii.) facile patet, 15) in dubio semper propensiores non esse oportere in partem rectae rationi, virtuti, benignitati, humanitati vel maxime convenientem. Quae ipsa est AEQUITAS illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt.*)

Reg. XV.
de aequi-
tate.

*) Aequitas est *virtus correctrix ejus, in quo lex propter universalitatem deficit,* GROT. *de aequ. indulg. et facil. cap. i. § iii.* Fundamenta hujus correctionis sunt *recta ratio, virtus, benignitas, humanitas, quae quales fint, ex principiis genuinae philosophiae, et maxime moralis, satis notum est.* Si quis ergo nu- bem pro Junone, id est, *stupiditatem* pro recta rati- one; *vitium* pro virtute; *nimiam indulgentiam et conniventiam* pro benignitate et humanitate ample- citur, hisque falsis principiis interpretationem suam attemperat: nascitur inde AEQUITAS CERE- BRINA, de qua etiam fuse disservit THOMAS.

in

in *Diff. de aequitate cerebrina. L. 2. C. de descendenda vendit. cap. i.*

§ CCV.

Reg. XVI. Quum ergo in benignitatem propensior sit aequitas: (§ cciv.) facile patet, 16) in dubio eligendum esse sensum legis benigniorem, eoque referri posse pleraque, quae de interpretatione **ODIOSORUM** et **FAVORABILIU**M monuerunt **GROTIUS**, **PUFFENDORFIUS**, et **ICti** tantum non omnes *.)

*) Nemo ignorat, eam regulam impugnasse primum **THOMASIUM** in *Praxi log.* cap. iii. § cxvi. seqq. quumque vir doctus **VINC. PLACCIUS** ejus patrocinium suscepisset, exarisse illud certamen, cuius historiam ex ipsis scriptis amoebaeis, *Institutionibus jurisprudentiae divinae* post *librum ii.* p. m. 372. seqq. insertis, facile intelliges. Nimiram dari non posse definitiones *favorabilem* et *odiosorum* accuratas, vel inde patet, quod quae odiosa aliis sunt, aliis favorabilia videntur. Sed vix opus est regula hac, ad applicatu certe difficillima, si regulam, hoc aphorismo datam, rite intelligamus.

§ CCVI.

Regulæ de interpretatione mystica.

Sunt hae praecipue de interpretatione regulæ, quibus ad eruendum genuinum auctoris sensum uitur. De interpretatione **MYSTICA** non est, quod multa addamus. Nimirum 1) certos nos esse oportet, auctorem id intendisse, ut arcarius quid his verbis exprimeret *.) 2) Certo constare debet, physicumne, an historicum, an morale, an propheticum istud sit mysterium, quod sub littera latitat. +) Tunc, 3) qui mysterium istud divinando ita invenit, ut illud litterae per omnia accurate quadret, is probabiliter † sensum auctoris mysticum censebitur adsequutus.

*.) Sic

* Sic e. g. in cassum laborant, qui disputant acriter, quid arcani in Homeri Iliade et Odyssaea latitet, nisi prius liquidum sit, arcani quid sub istis poëmatibus occultari.

†) Hinc frustra de explicatione mystica poëmatum Homeri, metamorphoseon Ovidii, cenotaphii notissimi Aeliae Laeliae Crispidis, similiusque laborabis, nisi exploratum prius sit, physica, historica an moralia mysteria in iis quaerenda sint.

‡ *Probabiliter* dicimus. Res enim plerumque ad conjecturas, quin aliquando ad ingenii lusus reddit, nisi pruritum ejusmodi interpretationes venandi prudenter intra rationis limites cohibeamus. Cenotaphium Aeliae Laeliae Crispidis paullo ante memoratum esse potest luculentissimo. Utinam autem in his ludicris et nihili rebus subsisteret ingenium humanum! Utinam non sacra etiam temeraret, fingeretque mysteria, quorum vestigia in sacris libris non exstant.

§ CCVII.

Sed haec de interpretatione *logica* sufficient. *Grammatica* enim aliis nititur fundamentis, et ab aliis jam satis accurate tradita est, ut quidquam hic addere minus necessarium esse videatur.

De interpretatione grammatica.

*) In primis hic multa observavit Jo. CLERICUS in *arte critica*, quamvis et sint in libro, quibus non subscripterim. Dissentire in his licet, quemadmodum idem licuit citato auctori. *Hanc libertatem petimusque damusque vicissim.*

SIC. T.

S E C T. III.

DE RATIONE, VERITATEM PER DISPUTATIONEM INVESTIGANDI.

§. CCVIII.

Andisputationibus veritas inveniatur?

AD investigandam veritatem comparatae etiam sunt DISPUTATIONES, quamvis saepe, non tam rei, quam hominum, vitio contingat, ut veritas disputando amittatur. *)

*) Tribuendum id partim disputantium adfectibus, *πιλοειξία*, cavillandi studio, pertinaciae, partim neglectae methodo. Quemadmodum enim ob illa vitia disputationes in rixas et digladiationes sophisticas; ita ob neglectum ordinem in vagos sermones, vel declamationes potius ineptas, id est, in calcem sine arena, et Andabatarum pugnas degenerant.

§. CCIX.

Quid disputatione, et quis ejus finis?

DISPUTATIO est duarum sententiarum, contradictorie sibi oppositarum, †) id est, theses et antitheses, accurata et per justas ratiocinationes facta comparatio. Ex qua definitione statim patet, finem disputantium esse non oportere vanum gloriarum cujusdam aucupium, sed veritatis investigationem.

†) Cur contradictorias propositiones defendere debeant disputantes: non obscurum est. Nisi enim hoc fieri, contingere poterit, ut vel uterque defendat theses omnino verissimas, adeoque Andabatarum more pugnet. (§ lxxii.)

§ CCX.

§ CCX.

Quum itaque disputatio ad investigandam veritatem comparata esse debeat: (§ ccix.) facile patet, 1) ex illa exsulare oportere odia, fraudes, stratagemata, convicia, sophismata, et scurriles invectivas, quibus alter alterum ludibrio exponere studet. Qui enim his armis instructi in arenam prodeunt, dum se invicem petunt, ipsam veritatem confodiunt, et inter manus veluti strangulant.

In ea quid
cavendum?

§: CCXI.

Deinde, quum disputatio thesin et antithesin inter se comparet, et quidem contradictorie oppositas: (§ ccix.) consequens est, 2) ut RESPONDENTIS sit, thesin proponere, quae examini subjicienda sit. OPPONENTIUM autem eidem opponere antithesin contradictoriam. 3) Ut, si quid obscuritatis insit thesi, ea a *respondente* alterius rogatu explicanda, et ne in *λογομαχίαν* incident disputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda sit. 4) Ut *opponentis* sit, non modo thesin indicare, quam impugnare decreverit, sed et si paullo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et haec est illa STATUS QUAESTIONIS FORMATIO, quae primam disputationis partem merito constituit.*)

Status
controver-
siae for-
matio.

*) Sine ea nihil fructuosum e disputatione exspectandum. Semper enim disputationes a chorda aberrabunt, et alteruter eorum, ubi alia via evadere non potest, dilabetur ad id, de quo non est quaestio. Sane, quod in lite forensi bene instructa est *litis contestatio specialis*, seu *responsio ad partes libelli singulas categorica*; id in disputatione est *status quaestionis*, seu *controversiae formatio*. Ex utraque enim, qua de re disputatione sit futura, statim elucet.

§ CCXII.

CCXII.

Ea quo-
modo fiat?

Status quaestio*nis* ita formatur, ut distincte ostendat *opponens*, de quibus propositionibus non futura *controversia*, et quae demum illa sit, de qua *quaestio* inter disputantes agitanda sit in *posterrum*. *)

*) E. g. *tingamus*, *thesin* a *respondente* *propositam*: *pignus est contractus re initus, bonae fidei, quo res a debitore creditori in securitatem crediti traditur, soluto debito in specie restituenda*. Una quidem haec *thesis* est, quippe *definitio*: sed plures alias *propositiones complexa*. *Quamobrem*, qui eam impugnaturus est, ostendere debet, de quibus propositionibus non futura sit *controversia*, et quam in specie ipse sub *incudem revocaturus* sit, e. g. se 1) *non negare, pignus esse contractum*, multo minus, 2) *eum contractum esse bonae fidei*. *Concedere* se etiam, 3) *pignus tradi posse*, et 4) *si tradatur, id fieri in securitatem crediti*. Denique 5 *extra litem esse, pignus traditum soluto debito restituendum esse*. *Unam supereesse* *quaestio*nem**, de qua *jam agendum* sit, *nempe an pignus omne sit contractus re initus*? *Adfirmari* *hoc a respondente* in *thesi*, *sibi vero veriorem* *videri antithesin: quoddam pignus non esse contractum re initum*. *Jam unusquisque* *videt*, *hic Rhodum, hic saltandum esse*.

§. CCXIII.

Quale ar-
gumen-
tum oppo-
nendum?

Jam, quum porro disputatio *fit comparatio theses* *et antitheses* *accurata*, *et per justas ratiocinationes facta*: (§. CCIX.) *consequens est*, 5) *ut jam* *opponentis officium* *fit, thesin* *respondentis* *tali syllogismo* *) *impugnare*, *cujus conclusio* *fit ipsa antithesis* *in formatione* *status* *controversiae* *proposita*. **)

*) Ma-

*) Magis alii commendant methodum Socraticam, quae per quaestiones procedebat, (H. §. XLIX.) Sed praeterquam quod illa jam pridem obsolevit, et non paucioribus sophistarum abusibus patet, quam methodus hodierna: odium artis syllogisticae redolet hoc confilium, quem tamen illa non tam ars, quam mentis operatio sit, (§. LXXV.) et quid, quaeſo, interest, ſive Socratice quaeras, ſive ſyllogisticae ratiocineris? Et quum hoc brevius, expeditius, quin et magis perſpicue fieri poſlit, cur non hoc potius faceres? Exemplum cape hanc diſputationem de theſi: *mens eſt ſpiritus*. Finge, SAPIENTEM interrogare, respondere AUDI-

“ TOREM. S. “ An concedes, obſecro, men-
“ tem, cogitare? A. Quidni, o vir ſapientiſſime.
“ S. An putas, id, quod cogitat, ſimile eſſe lapidi,
“ ligno, auro, argento, an alii cuidam materiae?
“ A. Immo nulli. S. Sed vide, ne erres. Num tu
“ fieri non poſſe exiſtimas, ut materia quaedam co-
“ gitet? Multa efficit materia magnetis, pulveris py-
“ rii, phosphori, quae itidem fortassis fieri poſſe nega-
“ res, niſi te ſenſus conuiucent. Quid ergo eſt cur
“ magis imposſibile putas, materia cogitare, quam
“ magnetem attrahere ferrum, pulverem pyrium
“ ſaxa rumpere, phosphorum in tenebris lucere?
“ A. Id video, magis imposſibile eſſe, cogitare ma-
“ teriam, quam illa fieri, quae in magnete, pulve-
“ re pyrio, phosphoro obſervamus, quamvis, me
“ rationem non videre, fatear. S. Periculum,
“ age faciamus, an ita rem ad liquidum perducere
“ liceat. Quae effecta in materia miramur, an
“ non ex certa diſpositione, forma et quantitate,
“ materiae explicari poſſe intelligis? A. Intelligo.
“ S. Nonne ergo magnetem putas attrahere fer-
“ rum, quia ejus atmosphera ferrum-ambit, et
“ illud tanquam vortice ſuo ad magnetem rapit,
“ vel ex alia ſimili cauſa? Nonne manifesto vi-
“ des, pulveris pyrii particulas inflammatas ita fe-
“ expandere, ut globuni cum fragore protrudant?
“ Nonne intelligi, phosphori quoque lucem non

S

“ aliun-

" aliunde, quam ex ejus materiae dispositione, ex-
 " plicari posse? *A.* Ita videtur. *S.* An vero
 " censes etiam, materiam disponi posse, ut cogi-
 " tet? Finge in hoc lignum quamcumque quanti-
 " tatem, figuram, duritiem, mollitiem, gravita-
 " tem, levitatem, quin qualitatem quamlibet, in-
 " troduci, an cogitabit unquam? *A.* Immo nun-
 " quam vero. *S.* Vides itaque, materiam non co-
 " gitare? *A.* Immo video. *S.* Quid ergo cogitat,
 " si id non agit materia? *A.* Id quod materia non
 " est, quodque spiritum vocare solet humanum ge-
 " nus. *S.* Quid ergo superest, quam ut mentem
 " nostram dicamus spiritum? *A.* Immo, talem esse
 " mentem, jam non opinari sed scire mihi vide-
 " or." En disputatem Socraticam. Sed quam
 paucis syllogismis comprehendendi possunt illae inter-
 rogatiunculae?

**) Et hinc pueriles sunt illae conclusiones, ad
 quas, tamquam ad sacram anchoram, confugiunt
 opposentes parum exercitati: *qui hoc statuit, is*
male agit, is peccat contra analogiam juris, is absur-
de sentit, cet. Potius si opponens velit impugnare the-
 sin supra (§. CCXII. *) propositam, formato statu
 controversiae, ita ratiocinabitur:

Qui contractus obligat ex solo consensu, is non
est contractus re initus.

Quidam contractus pignoris obligat ex solo con-
sensu.

Quidam ergo contractus pignoris non est con-
tractus re initus.

Hic conclusio ipsam continet antithesin, thesi con-
 tradictoriam.

§. CCXIV.

Argumen- Ex eodem sequitur, ut 6) respondentem jam o-
 tum adfu- porteat opponentis argumentum adsumere vel re-
 mendum. petere, *) quod ut facilius fiat, non decet opponen-
 tem

tem conderé syllogismos prolixos, et quos vel robustissimus agricola, vix sine laterum dolore recitare possit. Quo breviora sunt tela, eo fortius iis pugnatur cominus.

*) Quod non ostentandae memoriae caussa repertum, sed ut adpareat, respondentem opponentis argumentum satis intellexisse. Et sane, qui id intellexit, is admodum infans esset, nisi illud vel iisdem, vel aliis verbis idem significantibus posset repetere.

§ CCXV.

Jam *respondens* 7) in primis dispicere debet, num forte syllogismi *forma* vitio quodam labore, quamvis disputantes ea in re hodie plerumque sint negligenterissimi. Et tamen neglecto formae vitio ad materiam respondere velle, est laterem lavare, et magno conatu maximas nugas agere.*)

*) Multis exemplis solide id demonstravit philosophus accuratus, CORNEL. MARTINI *Anal. logic.* part. i. cap. v. seqq. Hinc veteres male solverunt argumentum MELISSI: *si ens generatur, habet principium. Sed non generatur, non ergo habet principium.* Quum enim respondere debuissent ad formam, ex regulis supra propositis: (§ LXXXVIII. 3) ipsi in materia frustra haeserunt.

§. CCXVI.

Ubí nihil in forma vitii haeret: in alterutra praemissarum latitabit aliquid, quod falsum sit, si falsus positio neest opponentis syllogismus. Et hinc 8) *respondens* ganda? negare debebit eam propositionem, vel, si nondum, quo tendat opposens, intelligit, ejus probationem exigere.

§ CCXVII.

§. CCXVII.

Quomodo Hic vero jam in vagam declamationem exspatiae ab opponente probanda? Hic solet opponens, vel plerumque idem per idem μετὰ πολλῆς φαντασίας probare nititur. Sed male agit *respondens*, si in ea re adquiescat. Potius jure quodam suo urgebit, 9) ut *opponens* propositionem negatam formaliter probet.*)

*) E. g. in syllogismo supra (§ ccxiii.) proposito neganda esset minor. Jam male ageret *opponens*, si loco probationis in locum communem excurseret, et prolixe doceret, promissa omnia jure naturae esse servanda, distinctionem inter contractus reales, verbales, litterales, consensuales, ad subtilitates juris Romani pertinere, idque a viris doctis jam pridem esse demonstratum. Reclius minorem suam ita breviter probabit: *in quo contractu ex solo promisso actio datur ad rem tradendam, in eo obligatio ex solo consensu nascitur. In quodam contractu pignoris actio ex solo promisso datur ad rem tradendam. Quidam ergo contractus pignoris ex solo consensu nascetur.*

§. CCXVIII.

An probatio et quo- Si ne sic quidem in prosyllogismo omnia recte se- usque per- habent: vel 10) vitium statim indicandum, vel 11) sequenda? nova probatio alterutrius praemissae exigenda; idque 12) tamdiu faciendum erit, donec jam ad funda- mentum perveneris, quod *opponens* sententiae suae substravit.

*) Sic in praecedente prosyllogismo (§ ccxvii.) *respon- dens minorem denuo jure negabit. Et hinc oppo- nens eam probabit e. g. ex l. i. pr. § 1. D. de pig- noratit. act. Et inde argumentabitur: 1. Si pignus contrahitur nuda conventione citra traditionem, actio dabitur ex solo promisso ad rem tradendam. At con- trahitur nuda conventione citra traditionem per l. i. pr.*

pr. D. de pignorat. act. *Actio ergo tunc dabitur ex solo promisso.* 2) *Si qui aurum ostendens aes creditor i dedit, ad aurum tradendum conveniri potest, sequitur, ut ex solo promisso citra traditionem nascatur actio illa pignoratitia.* At prius verum est per l. i. § 1. D. eod. Ergo et posterius. Ita sane jam per ventum eo, ut respondens totum opponentis fundamentum perspicue intelligat, adeoque nihil supereft, quam ut response sua argumentum solvat.

§ CCXIX.

Ubi fundamentum opponentis per probationes ejus in aprico est: jam ad *respondentem res* reddit, cuius jam officium erit, 13) argumentum solvere, et propositionem aliquam sive in prosyllogismis, *) sive in argumento primario negare.

Ad quid
respon-
dendum?

*) Prosyllogismi enim continent fundamenta, quibus opponentis argumentum innititur. (§ ccxviii.) Subrutis fundamentis, omne, quod iis superstructum, corruat, necesse est.

§. CCXX.

Respondendum autem formaliter, idque fit vel Quomodo 14) per CONCESSIONEM, si jam adparet, op- responde-
ponentis argumentum non esse contra thesin, vel atur per 15) per INSTANTIAM, si adducto casu contra- concessio-
rio ostenditur, propositionem aliquam non esse u- nem, in-
niversaliter veram, *) vel 16) per INVERSIO- stantiam, in-
NEM, si ostenditur, ex illa propositione plane the- versio-
sin suam fluere, +) vel 17) per DISTINCTIO- nem ?
NEM et limitationem.

*) E. g. si opposens usus esset argumento inepto: *nullus contractus realis est bonae fidei.* *Contractus pignoris est bonae fidei,* (per definitionem.) *Nullus ergo contractus pignoris est realis:* res ipsa docet, respondendum esse, negando majorem, eam enim non esse univer- salem.

salem. Facile id doceri posse per instantiam. *Commodatum enim et depositum esse contractus reales, et tamen bonae fidei.* Ita inter omnes constare, contractus innominatos re iniri. Et tamen b. f. esse permutationem et contractum aëstimatorium, § 28. *Inst. de act. l. 2, D. (de permut.*

†) Finge hoc argumento usum opponentem: *quod leges ipsae contractibus consensualibus accensent, id ad contractus consensuales omnino referendum est. Pignus leges contractibus consensualibus accensent, (l. i, pr. D. de pignorat.)* Est ergo pignus ad contractus consensuales referendum. Responderi poterit per inversionem, vel retorsionem: *quod leges ipsae contractibus realibus accensent: id ad contractus reales referendum est. Pignus leges ipsae contractibus realibus accensent, (§ 4. Inst. quib. mod. re contr. obl.)* Est ergo ad contractus reales referendum.

§. CCXXI.

Ubi distinctione utitur respondens, 18) ea brevi-
Quomodo ter explicanda, applicandaque erit, eoque facto li-
distin- mitandum ex ea argumentum, quod ista distinctio-
guendo et ne infringere cupit.*)
limitando?

*) Sic e. g. ad minorem prosyllogismi primi (§ ccxviii. *) respondendum erit distinguendo inter pi-
gnus, *latius et stricte acceptum.* *Late* acceptum si-
gnificat omne jus, creditori in re debitoris constitu-
tum, adeoque et hypothecam comprehendit, quae
a pignore hoc sensu tantum nominis sensu differre
dicitur, l. v. § 1. *D. de pign.* At *stricte* pignus est,
jus in re, ab hypotheca diversum, et quod per tra-
ditionem demum nascitur, *L. 238. § 2. D. de verb.*
sign. Iam verum quidem est, pignus priore sensu
etiam contrahi nuda conventione, puta per pactum,
hypothecae. At posteriore sensu, qui hic obtinet,
nuda

nuda conventio non sufficit, sed requiritur traditio. Hinc limitandus erit opponentis prosyllogismus: *Si pignus* (stricte dictum, quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conventione citra traditionem constituitur, actio dabitur ex solo promisso.* At *pignus* (stricte dictum, et quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conventione constituitur.* Sic nego minorem.

§. CCXXII.

Nihil ergo agunt respondentes, qui non uno horum modorum respondendi utuntur, sed vel vaga declamatione satisfacere conantur opponenti, vel loco responsionis in probationem theseos suae excurrunt. Quare quemadmodum illi opponentem, extra oleas vagantem, et sermoni vago laxantem habenas, suo jure monere possunt. ut formaliter opponat: ita et ipsi declamaturi recte urgentur, ut respondeant formaliter. *)

Nec respondendum vaga declamatione, vel probatione theseos.

*) Unde omnino utiles sunt opponentis interrogations: *ad quam propositionem respondeas?* *Concedisne illam, an negas, an distinguis?* *cet.*

§. CCXXIII.

Et huc usque alter disputandi actus pertingit. Jam in tertio 19) opponens replicat, si quid habet, quo respondentis solutionem infringere possit.

Replicatio
opponen-
tis.

§. CCXXIV.

Et quidem 20) si respondens totum argumentum *concessit*, ostendendum erit, argumentum omnino vel immediate, vel immediate, thesi contradicere. Sin 21) per *instantiam* responsum: probandum erit, vel casus in contrarium adductos ad propositionem suam non pertinere, vel loco instantiae ipsum τὸ κρίνομενον sibi obtrudi.

Quomodo
id fiat, si
responsum
conceden-
do vel per
instanti-
am?

§. CCXXV.

§. CCXXV.

Quomo-
do, si per
inversio-
nem, vel
distinctio-
nem?

Similiter, si per *inversionem* responsum 22) op-
ponentis erit ostendere, ex propositione sua thesin
respondentis minime fluere. Ac denique 23) si il-
le *distinctione* usus fuerit, probare vel fundamento
destitui illam distinctionem, vel eam argumento suo
adplicari non posse.

§. CCXXVI.

Duplica-
tio respon-
dentis.

Replicationem hanc jam 24) iterum formaliter
solvit respondens, idque 25) tamdiu fit, donec al-
teruter, quod cum ratione *) obvertat, non habeat.

*) Cum ratione, dico. Nam qui φιλονεικίας studio
disputant, semper habere se simulant, quod ob-
verti possit, quamvis auditores, neutrarum partium,
facile animadverant, utri disputantium aqua hae-
reat, vel uter plane ad incitas redactus sit.

§. CCXXVII.

Unde de
eventu
disputati-
onis judi-
candum?

Ubi hae leges disputandi utrumque accurate ob-
servantur, fieri profecto non potest, quin vel op-
ponens demum in probatione deficiat, vel respondens
ad concedenda contradictoria, vel absurdia etiam,
invitus adigatur. *) Quo facto, non amplius obscu-
rum erit, ex utra parte stet veritas.

*) Exempla insignia praebent colloquia bina, unum
Ratisbonense inter Hungerum, Tannerum, Gretse-
rum ex una: et Hunnum ejusque socios ex altera
parte habitum: alterum *Hamelschenburgense* in-
ter theologum incomparabilem, Ge. Calixtum et
Jesuitam Hildesiensem institutum. In priore enim
Jesuitae eo adacti sunt, ut implicarent se contra-
dictoriis: *pontifex summus*, quando *ex cathedra* de-
finiendo *sententiam fert*, *numquam potest errare*: et
summus pontifex aliquando, ex cathedra definiendo sen-
tentiam ferens, erravit. Item: *Caiphas fuit sum-*
mus.

mus pontifex illius anni, quo Christum condemnavit: et, Caiphas illius anni pontifex summus non fuit. Vid. CORN. MARTIN. Analys. log. part. II. Cap. III. p. 239. seqq. In posteriore Calixtus formaliter opponendo ita in angustias redegit Jesuitam, ut contraria simul vera esse, non obscure praeferret.

§. CCXXVIII.

De PRAESIDIIS officio nihil adhuc diximus. Est enim haec persona accessoria, cujus officium est, feroce juvenes, et extra orbitam evagantes, in viam revocare. Oportet ergo illum virum accurate doctum ac prudentem esse. Si talis non est, frustra illi praescribentur regulae, quas, si vel maxime vellet, observare non posset.

Cur de
praesidiis
officio ni-
hil di-
ctum?

§. CCXXIX.

Et haec ipsa est vera METHODUS ANALYTICA, cui in dijudicanda veritate locum esse di- ximus (§. CLXII. *) *Est enim illa meditatio, qua conclusiones ad sua principia, vel phaenomena ad suas hypotheses, tamquam ad Lydium lapidem, examinamus.*

Methodus
analytica.

§. CCXXX.

Ergo quod ad demonstrationem dijudicandam at- tinet in eo vertitur tota analysis, ut propositiones in sua subjecta et praedicata solvamus, ratiocinationes secundum formam et materiam; definitiones secundum sensiones, sensiones per experientiam exami- nemus. Ita enim facile adparebit, an tota demon- strationis series se recte habeat, et si male demon- stratum, in qua parte istius catenae latitet vitium.

Qualis sit
analysis
demon-
strationis?

§. CCXXXI.

Eodem modo, in dijudicanda veritate probabili, Analysis dispiciendum erit, primum an omnia phaenomena hypothe-

T adducta seos.

adducta sint, deinde an illa omnia ex hypothesi data commode possint explicari, ac denique, an non alia in promptu sit hypothesis commodior, ex qua illa phaenomena minore negotio fluere videantur?

S E C T. IV.

DE RATIONE, VERITATEM PERSPICUE PROPONENDI.

§. CCXXXII.

Connexio. **D**Enique eum quoque fructum nos ex logica capere oportet, ut veritatem inventam cum aliis eo ordine eaque methodo communicemus, ut hi de ea se convictos esse fateantur. (§. CLX)

§. CCXXXIII.

Quibus modis veritas cum aliis communiceatur?

Id fit vel DOCENDO viva voce, vel SCRIBENDO. Utrumque pulchrum, et viro sapiente dignum est. Sed, qui ipsi nondum veritatem adsequuti sunt, nec quomodo cum suis principiis connectenda sit, perspexerunt, ii rectius sibi aliisque consulerent, si illi docendi scribendique pruritum tantisper cohiberent, dum aetas, diurna meditatio, et usus, cruda studia ad justam maturitatem provexissent.

§. CCXXXIV.

Docenti- um offici- um. **D**OCENTIBUS duo potissimum incumbunt, 1) ut auditoribus non solum doctrinas suas, sed et earum nexum inter se perspicue ob oculos ponant, 2) ut eosdem de illarum veritate ita convincant, ne de iis cum ratione dubitare possint.

§. CCXXXV.

§. CCXXXV.

Quum itaque doctrinae perspicue sint explicande: (§. CCXXXIV.) id commodissime obtinebit docens, si 1) accuratas rerum definitiones dederit, et quo pacto per illas res ab aliis discernenda sint, ostenderit, 2) si vocabula *τεχνα* accurate explicaverit, *(et 3) (quaecunque tradit, exemplis aptissimis, jucundis et perspicuis illustrarit, denique, 4) an auditores omnia satis percepérint, data occasione, instituto examine, explorarit.

*) Quam enim haec vocabula auditoribus plerumque incognita sint, et hinc vel maxime confusio oriatur, si ea aliter ac docens velit, accipient omnino docentis erit, eam confusionem pro virili evitare. Hoc plerosque docentes fugit, aut ii saltim infra dignitatem suam fore putant, si in his minimis verlentur. Sed minima putanda non sunt, sine quibus majora non constant. Non puduit magnos theologos, fateri, *theologiam magna ex parte esse grammaticam*: et quo quaeſo cum fructu docebit ICtus, niſi vocabula artis e. g. *satisdatio, constitutum, uſusfructus, uſus, habitatio, moram purgare*, et sexcenta alia tironibus cum cura explicarit?

§. CCXXXVI.

Ex eo perspicue adparet, 5) male docere, qui dictando in calatum auditores defatigant, qui 6) ad singulas doctrinas totas auctorum turmas conscribunt, *) quorum vix nomina recte excipiunt tirones, tantum abest, ut eos evolvere, vel illorum placita dijudicare possint, qui denique 7) variis digressionibus, doctis illis quidem, at parum ad rem facientibus, auditorum animos demulcent, et ita corvos deludunt hiantes.

Quae perspicuitatem hanc impediunt?

*) Quam-

*) Quamvis proiectioribus haud parum utilitatis adferat optimorum librorum notitia: dici tamen non potest, quantum detrimenti tirones sentiant ex hoc testes citandi cacoëthe. Ita enim fit, 1) ut auditores rem ipsam non teneant, sed 2) se satis tamen eruditos existiment, si tantam sibi scriptorum notitiam adquisiverint. Praeterea 3) saepe hi scriptores pugnantia tradunt, adeoque, 4) tiro disciplinae ipsius ignarus, centones consuere, omniaque sine iudicio corraderet paullatim adsuescet. Denique 5) ita non ipsae disciplinae docentur, sed historia litteraria, quae sane omnem eruditionis ambitum non absolvit. Sed tale est saeculum, ut et maxime rudes his phaleris superbiant, et hoc apparatu, aliis sublecto, magnum dent strepitum.

CCXXXVII.

Quomodo doctrinæ nexus a docentibus perspicue sit ostendendus: (§ ccxxxiv.) conrum nexus sequens est, 8) ut tale eligendum sit compendium, ostendi in quo doctrinae omnes, positionibus brevissimis comprehensae ad sua principia revocantur. 9) Ut semper inculcandum sit auditoribus, quomodo singulae doctrinae vel cum axiome, vel cum definitione cohaereant. 10) Ut danda docenti sit opera, ne ex diversis principiis doceat.*)

*) Hoc iis contingere solet, qui, ubi se praelectionibus praeparant, modo hoc, modo illud sistema evolvunt, suaque arva ex his lacunis irrigant, parum solliciti, eademne sint illorum auctorum principia, an diversa et pugnantia.

§. CCXXXVIII.

Quomodo auditores convincenti? Quia porro docentis est, auditores de doctrinæ suarum veritate convincere: (§ ccxxxiv.) per se patet, 11) docentem non auctoritate,* sed rationibus

tionibus niti, adeoque 12) doctrinas, quas inculcat, aut accurate demonstrare, aut, 13) si in probabili veritate versetur, eam ex hypothesi perspicua explicare debere.

*) Dubitari quidem non potest, quin quaedam disciplinae auctoritatibus nitantur, veluti *historia*: sed non desunt sexcenta compendia, in quibus illae jam adductae sunt. Itaque historia ipsa docenda, et sic cubi auctores coaevi vel recentiores in circumstantiis discrepant, in veritatem secundum fundamenta probabilitatis historicae (§ cxxxiv. *seqq.*) inquirendum. De citatione legum in docenda jurisprudentia sententiam nostram aperuimus in *præfatione Elementorum juris secundum ord. Pandæt.*

§ CCXXXIX.

Si quis ex me quaereret, 14) an docens aliorum dissentientium sententias examinare debeat? An et aliorum sententiae reguere? ego inter *tirones et præceptores*. Illos contentiae controversiis difficultioribus fatigare absonum est. His fellendae? scrupuli etiam, ab aliis injecti, omnino eximendi sunt. Id quod fiet cum fructu auditorum, si primum sententiam dissentientium candide exposueris, deinde eorum argumenta recensueris sine fuso, ac demum ea ex principiis tuis*) perspicue solveris.

*) Ex tuis dico. Est enim hoc argumentum veritatis eximiū, si non modo tuae doctrinae firmissimo nexu cohaerent, sed et aliorum dubia ex iis dextre solvuntur. Qui in arithmeticā arte periculum faciunt, an recte subtraxerint, illi id per additionem explorant. Qui an bene multiplicarint, scire cupiunt, divisione utuntur. Ita veritatis signum luculentum est, si falsitas inde refelli potest perspicue.

§ CCXL.

§. CCXL.

Virtutes
docentis.

Ceterum ipse docentis finis suadet, 15) omnem adhibendam esse fidem, 16) vitandam prolixitatem nimiam, 17) auditores, qui scrupulos sibi eximi petunt, amanter esse audiendos, 18) eosdem a voluptate et petulantia, quantum fieri potest, ad virtutem revocandos.

§ CCXLII.

An et no-
vaturire
docentem
deceat?

Sunt, qui et saeculo serviendum, et nova quam maxime docenda esse suadent. *) Sed quemadmodum non semper antiqua novis praferenda: ita nec nova semper antiquis meliora sunt. Quum ergo vitae, non scholae, discendum sit: consequens est 19) ut nihil innovandum sit, ubi id veritatis studium non exigit, 20) Ut nec innovandum aliquid temere, ubi ex nova doctrina non major, quam ex vetere, utilitas adfulget, multo minus, 21) ubi non sperandum, novam doctrinam in praxi aliquid emolumenti esse adlaturam.

*) Est hoc aucupium, quo novelli doctores juvenes alliciunt, similes illis rhetoribus apud PETRON. in Satyr. qui jampridem eorum arcanum evulgavit: *adolescens, quoniam sermonem babes non publici saporis, et, quod rarissimum est, amas bonam mentem: non fraudabo te arte secreta.* Nimis in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse babent, cum insanientibus furere. Nam nisi dixerint, quae adolescentuli probent, ut ait Cicero, soli in scholis relinquuntur. Sicuti fici adulatores, cum coenas ditium capiant, nihil prius meditantur, quam quod putant gratissimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint,) sic magister, nisi tanquam pescator eam imposuerit hanis escam, quam scierit appetituros esse pesciculos, sine spe praedae moratur in scopulo.

§ CCXLII.

§. CCXLII.

Id quod tamen non in eam partem accipiendum est, ac si inveteratos errores indicare et refellere, nefas esset: sed quod omnia sine necessitate innovantes promiscue, parum consulant dissentibus. An anti-
q^{os} er-
rores de-
fendere?

§. CCXLIII.

Multum docendi onus sublevabunt 22) ordo Dotes do-
non interruptus, 23) eloquentia nativa, a loqua-
citate probe discernenda, et 25) st^{il}us perspicuus,
amoenus, et philosophicus magis, quam declama-
torius. *)

*) Quia enim diversi sunt docentium et declaman-
tium fines, illique audientes *convincere*; hi vel ali-
quid *persuadere*, vel eloquentiae *famam captare*,
vel denique auditorum *oblectare* cupiunt: nihil minus
d^{oc}entes decet, quam concionari, declamare et au-
res magis demulcere, quam intellectum instruere.

§. CCLXIV.

Haec generalia docendi praecepta sunt. Quae Cur ad
speciatim in singulis disciplinis observari oporteat, singulas
eos qui ipsi eam disciplinam probe didicerunt, fa-
cile docebit usus et illa judicandi facultas, quae in
doctore primum, secundum, ultimum est,
disciplinas
descende-
re non li-
ceat?

§. CCXLV.

De SCRIBENDIS libris praecepta plurima ac-
cumulare supervacuum foret, partim, quia metho-
dus arbitraria est, partim quia singulae fere disci-
plinae aliquid singulare habent. Quum itaque ad
specialia descendere infiniti res laboris esset: gene-
ralia tantum consequabimur.

Libros
scribendi
praecepta
tradere
difficile.

§. CCXLVI.

§. CCXLVI.

Praecipua
scriptio-
num ge-
nera.

Qui aliquid, quod ad veritatis cognitionem per-
tinet, scribunt, ii aut **HISTORICE** quid referunt ;
aut **DISCIPLINAM** ejusque partem proponunt,
aut aliquid **EXPLICANT**, aut denique aliorum
ERRORES REFUTARE conantur. *)

*) Hinc non curamus hic libellos *satyricos*, *poëma-*
ta, *comedias*, *tragoedias*, *fabulas Romanenses*, et
hujus generis alia, quorum pracepta alibi quae-
renda.

§. CCXLVII.

Historia
quotupli-
citer scri-
bi pos-
fit ?

HISTORIAS qui scribunt, eas vel ad certa *sum-
ma capita* referunt, vel totam ejus seriem *ordine
chronologico* connectunt. Posterius et utilius, et or-
dini naturali convenientius esse, unusquisque videt,
maxime quum ita facilis consiliorum et eventuum
nexus in oculos incurrat, et sic *historia vere* fiat
pragmatica, ac ab illis *λεπτολογίαις*, queis vulgus
historicorum delectatur, perpurgata. Sed prior me-
thodus eo frequentior, quo pauciores historici in
chronologica arte ultra **SCHRADERI tabellas** sapi-
unt.

§. CCXLVIII.

Regulae
in scriben-
da historia
observan-
dae.

Nihil vero ab historici officio alienius est, quam
fingere, quae nemo memoriae prodidit, judicia in-
terponere, personarum characteres magis ex suo
ingenio, quam secundum rei veritatem, inferere,
orationes nunquam habitas comminisci, adfectus
movere, res denique mediocres exaggerare pro lu-
bitu. Sunt scilicet hae egregiae artes, quibus **V A-
RILLASIUS**, **MAIMBURGIUS** et alii hujus furfuris
scriptores ludibrio humani generis se exposuerunt. *)

*) Con-

•) Conferenda hic omnino, quae de stilo historico
commentati sumos in *Fundamentis stili cultioris, Part.*
I. Cap. II. §. LVII.

5. CCXLIX.

Qui vel DISCIPLINAM vel ejus partem, vel- Quomodo
uti doctrinam aliquam specialem, vel veritatem veritates
demonstrabilem, proponere cupiunt, quam optime certae
procedent, si exorsi a principiis, iisque probe mu- proponen-
nitis, ad conclusiones eo ordine progredientur, ut dae dog-
posteriora ex prioribus et lucem et robur accipiunt. matice ?
Unde reliquis omnibus preferenda *methodus mathe-
matica*, vel quae ad illam quam proxime accedit. *)

*) Nec tamē opus est, ut semper more mathemati-
corum singulas propositiones suis nominibus adpel-
les, nisi id tua sponte facere velis. Sufficit, si ip-
sum ordinem, quantum licet, accurate observes.

§. CCL.

Si veritates probabiles fuerint proponendae, recte Quomodo
initium capies ab historia phaenomenorum, iisque veritates
recensitis, addes aliorum hypotheses, ac his deni- probabi-
que expensis, indicatisque, quae illas premunt, dif- les ?
ficultatibus, tuam proponens, eamque phaenome-
nis omnibus satisfacere, ostendes.

§. CCLI.

Non ergo elegantioribus placere poterunt me- Methodi
thodi, quibus olim magnopere delectabantur ho- scholasti-
mines, veluti SCHOLASTICA, quae *syllogistice* ca, caus-
et formaliter omnia proponit, methodus CAUSSA- farum, e-
RUM, quam Ramistae potissimum probabant, E- rotematica, mis-
ROTEMATICA, quae pueris magis et tironibus, cella.
quam doctis, prodest, ac denique MISCELLA,
quae omnia sine ordine, prout calamum subeunt,
effundit. *)

U

*) quid

*) Quid vero de *dialogistica methodo* sentiendum, qua veteres philosophi, Plato, Xenophon, Aeschines, Cicero, mirifice delectabantur? Eam aliquando prudenter adhiberi, jam in *Fundamentis stili cultioris* Part. ii. cap. iii. § 1. monuimus.

§. CCLII.

Quomodo EXEGETICA ubi tractare accurate volueris, exegistica *scopus* textus ex occasione illi scribendo data, et hiscribenda? *istoria*, nec non ex antecedentibus et consequentibus accurate eruendus, *textus ipse*, an recte se habeat, secundum regulas critices dispiciendum, tum porro in partes suas *solvendus*, partesque singulae secundum regulas de probabilitate hermeneutica (§ ccxli. *sequ.*) *interpretandae*, ac denique *porismata* seu *conjectaria*, dogmatica aequa ac elenchtica, inde eruenda erunt.

§ CCLIII.

Quomodo
elenchti-
ca?

Qui denique aliorum scripta refellere conantur, iis primo omnium incumbit, ut, propofita thesi et antithesi, et utriusque ostendo discrimine, $\pi\rho\omega\tau\omega\psi\epsilon\tilde{\nu}\delta\omega\zeta$, seu principium illud falsum, quod auctori illusit, profligent. *) Eo enim profligato, conclusiones illis superstructas brevibus stricturis confodere licebit, et ostendere, illas vel cum ipso auctoris principio connecti non posse; vel ex $\pi\rho\omega\tau\omega\psi\epsilon\tilde{\nu}\delta\omega\zeta$ fluere, vel aliis veritatibus, ab ipso auctore agnitis, repugnare.

*) Illud plerumque latet in definitionibus et axiomaticis inde male deductis, et hinc istae quam accuratissime cum sensionibus comparandae et expendendae

dae sunt. Quid si auctor non nisi dissolutas vendat? Tunc vero nihil superest, quam ut ratiocinationes illius secundum regulas logicas examinemus, earumque absurditatem in lucem protrahamus.

§. CCLIV.

Ad hujus generis scripta non temere se accingent homines sapientes, et tranquillitatis suae studiosi, nisi vel officii ratio, vel eorum fama, vel veritatis studium id exigat. Nec, si quid hujus generis scribendum, ruent in convicia, scommata, et calumnias, sed veritatem gravi oratione defendant, aliorum scommata, calumnias, aut contemnent, aut solide refutabunt, denique nimium petulantes, aut convictos ignorantiae in ruborem dant, aut plus saltem salis, quam fellis, iis adspergunt.

§ CCLV.

In omnibus his scriptis qualem stylum adhiberi oporteat, alibi docuimus. *) Jam addimus, textum ineptis et minus necessariis auctorum citationibus non esse interrumpendum, digressiones, ad rem non pertinentes, quam maxime fugiendas, adeoque nec sectandum genus scribendi per aphorismos, quorum vocabulis singulis magna adnotationum farrago subjicitur, quamvis haec in compendiis scribendis laudem mereantur, si talia sint scholia, qualia illa esse oportere, supra monuimus, (§ lxiv.)

Quo stilo
scriben-
dum

*) Conferenda et hic *Fundamenta stili cultioris*, Part. i. cap. ii. § lvi.

§ CCLVI.

Conclusio
logices.

Et haec quidem in praesenti sufficient. Pauca sunt quae diximus: et quae pro saeculi genio plerisque jam nimis multa videbuntur. Nobis haec operam navare visum est disciplinae pulcherrimae, quam neglectum sui per omnem vitam severissime vindicare, res ipsa docet, et magistra rerum, experientia.

ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗ.

37

37

Heaton